डेङ्कणि-कोट्टै-श्रीनिवासः①

Table of Contents

ऊङ्कणि-कोट्टै-श्रीनिवासः 2
०७ प्रातस् सन्ध्यावन्दन-विधिः 3
०२ माध्याह्निक-सन्ध्या-वन्दन-विधिः 11
०३ सायं-सन्ध्या-वन्दन-विधिः 14
०४ सन्ध्यार्थ-दीपिका 16
०६ ब्रह्म-यज्ञ-क्रमः 32
०९ अग्नि-सन्धान-प्रयोगः 36
१० औपासन-विधिः 43
१० श्राद्ध-प्रयोगः 47
१५ वैश्वदेव-क्रमः 68
सायम् 76
Appendix - +Dyugangā द्युगङ्गा 78
Goals ध्येयानि 78
संस्कृतानुवादः 78
Contribution दानम् 79

डेङ्कणि-कोट्टै-श्रीनिवासः①

Source: TW

०७ प्रातस् सन्ध्यावन्दन-विधिः①

(सन्ध्या-वन्दन-भाष्यं, अनुबन्धे-द्रष्टव्यम्)

द्विर् आचम्य - प्राणानायम्य -

> श्री-भगवद्-आज्ञया भगवत्-प्रीत्य्-अर्थं, प्रातस् सन्ध्याम् उपासिस्ष्ये

इति सङ्कल्प्य -

> कृतञ् च करिष्यामि भगवन्-नित्येन भगवत्-प्रीत्य्-अर्थेन महा-विभूति-चातुरात्म्य-भगवद्-वासुदेव-पादारविन्दार्चनेन प्रातस् सन्ध्योपासनाख्येन भगवत्-कर्मणा भगवन्तं वासुदेवम् अर्चयिष्यामि

इति च सङ्कल्प्य -

> भगवतो बलेन भगवतो वीर्येण भगवतस् तेजसा भगवतः कर्मणा भगवतः कर्म करिष्यामि भगवतो वासुदेवस्य

इति बल-मन्त्रम् अनुसन्धाय -

> भगवान् एव स्व-नियाम्य--स्व-रूप--स्थिति-प्रवृत्ति--स्व-शेषतैक-रसेन मया स्वकीयैश् चोपकरणैस् स्वाराधनैक-प्रयोजनाय परम-पुरुषस् सर्व-शेषी स्व-शेष-भूतम् इदं प्रातस् सन्ध्योपासनाख्यं कर्म स्वस्मै स्व-प्रीतये स्वयम् एव कारयति -

इति सात्त्विक-त्यागं कृत्वा - भगवन्तं श्री-भूमि-नीला-समेतं ध्यात्वा - पूर्वं पुण्ड्रा धारणे उदके दक्षिणानामिकया यथा-सम्प्रदायं नृ-सिहं बीजं विलिख्य, तत्-तीर्थेन, ऊर्ध्व-पुण्ड्रं धृत्वा -

> आपोहिष्ठेति मन्त्रस्य सिन्धु-द्वीप ऋषिः, देवी गायत्री-च्छन्दः, आपो देवता"

इति शिरो-जिह्वा-हृदयेषु अन्-अङ्गुष्टाभिर् अङ्गुलीभिस् स्पृष्ट्वा - "प्रोक्षणे विनियोगः" इत्य् उक्त्वा - वाम-हस्तेन तोयं संस्पृश्य - ब्रह्म-तीर्थेन तीर्थम् आदाय - देव-तीर्थेनोर्ध्व-मुखेन प्रणवेन एक-वारं, समस्त-व्याहृतिभिः एक-वारं, गायत्र्या च एक-वारं, प्रोक्ष्य -

[[35]]

> ॐ अपो हिष्ठा मयोभुवः - ॐ तान ऊर्जे दधातन - ॐ महेरणाय चक्षसे - ॐ योवश्शिवतमोरसः - ॐ तस्य भाजयते हनः - ॐ उशतीरव मातरः - ॐ तस्मा अरङ्ग मावमः [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति प्रत्येकं शिरसि1 प्रोक्ष्य "ॐ यस्य॒ क्षयां॑य॒ जिन्व॑थ" इति पाद-द्वये सम्प्रोक्ष्य “ॐ आपो॑ ज॒नयथा॑ चनः" इति पुनश् शिरसि प्रोक्ष्य - "ॐ भूर्भुव॒स्सुवः॑" इति आत्मानं परिषिच्य -

> सूर्यश् चेत्य् अनुवाकस्य अग्निर् ऋषिः, देवी गायत्री-च्छन्दः, सूर्यो देवता

इति पूर्ववत् न्यस्य "अपां प्राशने विनियोगः” इत्य् उक्त्वा हस्ते आचमनवज्-जलं गृहीत्वा,

> सूर्यश्च मामन्युश्च मन्युपतयश्च मुन्युकृतेभ्यः, पापेभ्यो रक्षन्ताम्, यद्रात्रिया पापमकार्षम्, मनसा वाचा हस्ताभ्याम्, पद्भ्यामुदरेण शिश्ना, रात्रिस्तदवलुम्पतु, यत्किञ्च दुरितम्मयि, इदमहम्माममृतयोनौ, सूर्येज्योतिषि जुहोमि स्वाहा [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इत्य् अनुवाकेन, आपः प्राश्य - आचम्य -

> दधिक्रावण्ण इति मन्त्रस्य वाम-देव ऋषिः अनुष्टुप्-छन्दः, दधिक्रावा देवता,

इति न्यस्य "अपां प्रोक्षणे विनियोगः" इत्य् उक्त्वा -

> ॐ दधिक्रावण्णो आकारिषम्, ॐ जिष्णोरश्वस्य वाजिनः, ॐ सुरभिनो मुखाकरत्, ॐ प्रण आयूगंषि तारिषत्, ॐ अपोहिष्ठामयोभुवः, ॐ तान उर्जे दधातन, ओं महेरणाय चक्षसे, ॐ योवश्शिवतमो रसः, ॐ तस्य भाजयते हनः, ॐ उशतीरिव मातरः, ॐ तस्मा अरङ्ग मामवः, [[TODO: परिष्कार्यम्]]

[[36]]

इति पूर्ववच् छिरसि प्रोक्ष्य ”ओं यस्य॒ क्षयां॑य॒ जिन्व॑थ" इति पाद-द्वये - "ॐ आपो॑ ज॒नयंथाचनः" इति पुनश् शरसि प्रोक्ष्य - "ॐ भूर्भुव॒स्सुवः॑" इति आत्मानं परिषिच्य - प्राणानायम्य -

> श्री-भगवद्-आज्ञया भगवत्-प्रीत्य्-अर्थं प्रातस् सन्ध्यायाम् अर्घ्य-प्रदानं करिष्ये

इति सङ्कल्प्य - उत्थाय

> ॐ अर्घ्य-प्रदान-मन्त्रस्य विश्वामित्र ऋषिः, देवी गायत्री-च्छन्दः, सविता देवता,

इति न्यस्य - "अर्घ्य-प्रदाने विनियोगः" इत्य् उक्त्वा स-प्रणव-स-व्याहृतिक-गायत्र्या आदित्यान्तर्वर्ति-भगवन्तं ध्यायन्, पार्ष्णि-द्वयम् उद्धरन्, आभ्रू-मध्यं समुद्धत्य, तर्जन्य्-अङ्गुष्ठ-संयोग-रूप-राक्षस-मुद्रा-रहिताञ्जलिना तोयेन, अर्घ्य-त्रयं प्रत्येकं मन्त्रम् उच्चार्य जल-मध्ये प्रक्षिपेत् - अर्घ्यात् पूर्वं सूर्योदये सति, प्राणानायम्य,

> प्रातस् सन्ध्या-कालाति-क्रम-प्रायश्चित्तार्थं, तुर्यार्घ्य-प्रदानं करिष्ये

इति सङ्कल्प्य - सप्त-व्याहृति-सम्पुटित-गायत्र्या तत्-तत्-सूत्रोक्त-मन्त्रेण वा तुर्याघ्र्यं दत्वा - तीरं गत्वा "ॐ भूर्भुवस्सुवः" इति आत्मानं परिषिच्य - प्रदक्षिणं परिक्रम्य "असावादित्यो ब्रह्म" इति ध्यात्वा - आचम्य -

"ॐ केशवं तर्पयामि" इति मार्ग-शीर्ष-मासेशम् "ॐ नारायणं तर्पयामि", इति पुष्य-मासेशं, "ॐ माधवं तर्पयामि", इति माघ-मासेशं "ॐ गोविन्दं तर्पयामि", इति फाल्गुन-मासेशं, "ॐ विष्णुं तर्पयामि", इति चैत्र-मासेशं, "ॐ मधुसूदनं तर्पयामि" इति वैशाख-मासेशं, "ॐ त्रिविक्रमं तर्पयामि" इति ज्येष्ठ-मासेशं, "ॐ वामनं तर्पयामि" इति आषाढ-मासेशं, "ॐ श्री-धरं तर्पयामि" इति श्रावण-मासेशं, "ॐ हृषीकेशम् तर्पयामि" इति भाद्र-पद-मासेशं, "ॐ पद्म-नाभं तर्पयामि" इति आश्वयुज-मासेशं, "ॐ दामोदरं तर्पयामि" इति कार्तिक-मासेशं, इति प्रत्येकं ध्यात्वा सन्तर्प्य - आचामेत् -

[[37]]

जले सन्ध्यां कुर्याच् चेत्, जानु-दघ्न-जले तिष्ठन् कुर्यात् - स्थले कुर्याच् चेत्, कुक्कुटासनेनासीनः, कुर्यात् - यद् वा - स्थल एक-पादं, जल एक-पादं, न्यस्य कुर्यात् - तथा चेत्, अन्तर् बहिश् च शुद्धो भवति - आर्द्र-वाससा सन्ध्यां न कुर्यात् - कुर्याच् चेत्, जानु-दघ्न-जले तिष्ठन्, प्रदक्षिण-नमस्कारौ विना, उपस्थानं कुर्यात् -

विष्णवायतनं2 तत्-समीपम् अन्यद् वा गत्वा, तत्-सलं प्रणव-व्याहृतिभिः प्रोक्ष्य - तत्र प्राग्-अग्र-दर्भेषु स्थित्वा,

> आसन-मन्त्रस्य पृथिव्या मेरु-पृष्ठ ऋषिः, सुतलं छन्दः, श्री-कूर्मो देवता

इति न्यस्य, "आसने विनियोगः" इत्य् उक्त्वा

> पृथ्वि त्वया धृता लोका देवि त्वं विष्णुना धृता।
> त्वं च धारय मां देवि पवित्रं कुरुम् आसनम्

इति पृथ्वीं प्रार्थ्य -

> प्रणवस्य ऋषिर् ब्रह्मा देवी गायत्री-च्छन्दः, परमात्मा देवता

> भूर् आदि सप्त-व्याहृतीनाम् अत्रि-भृगु-कुत्स-वसिष्ठ-गौतम-काश्यपाङ्गिरस ऋषयः, गायत्र्य्-उष्णिग्-अनुष्टुब्-बृहती-पङ्क्ति-त्रिष्टुब्-जग त्यश् छन्दांसि,

> अग्नि-वाय्व्-अर्क-वागीश-वरुणेन्द्र-विश्व-देवा देवता

> सावित्र्या ऋषिः विश्वामित्र, देवी गायत्री-च्छन्द्धः सविता देवता

> गायत्री शिरसो ब्रह्मा ऋषिः अनुष्टुप्-छन्दः, परमात्मा देवता

इति न्यस्य."सर्वेषां प्राणायामे विनियोगः"- इत्य् उक्त्वा -

[[38]]

"ॐ भूः" इति पादयोः, "ॐ भुवः" इति जङ्घयोः, “ओँ सुवः" इति जान्वोः, "ओं महः" इति उदरे, "ॐ जनः" इति कण्ठे, "ॐ तपः" इति मुखे, "ओँ स॒त्यं" इति मस्तके, न्यस्येत् - श्वेत-श्याम-पीत-पिशङ्ग-नील-रोहित-कनक-वर्णाः, अभयाक्ष-स्रग्-अप्पात्र-वर-हस्ताः,स-पवित्र-चतुर्-हस्ताः, स्रक्-चन्दनाद्य् अलङ्कृताः, सर्वाभरण-भूषिताः, सोपवीताः, स-जटाश् च ध्यात्वा - "ॐ तत्स॑वि॒तुः ज्ञानाय हृदयाय नमः” इति साङ्गुष्ठ-तर्जन्या हृदये, "ॐ वरे॑णियम् ऐश्वर्याय शिरसे स्वाहा" इति अन्-अङ्गुष्ठाभिर् अङ्गुलीभिर् मस्तके, "ॐ भर्गो॑ दे॒वस्य॑ शक्त्यै शिखायै वौषट्" इति अङ्गुष्ठ-नालेन अधो मुखेन मुष्टिना शिखा-मध्ये, "ॐ धीमहि बलाय कवचाय हुम्” इति कण्ठादि-कट्य्-अन्तां तनुं पाणिभ्यां वर्मवत् स्पृष्ट्वा,"ॐ धियो॒योनः॑ तेजसे नेत्राभ्यां वौषट्" इति तर्जनी-मध्यमाग्राभ्यां युगपन् नेत्र-द्वये, न्यस्य “ॐ प्रचो॒दया॑त् वीर्यायास्त्राय फट्" इति सास्त्रच्छोटेन साङ्गुष्ठ-तर्जन्य्-अग्रेण पूर्वाद्याश् चतुर्-दिशः पश्चाद् अग्न्यादि-विदिशश् च बध्नीयात् - एवम् अङ्ग-न्यासं कृत्वा - ॥ ध्यानम् ॥

> मुक्ता-विद्रुम-हेम-नील-धवल-च्छायैर् मुखैस् त्रीक्षणैर्
> युक्ताम् इन्दु-कला-निबद्ध-मकुटान् तत्त्वार्थ-वर्णात्मिकाम्।
> गायत्रीं वरदाभयाङ्कुश-कशाश् शुभ्रं कपालं गुणं
> शङ्खञ् चक्रम् अथारविन्द-युगलं हस्तैर् वहन्तीं भजे

इति ध्यात्वा -

> ओमापो॒ज्योती॒रसो॒ऽमृत॒म्ब्रह्म॒ भूर्भुव॒स्सुव॒रोम्

इति शिरो-मन्त्रेण कराभ्यां शिरः प्रभृति-पादान्तं वर्म-वेष्टनवत् स्व-पार्श्वयोस् स्पर्श-रूपं व्यापक-न्यासं कुर्यात् -

> अर्क-मण्डल-मध्य-स्थं सूर्य-कोटि-सम-प्रभम्।
> ब्रह्मादि-सेव्य-पादाब्-जम् नौमि ब्रह्म-रमा-सखम्

इत्य् उक्त्वा - त्रिः प्राणानायम्य -

[[39]]

> अष्टोत्तर-सहस्रम् अष्टोत्तर-शतं, दश-वारं3, ओदयाद् वा, प्रातस् सन्ध्या-गायत्री-मन्त्र-जपं करिष्ये

इति सङ्कल्प्य -

> आयात्व् इत्य् अनुवाकस्य वामदेव ऋषिः, अनुष्टुप्-छन्दः, गायत्री देवता

इति न्यस्य - "गायत्र्य्-आवाहने विनियोगः" इत्य् उक्त्वा,

> आयातुवरदादेव्यक्षरम्ब्रह्मसम्मितम्, गायत्रीञ्छन्दसाम्मातेदम्ब्रह्म जुषस्वनः - ओजोसि सहोसि बलमसि भ्राजोसि देवानान्धामनामासि विश्वमसि विश्वायुस्सर्वमसि सर्वायुरभिभूरोङ्गायत्रीमावाहयामि [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इत्य् अनुवाकेनावाह्य -

> प्रातर् ध्यायामि गायत्रीं रवि-मण्डल-मध्यगाम्।
> ऋग्-वेदम् उच्चारयन्तीं रक्त-वर्णां कुमारिकाम्।
> अक्ष-माला-करां[[??]] ब्रह्म-दैवत्यां हंस-वाहनाम्

इति ध्यात्वा - आसनादि-षोडशोपचारान् मनसा प्रणवेन समर्प्य -

> प्रणवस्य ऋषिर् ब्रह्मा देवी गायत्री-च्छन्दः, परमात्मा देवता

> भूर् आदि-व्याहृति-त्रयस्य, अत्रि-भृगु-कुत्सा ऋषयः, गायत्र्य्-उष्णिग्-अनुष्टुभश् छन्दांसि, अग्नि-वाय्व्-अर्का देवताः

> सावित्र्या ऋषिर् विश्वामित्रः, देवी गायत्री-च्छन्दः, सविता देवता

इति न्यस्य - "प्रातस् सन्ध्या-जपे विनियोगः" इत्य् उक्त्वा -

अस्त्र-मन्त्रेण कर-तल-कर-पृष्ठयोश् शुद्धिं कृत्वा -

> तत्सं॑वि॒तुर्वरे॑णियं भर्गो॑ दे॒वस्य॑ धीमहि धियो॒योनः॑ प्रचो॒दयां॑त्

इति गायत्र्या (कूर्परम् आरभ्य अङ्गुल्य्-अग्र-पर्यन्तं, पर्यायेण कर-स्पर्श-रूपं) व्यापक-न्यासं कृत्वा - प्रणवेन प्रकोष्ठान्तं, कर-द्वये ऽपि तलयोः पृष्ठयोः पर्यायेण परामृश्य - कर-तलयोः प्रणवं न्यस्य -

[[40]]

"ॐ भू, अङ्गुष्ठाभ्यां नमः" इति अङ्गुष्ठयोर् मूलम् आरभ्य, अग्र-पर्यन्तं, तर्जनीभ्यां, न्यस्य - "ॐ भुवः, तर्जनीभ्यां नमः" इति, तर्जन्योः, आङ्गुष्ठाभ्यां तथा न्यस्य - "ओँ सुवः, मध्यमाभ्यां नमः" इति मध्यमयोः, अङ्गुष्टाभ्यां तथा न्यस्य - "ॐ तत्सं॑वि॒तुर्वरे॑ण्यं, अनामिकाभ्यां नमः" इति, अनामिकयोः, अङ्गुष्ठाभ्यां तथा न्यस्य - "ॐ भर्गो॑ दे॒वस्य॑ धीमहि, कनिष्ठिकाभ्यां नमः" इति, कनिष्ठिकयोः, अङ्गुष्ठाभ्यां तथा न्यस्य "ॐ धियो॒योनः॑ प्रचो॒दयां॑त्, कर-तल-कर-पृष्ठाभ्यां नमः" इति, कर-तल-कर-पृष्ठयोः, कर-द्वये ऽपि परामृश्य - एवं, कर-न्यासं कृत्वा -

"ॐ भूः ज्ञानाय हृदयाय नमः" इति, अङ्गुष्ठ-युक्त-तर्जन्या हृदये न्यस्य - "ॐ भुवः, ऐश्वर्याय शिरसे स्वाहा" इति, अङ्गुष्ठाभिर् अङ्गुलीभिर् मस्तके न्यस्य - "ओँ सुवः शक्त्यै शिखायै वौषट्"

इति, अङ्गुष्ठ-नालेन अधो मुखेन मुष्टिना शिखा-मध्ये न्यस्य - "ॐ तत्सं॒वि॒तुर्वरे॑ण्यं, बलाय कवचाय हुम्" इति कण्ठादि-कट्य्-अन्तां, तनुं पाणिभ्यां, वर्मवत् स्पृष्ट्वा - "ॐ भर्गो॑ दे॒वस्य॑ धीमहि, तेजसे नेत्राभ्यां वौषट्" इति तर्जनी-मध्यमाग्राभ्यां युगपन् नेत्र-द्वये न्यस्य - "ॐ धियो॒योनः॑ प्रचो॒दया॑त्, वीर्यायास्त्राय फट्" इति सास्त्रच्छोटेन साङ्गुष्ठ-तर्जन्य्-अग्रेण पूर्वाद्याश् चतुर्-दिशः पूर्वं, पश्चाद् अग्न्य्-आदि-विदिशश् च बध्नीयात् - एवम् अङ्ग-न्यासं कृत्वा - ॥ ध्यानम् ॥

> यो देवस् सवितास्माकं धियो धर्मादि-गोचराः।
> प्रेरयेत् तस्य यद् भर्गस् तद् वरेण्यम् उपास्महे

इति गायत्र्य्-अर्थं सञ्चिन्त्य -

[[41]]

> आदित्य-मण्डले ध्यायेत् परमात्मानम् अ-व्ययम्।
> विष्णुं चतुर्-भुजं रक्त-पङ्कजानन-मध्य-गम्।
> किरीट-हार-केयूर-कटकादि-विभूषितम्।
> श्री-वत्स-वन-माला श्री-तुलसी कौस्तुभो ज्वलम्।
> हरिं पीताम्बर-धरं शङ्ख-चक्र-गदा-धरम्।
> प्रसन्न-वदनं रत्न-कुण्डलैर् मण्डिताननम्।
> सर्व-रत्न-समायुक्त-सर्वाभरण-भूषितम्॥

एवं भगवन्तम् आदित्य-मण्डले ध्यात्वा - किञ्चिद् आकुञ्चिताग्राङ्गुलि-तलं परस्पर-संयुतं, संहताङ्गुलि-कर-द्वयं नासा-समम् उद्धृत्य, कनिष्ठिका मूलम् आरभ्य प्रादक्षिण्य क्रमेण गणनया4 यथा सङ्कल्पं, पञ्चावसानम्5 उपांशु-जपं6 कुर्यात् -

त्रिः प्राणानायम्य - "प्रातस् सन्ध्योपस्थानं करिष्ये" इति सङ्कल्प्य -

> उत्तम इत्य् अनुवाकस्य वामदेव ऋषिः अनुष्टुप्-छन्धः, गायत्री देवता

इति न्यस्य - "गायत्र्य्-उद्वासने विनियोगः" इत्य् उक्त्वा,

> उत्तमे शिखरे देवि भूम्याम्पर्वतमूर्धनि, ब्राह्मणेभ्यो ह्यनुज्ञानङ्गच्छ देवियथासुखम्
> [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति गायत्रीम् उद्वास्य -

> मित्रस्येति ऋचस्य विश्वामित्र ऋषिः, आद्यस्य भीरुट्-छन्धः, परयोर् गायत्री-त्रिष्टुभौ छन्दसी, मित्रो देवता

इति न्यस्य - "प्रातस् सन्ध्योपस्थाने विनियोगः" इत्य् उक्त्वा -

[[42]]

> मित्रस्यचर्षणीधृतश्श्रवो देवस्य सानसिं, सत्यञ्चित्रश्रवस्तमं, मित्रोजनान् यातयति प्रज्ञानन्मित्रोदाधार पृथिवीमुतद्यां, मित्रः कृष्टीर निमिषाऽभिचष्टे सत्यायह व्यङ्घृतवद्विधेम, प्रसमित्र मर्तो अस्तु प्रयस्वान् यस्त आदित्यशिक्षतिव्रतेन, नहन्यते नजीयते त्वोतो नैनमँहो आश्ज्ञोत्यन्तितोनदूरात् [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति मन्त्रैर् अर्धोदितं, सहस्र-रश्मिं भगवन्तम् आदित्य-मण्डलान्त-स्थं सन्धातृत्वेन सर्वेषां सन्ध्येति परिकीर्तितम् उपस्थाय -

> ॐ सन्ध्यायै नमः - ॐ सावित्र्यै नमः - ॐ गायत्र्यै नमः - ॐ सरस्वत्यै नमः - ॐ सर्वाभ्यो देवताभ्यो नमो नमः

इति पञ्च-देवताः स-प्रदक्षिणं प्रणम्य - "ॐ कामोकार्षीन्मन्युरकार्षीत्" इति चोक्त्वा, त्रयी-तनुं प्रणम्य - अभिवाद्य -

> ॐ प्राच्यै दिशे नमः - ॐ दक्षिणायै दिशे नमः - ॐ प्रतीच्यै दिशे नमः - ॐ उदीच्यै दिशे नमः

इति प्राच्यादि-दिङ् नमस्कारं कृत्वा -

> ॐ ऊर्ध्वाय नमः - ॐ अधराय नमः - ॐ अन्तरिक्षाय नमः - ॐ भूम्यै नमः - ॐ विष्णवे नमः -
>
> ध्येयस् सदा सवितृ-मण्डल-मध्य-वर्ती
> नारायणस् सरसिजानन-सन्निविष्टः।
> केयूरवान् मकर-कुण्डलवान् किरीटी
> हारी-हिरण्मय-वपुर्-धृत-शङ्ख-चक्रः।
> शङ्ख-चक्र-गदा-पाणे द्वारकानिलयाच्युत।
> गोविन्द पुण्डरीकाक्ष रक्ष मां शरणागतम्

> नमो ब्रह्मण्य देवाय गो-ब्राह्मण-हिताय च।
> जगद्धिताय कृष्णाय गोविन्दाय नमो नमः

इति श्लोकैः।

> सयश्चांयं पुरुषे, यश्चासांवादित्ये, स एकः

इत्य् अधीतं, हृदयान्त-स्थितं, परमात्मानं प्रणम्य - अभिवादयेत् -

[[43]]

जप-काले निष्ठीवन--जृम्भण--क्रोध--निद्रा--आलस्य--क्षुधा--मद--पतित-श्वान्त्य-जा लोकान् दश-जप-वैरिणस् त्यजेत् - सम्भवेयुर् यदि, आचम्य पुनर् जपेत् - पतितादि-सम्भाषणे, स्नात्वा पुनर् जपेत् - जप-काले नाभेर् अधः स्व-कायं स्पृशेच् चेत् करं प्रक्षालयेत् - जलाभावे दक्षिण-कर्णं स्पृशेत् - जप-मध्ये वाङ्-नियमातिक्रमे,

> इदं विष्णुर्विचंक्रमे त्रेधानिदंधेपदम्, समूंढमस्य पाँ सुरे

इति ऋचं जपेत् विष्णुं वा स्मरेत् - श्री-कृष्णं वा ध्यात्वा कीर्तयेत् - जप-मध्ये यदि भागवतः समागच्छेत् तं प्रणम्याभिवाद्य, योग-क्षेमादिकं पृष्ट्वा, तद्-अनुज्ञातः, जप-शेषं समाचरेत्।

उदयात् पूर्वं सङ्कल्पित-सङ्ख्या-समाप्तौ उदयानन्तरं करिष्यमाणोपस्थासस्य च कालान् आगमेन, अवसर-लाभे, अष्टाक्षर-जपं कुर्यात् - अवसरालाभे, उदयानन्तरं, उपस्थाय, ततो ऽष्टाक्षर-जपं कुर्यात्।

---

1. मार्जन-जल-बिन्दुः यथा क्षिति-तले न च्युतो भवेत् तथा शिरस्य् एव मार्जनं यत्नेन कुर्यात्।↩

2. विष्ण्व्-आलये तत्-समीपे वा सन्ध्या-वन्दन-करणे अर्घ्य-प्रदान-गायत्र्यादि-मन्त्र-जपान् सर्व-कालेषु देवाभिमुख एव कुर्यात् - अन्यत्र, गायत्रीतर-मन्त्र-जपान् सर्व-कालेषु प्राङ्-मुख उदङ्-मुखो वा आसीन एव कुर्यात्

   > अश्वत्थम् अग्निम् अर्कञ् च सोमं गुरुम् अथो जलम्।
   > पृष्ठी कृत्य जपन् विप्रो याति स्थावरतां नर।

   ↩

3. > आशौच-काले विपदि दश-वारं जपेन् नरः।
   > अन्यदा ऽष्टोत्तर-शतं वा ऽष्टोत्तर-सहस्रकम्

   ↩

4. एवं प्रतिदश-सङ्ख्यं वामतर्जनी-मूल-पर्वारभ्य, एकैक-पर्वणि प्रादक्षिण्य क्रमेण वामाङ्गुष्टाग्रं न्यस्य गणयेत्।↩

5. प्रणवान्ते व्याहृति-त्रयान्ते, पादानाम् अन्ते चेति पञ्चावसानम्।↩

6. जप-काले "वरेणियं” इति जपेत्। इतर-काले “वरेण्यं” इदि पठेत्।↩

०२ माध्याह्निक-सन्ध्या-वन्दन-विधिः①

द्विर् आचम्य - प्राणानायम्य -

> श्री-भगवद्-आज्ञया भगवत्-प्रीत्य्-अर्थं, माध्याह्निक-सन्ध्याम् उपासिष्ये

इति सङ्कल्प्य -

> कृतञ् च करिष्यामि भगवन् नित्येन भगवत्-प्रीत्य्-अर्थेन महा-विभूति-चतुरात्म्य-भगवद्-वासुदेव-पादारविन्दार्चनेन माध्याह्निक-सन्द्योपासनेन भगवत्-कर्मणा भगवन्तं वासुदेवम् अर्चयिष्यामि

इति सङ्कल्प्य -

> भगवतो बलेन भगवतो वीर्येण भगवतस् तेजसा भगवतः कर्मणा भगवतः कर्म करिष्यामि भगवतो वासुदेवस्य

इति बल-मन्त्रम् अनुसन्धाय -

> भगवान् एव स्व-नियाम्य--स्व-रूप--स्थिति-प्रवृत्ति--स्व-शेषतैक-रसेन मया स्वकीयैश् चोपकरणैस् स्वाराधनैक-प्रयोजनाय परम-पुरुषस् सर्व-शेषी स्व-शेष-भूतम् इदं माध्याह्निक-सन्ध्योपासनाख्यं कर्म स्वस्मै स्व-प्रीतये स्वयम् एव कारयति -

इति सात्त्विक-त्यागं कृत्वा -

[[78]]

"अपोहिष्ठेति मन्त्रस्य" इत्य् आरभ्य "आत्मानं परिषिच्य" इति पर्यन्तं, प्रातस् सन्ध्या-वन्दनवत् -

> आपः पुनन्त्व् इत्य् अनुवाकस्य आप ऋषिः अनुष्टुप्-छन्दः, ब्रह्मणस्पतिर् देवता

इदि न्यस्य - "अपां प्राशने विनियोगः" इत्य् उक्त्वा - हस्ते आचमनवज् जलं गृहीत्वा,

> आपः, पुनन्तु पृथिवीं पृथिवी पूता पुनातु माम्, पुनन्तु ब्रह्मणस्पतिर्ब्रह्मपूतापुनातु माम्, यदुच्छिष्टमभोज्यं यद्वादुश्चरितं मम, सर्वं पुनन्तु मामापो ऽसताञ्च प्रतिग्रहगँ् स्वाहा [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इत्य् अनुवाकेन, अपश्-चुलकेन प्राश्य - आचम्य - "दधिक्राव्ण्ण इति मन्त्रस्य" इत्य् आरभ्य "राक्षस-मुद्रा-रहिताञ्जलिना तोयेन" इति पर्यन्तं प्रातस् सन्ध्या-वन्धनवत् - एकम् अर्ध्यं दत्त्वा -

अर्घ्यात् पूर्वं, मध्याह्नातिक्रमे, प्राणानायम्य -

> माध्याह्निक-सन्ध्या-कालातिक्रम-प्रायश्चित्तार्थं,अर्घ्य-प्रदानं करिष्ये

इति सङ्कल्प्य - "सप्त-व्याहृति" इत्य् आरभ्य "ध्यात्वा - सन्तर्प्य - आचम्य" इति पर्यन्तं, प्रातस् सन्ध्या-वन्दनवत्।

शक्तश् चेत् सूर्याभिमुखस् तिष्ठन्न् एव, अशक्तश् चेत्, आसीन - जपेत् - "आसन-मन्त्रस्य" इत्य् आरभ्य "दश-वारम्" इति पर्यन्तं प्रातस् सन्ध्या-वन्दनवत् -

> माध्याह्निक-सन्ध्या-गायत्री-मन्त्र-जपं करिष्ये

इति सङ्कल्पे विशेषः -"आयात्व् इत्य् अनुवाकस्य" इत्य् आरभ्य इत्य् अनुवाकेनावाह्य" इति पर्यन्तं प्रातस् सन्ध्या-वन्दनवत् -

> मध्यन्दिने तु सावित्रीं रवि-मण्डल-मध्य-गाम्।
> यजुर्-वेदं व्याहरन्तीं श्वेतां शूल-करां शिवाम्।
> युवतिं रुद्र-दैवत्यां ध्यायामि वृष-वाहनाम्

एवं ध्यात्वा -

[[79]]

"आसनादि-षोडश" इत्य् आरभ्य "सविता देवता" इति पर्यन्तं, प्रातस् सन्ध्या-वन्दनवत् - "माध्याह्निक-सन्ध्या जपे विनियोगः" इति भेदः - "अस्त्र-मन्त्रेण" इत्य् आरभ्य "संहताङ्गुलि-कर-द्वयम्" इति पर्यन्तं, प्रातस् सन्ध्या-वन्दनवत् - हृदय-समम् उद्धृत्य - इति भेदः - "कनिष्ठिका-मूलम् आरभ्य" इत्य् आरभ्य, "कुर्यात्" इति पर्यन्तं, पूर्ववत् - त्रिः प्राणानायम्य - "माध्याह्निक-सन्ध्योपस्थानं करिष्ये" इति सङ्कल्पः - "उत्तम इत्य् अनुवाकस्य" इत्य् आरभ्य "उद्वास्य" इति पर्यन्तं पूर्ववत् -

> आसत्येनेति षड्-ऋचस्य हिरण्य-स्तूप ऋषिः, आद्ययोस् त्रिष्टुप्, चतसृणां गायत्री-जगत्य्-उष्णिक्-त्रिष्टुभश् छन्दांसि, सविता देवता

इति न्यस्य "माध्याह्निक-सन्ध्योपस्थाने विनियोगः" इत्य् उक्त्वा -

> आसत्येन रजसा वर्तमानो निवेशयन्नमृतं मर्त्यञ्च, हिरण्ययेन सवितारथेनादेवो याति भुवनाविपश्यन्, उद्वयन्तमसस्परि पश्यन्तोज्योतिरुत्तरं, देवन्देवत्रा सूर्यमगन्म ज्योतीरुत्तमं, उदुत्यञ्जात वेदसं देवं वहन्ति केतवः, दृशे विश्वाय सूर्यं, चित्रन्देवानामुदगादनीकञ्चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः, आऽप्राद्यावा पृथिवी अन्तरिक्षँ सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च, तच्चक्षुर्देवहितं पुरस्ताच्छुक्रमुच्छरत्, पश्येम शरदश्शतं जीवेम शरदश्शतन्नन्दामशरदश्शतं मोदाम शरदश्शतं भवामशरदश्शतँ शृणवाम

> शरदश्शतं प्रब्रवामशरदश्शतमजीतास्स्यामशरदश्शतं ज्योक्च सूर्यन्दृशे, य उदगानह्मतो ऽर्णवाद्विभ्राजमानस्सरिरस्यमध्यात्समावृषभो लोहिताक्षस्सूर्योविपश्चिन्मनसापुनातु [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति अदित्यम् उपस्थाय - शेषं प्रातस् सन्ध्या-वन्दनवत् कुर्यात्। मध्यन्दिने ऽतिक्रान्ते दिङ्-नमस्कारं प्रतीच्यादि कुर्यात् -

प्रातः कालोक्त-रीत्या प्राणायाम-सङ्कल्प-ऋषि-च्छन्दो देवताङ्ग-न्यासादि-पूर्वकं यथा-शक्ति मूल-मन्त्रं जपेत्।

ततः वस्त्र-निष्पीडनं कुर्यात्।

> भगवान् एव स्व-नियाम्य--स्व-रूप--स्थिति-प्रवृत्ति--स्व-शेषतैक-रसेन मया स्वकीयैश् चोपकरणैस् स्वाराधनैक-प्रयोजनाय परम-पुरुषस् सर्व-शेषी स्व-शेष-भूतम् इदं, माध्याह्निक-सन्ध्योपासनाख्यं कर्म स्वस्मै स्व-प्रीतये स्वयम् एव कारितवान्

इति सात्त्विक-त्यागं कृत्वा -

> कृतञ् च करिष्यामि भगवन् नित्येन भगवत्-प्रीत्य्-अर्थेन महा-विभूति-चतुरात्म्य-भगवद्-वासुदेव-पादारविन्दार्चनेन माध्याह्निक-सन्द्योपासनेन भगवान् प्रीयतां वासुदेवः

इति माध्याह्निक-सन्ध्योपासनं भगवति समर्पयेत्।

[[81]]

०३ सायं-सन्ध्या-वन्दन-विधिः①

अथ लोहितायति सूर्ये, वस्त्र-परिनर्तन-पूर्वकं, सायं सन्ध्याम् उपासीत।
तत्-प्रकारः -
पादौ प्रक्षाल्य प्राङ्-मुख-उदङ्-मुखो वा, आसीनः द्विर् आचम्य -
प्राणानायम्य -

> श्री-भगवद्-आज्ञया भगवत्-प्रीत्य्-अर्थं सायं सन्ध्यम् उपासिष्ये।

[[139]]

इति सङ्कल्प्य - कृतं चेत्यादिना सङ्कल्प्य - बल-मन्त्रम्-अनुसन्धाय - भगवान् एवेति सात्विक-त्यागं कृत्वा - "आपोहिष्टेति मन्त्रस्य" इत्य् आरभ्य "आत्मानं परिषिच्य" इति पर्यन्तं, प्रातस् सन्ध्या-वन्दनवत् कुर्यात्।

> अग्निश्चेत्य् अनुवाकस्य सूर्य ऋषिः, देवी गायत्री-च्छन्दः, अग्निर् देवता

इति न्यस्य - "अपां प्राशने विनियोगः" इत्य् उक्त्वा - हस्ते, आचमनवज् जलं गृहीत्वा -

> अग्निश्च मामन्युश्च मन्युपतयश्च मन्यु कृत्रेभ्यः, पापेभ्यो रक्षन्ताम्, यदह्ना पापमकार्षं मनसा वाचा हस्ताभ्याम्, पद्भ्यामुदरेण शिश्ना, अहस्तदवलुम्पतु, यत्किञ्च दुरितं मयि, इदमहं मामृतयोनौ, सत्येज्योतिषि जुहोमि स्वाहा [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इत्य् अपः प्राश्य - आचम्य - "दधिक्रावण्ण इति मन्त्रस्य" इत्य् आरभ्य “राक्षस-मुद्रा-रहीताञ्जलिना तोयेन” इति पर्यन्तं, प्रातस् सन्ध्या-वन्दनवत् कुर्यात्। अर्धास्तमिते सूर्ये, प्रत्यङ्-मुखस् तिष्ठन्,अर्घ्य-त्रयं दत्त्वा - अर्घ्यात् पूर्वं सूर्यास्तमये सति, प्राणानायम्य -

> सायं सन्ध्या-कालाति-क्रम-प्रायश्चित्तार्थं, तुर्यार्घ्य-प्रदानं करिष्ये

इति सङ्कल्प्य - “सप्त-व्याहृति-सम्पुटित-गायत्र्या" इत्य् आरभ्य "सन्तर्प्य आचम्य" इति पर्यन्तं, प्रातस् सन्ध्या-वन्दनवत् कुर्यात्। विष्ण्व्-आयतनं, तत्-समीपं, अन्यद् वा गत्वा यत्र जपः करिष्यते तत्-स्थलं प्रणव-व्याहृतिभिः प्रोक्ष्य - तत्र उदग्-अग्र-दर्भेषु पत्यङ्-मुखम् आसीनः, “आसन-मन्त्रस्य" इत्य् आरभ्य "दश-वारम्" इति पर्यन्तं प्रातस् सन्ध्या-वन्दनवत् कुर्यात् -

> सायं सन्ध्यायां गायत्री-मन्त्र-जपं करिष्ये

इति सङ्कल्प्य - “आयात्व् इत्य् अनुवाकस्य" इत्य् आरभ्य "इत्य् अनुवाकेनावाह्य” इति पर्यन्तं प्रातस् सन्ध्या-वन्दनवत् कुर्यात्।

> सायं सरस्वतीं श्यामां रवि-मण्डल-मध्य-गाम्।
> साम-वेदं व्याहरन्तीं चक्रायुध-धरां शुभाम्।
> ध्यायामि विष्णु-दैवत्यां वृद्धां गरुड-वाहनाम्॥

[[140]]

इति ध्यात्वा -

"आसनादि षोडश" इत्य् आरभ्य "सविता देवता, इति न्यस्य" इति पर्यन्तं प्रातस् सन्ध्या-वन्दनवत्। "सायं सन्ध्या-जपे विनियोगः" इत्य् उक्त्वा - "अस्त्र-मन्त्रेण" इत्य् आरभ्य "संहताङ्गुलि-कर-द्वयम्" इति पर्यन्तं, प्रातस् सन्ध्या-वन्दनवत् - नाभि-समम् उद्धृत्य, "कनिष्ठिका-मूलारभ्य" इत्य् आरभ्य "त्रिः प्राणानायम्य" इति पर्यन्तं, प्रातस् सन्ध्या-वन्दनवत् - “सायं सन्ध्योपस्थानं करिष्ये" इति सङ्कल्प्य - "उत्तम इत्य् अनुवाकस्य" इत्य् आरभ्य "गायत्रीम् उद्वास्य" इति पर्यन्तं प्रातस् सन्ध्या-वन्दनवत् -

> इमं म इति पञ्चर्चस्य, देवरात ऋषिः, गायत्री-त्रिष्टुप्-गायत्री-जगती-त्रिष्टुभश् छन्दांसि, सविता देवता

इति न्यस्य - "सायं सन्ध्योपस्थाने निनियोगः" इत्य् उक्त्वा -

> इमं मे वरुण श्रुधीहवमद्यामृडय, त्वामवस्युराचके, तत्त्वायामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदाशास्ते यजमानो हविर्भिः, अहेडमानो वरुणेह बोध्युरुशँ समान आयुः प्रमोषीः, यच्चिद्धिते विशो यथा प्रदेववरुणव्रतम्, मिनीमसीद्यविद्यवि, यत्किञ्चेदं वरुण दैव्ये जने ऽभिद्रोहं मनुष्याश्चरामसि, अचित्ती यत्तव धर्मायुयोपिम मानस्तस्मादेनसो देव रीरिषः, कितवासो यद्रिरिपुर्न दीवि यद्वाघासत्यमुतयन्न विद्म, सर्वाताविष्यशिथिरेव देवाथातेस्याम वरुणप्रियासः [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इत्य् उपस्थाय - शेषं, प्रातस् सन्ध्या-वन्दनवत् कुर्यात्।

[[141]]

प्रदोष-रहित-रात्रौ[^१_१४२], आशौचादि-रहितः, श्रीमद्-अष्टाक्षरम् अपि यथा-शक्ति

०४ सन्ध्यार्थ-दीपिका①

Source: TW

[TODO: परिष्कार्यम्]

मूलं - आपोहिष्ठामयोभुवः। तान ऊर्जे दधातन महेरणाय चक्षसे। योवश् शिवतमोरसः। तस्य भाजयते हनः। उशतीरिव मातरः। तस्मा आरङ्गमामवः। यस्य क्षयाय जिन्वथ। आपो जनयथा च नः॥

पदम् - आपः, हि, स्थ, मयोभुवः, ताः, नः, ऊर्जे, दधातन, महे, रणाय, चक्षसे, यः, शिवतमः, रसः, तस्य, भाजयत, इह, नः, उशतीः, इव, मातरः, तस्मै, अरं, गमाम, वः, यस्य, क्षयाय, जिन्वथ, आपो, जनयथ, च, नः।

अर्थम् - (हे) आपः = (ओ) जलङ्गले, (यूयं = नीङ्गल्) मयोभुवः = सर्वप्राणिकळुक्कुं सुखस्थानङ्गलाक, स्थहि = इरुक्किऱीर् कलन्ऱा, ताः = अप्पडि पट्टनीङ्गल्, महे = मरात्तानतुं, रणाय = रमणीयमानतुमान, चक्षसे = इन्द्रियङ्गल् पोरुट्टु, (इन्द्रियप्रकाशसिध्यर्थं) नः = एङ्गलुक्कु, ऊर्जे = अन्नत्तै, दधातन = कोडुङ्गळ्, (इङ्गे अन्नशब्दत्तुक्कु इन्द्रियपोषकविषयङ्गलिले तात्पर्यम्) वः = उङ्गलुक्कु, यः = यातोरु, शिवतमः- प्रण्यतममान, रसः = सुखरूपमानपरमात्मावो, तस्य = अन्दपरमात्मावै, नः = एङ्गलै, इह = इन्दजन्मत्तिलेये, उशतीः = स्नेहयुक्तैकळान, मातर इव = तायार् कल् पोल, भाजयत = अडैविप्पियुङ्गल् (यूयं = नीङ्गळ्,) यस्य = एन्दब्रह्मत्तिनुडैय, क्षयाय = वासत्तिन् पोरुट्टु, जिन्वथ = पीतर् कलाकिऱीर् कल्, तस्मै = आन्दपरमात्माविन् पोरुट्टु,वः = उङ्गलै, अरं = मिकवुं, गमाम = आडैयक्कडवोम्, (हे) आपः = (ओ) जलङ्गले, नः = एङ्गलै, जनयथा च = सत्तै युक्लवर् कलाकप्पण्णुग्नल्. (ब्रह्मज्ञानयोग्यर् कलाकप्पण्णुङ्गल्).

(ब्रह्मानुभवत्तुक्कु उपयोगियान बहिकसमृद्धियैयुं, ब्रह्मानुभवत्तैयुं, कोडुङ्गलेन्ऱुतात्पर्यं.)

[[1]]

मूलं, _आपोहिष्टामयोभुनः॥ तानदि दधातनु महेरणायच क्षसे । योवश्शिवतमोरसतन्य भाजयतेहनः । उशतीजव मातरः । तस्माआरङ्गमाननः । यस्य क्षयाय जिन्वथः आपोजन यधाचन

पदं.....आहा, हि,स्थ, मयोभुवः, सौः, ई ऊरे दधातन, महे, रणाय, चक्षसे, यः, 193, शिवकम्म, रसः, तस्य, भादयत, इला, नः, उशती, इब्न्, मातरः,ति सै,आदं,गमाम, इ, आग्य, क्षयाडु, जिग्वध, आहा, जनयथ, दि, म अर्थं. (हे) आपः (ओ) अश्, (यं -सिब्लर्) मयोभुवः- पर्वप्राणिकळुक्कु.आ सुखस्थानङ्गराक, स्थाहि इरुक्किटीर् करू, ता= अप्पडि प्पट्टनील्गर्, महे, महत्तानडुं, रदाय -रमणीयमान्तुमान, चसे स्त्रीयु स्लब् पॊट्टु, (इद्र्यप्रकाशसिध्यर्थं) नः - ऎल्लरुळ्ळु, वर्ण- अन्नप्लै, दधातन = गॊडुग्गाळ्. (बर्गे अन्न शब्दत्तुक्क अन्नि यसोमु विनयशीले

काक्पर्यं) उष्ण शुक्कु, ययातोरु, शिविलेदु! - प्रण्युतिममाप, रसम् असुखरूपमानपरमारावो, तन्य=अर्धपरमारावै, नशिइऐं गै, इह- इद्दजिल्ला, त्तिलेये, उशती स्नेपायु कळान, दूरेर इख्-तायार्कर् पोल, भाजयक्क अडैविप्पीयुङ्गर् (यूयलण सीङ्गळ्) यस्य = एके ब्रह्म तीसुडैया, क्षयाय-शास निपौरुष्टु, जिन्वढ =प्रिल भाकि तीरिकलो, कप्लै- आन्गपरमात्माविं पॊरुट्टु, कण्णनै, आरञ्जमिःप्पु, गमा म-आडैयक्कडरोण, (हे) अव=(ओ) जलशे, -ऎधिरै जनयथावंस रै युक्लवर् क ळाकप्पण्णुळ्. (ब्रह्मनयोग्यर् कळाकप्पण्णुल्लो);

- (ब्रह्मनु ऎत्तुक्कु उपयोगियान बहिक समृद्धियैयां, ब्रह्माकु भवतै युं, कॊडुङ्ग केन्ल तात्पर्यं.)

श्रीस स्ध्यार्थ दीपिका.

मूलं ———दधि काव् ब्लोअकारिषं जिष्णोरश्वस्य वाजिनः । सुरभिनोमुखा

करत् । प्रणआयूग् म्पि तारिषत् ।

पदं—दधि कान् ण्णः, अकारिषं, जिष्णोः, अश्वद्य, वाजिनः, सुरभि, वेः, मुख, शरत्, प्र, पस्, आयाग्न्दि, तारिषत्,

185.

अर्थं, _जिस्ला दुष्ट ग्रह त्तिल् जीयशील गायं, आश्वस्य,

5 = 19 वैर्बहि स्सर्वव्यापक वायुं, काजीनः - भक्तरक्षणत्तिल् त्वरैयुळ्ळवि वायुमिकडुक्कि 84, दधि काव् ण्णः।= जगत्तुक्क, शै आक्र मिक्क अपरभक्षावुकु, अकारिषं - स्तोत्रं लिय् कि "अ". (सजीआर्) नः = ऎल्लुरुडै दु. मुखा मुख्यपै, मुरभि- परिशुद्धङ्गळाक

5 - पब्लिक्क डक्, इस्लामुखकट्टत्ताले मनस्सुं विशेषीरं यूंषि = आयुस्सुक्कगै, प्रतारिषत् = पद्रवमुल्लामर् पूर्णमाय् कॊडु ऎङ्गळुक्कु, ई क्कक्कडुन्. (आयुस्सु इल्ला चिट्टालुं, आकृतियुस्सिल् व्याधि मुदलिय उपद्रव मिरु लटं स्तोत्रं शिय्य क्तिल्लानुल् पोजपरियाल्, भगवित्रोपयुक्त माकआयुरारोग्यङ्गर् प्रार्थिक्कन्सॆट्टतिनाल्' मुनुमत्सहानियिल्लै यॆन्लु अभिय तक्कडु.)

मूलं...सूर्यश्च नूमन्युश्च मर्यु पतयळ्ळी मन्युकृतेभ्यः।पापे भ्योरक्षन्ताम्! य दात्रिया पापम कार् षम्, मनसावाचा हस्ताभ्याम् ! सद्भ्यामुद रेणशिखा ! रात्रि स्तदनलु मृतु! यक्कि श्चा दुरि कम्म यि। इद्र महम्मामनृतयोन्, सूर्ये ज्योतिषि जुहोमि स्वाहा

पदं. सूर्यः, ड, मा, रम, ड, मन्युफलिय्य, छ, मन्यक शेभ्यः, पापेभ्यः, रक्षन्तां, यत्, रात्रिया, पापं, आकार णं, मनसा, सादा, हस्ताभ्यां, पद्भ्यां, उदरेण, रिक्षा, रात्रि, रिल्, आनलुप्पुतु, यर्, कीं, च, दुरितं, मयि, इनं, आसां, मां, अमृतयोनौ, सूर्ये, ज्योतिषि, जवळो वि), स्वाहा,

- अमाव्याप्त विति धातुः..

श्री श्रीमति - आळक्के राज् त्रिविक्रम दधत् - ग्रामति, पोषिक्कि आनिवाय् क्कोण्डु अकक्किराक्-वधि कावान्तियिरिल् प्रीतियुडु कुमार्.

卍

श्रीपद्ध्यार्थदीनि का.

3

अर्थं.....सूर्यश्च * =निरुपाधिक प्रेरक वान परमारावुं, मद्यश्च - क्रोधमुं, मन्युपतीयश्चकोवत्तुक्कु. उत्पादक कोन रागारिकशुं मा॥ऎन्नै मन्युकृतेभ्यः = क्रोधादिक काले चेय्यप्पट्ट (उक्लान्, पाकध्यः = पासङ्गभिकाम्लं, रक्षुळ्ताम्बरक्षिक्कक्कड्वरकल्, (पावत्तिनिष्टं- मन्युवन्, प्युपरियापरागादिक चस् रषीकैं यापतु- ताट्उग्दाका हैयिबाले दिन् कार्यमान पाप रैयु ब्दुवण्णामलिक्कुडै, सर्वेश्वर के क्रोधणमुदलान वैकशै विकृत्तिपट्ल ऎल्लरै पापु मूहर्गाळिनिमं विमुक्तहेक्कक्कडवलेदु भावं- कलिबाज् उत्तराघासंश्लेष च्चोन्नपनी), रात्रिया, रात्रियिल्, मनसा - मनस्साकेयुं वालाजवाक्का ले युं, ई स्त्राभ्यां - कै क ळालेयं, पद्भ्यां कार कळारीयुनि, उदरेण- वेयिट् चे बारेमुं, शिश्न - गुह्यङ्गकालेयं, यस् - मातोडु, पापं पाप , आकार् षङ्गा केय् लेवो, डेल् =अद्दपाप तै, रात्रि - दतुर्विध पुरुषार्ध प्रदातावुं निरुसा धिकरक्षक भुमान परमात्मा, कलुप्पुडु आवळिक्क स्पडेक्कडं. इका मनस्सु मुक् लान् शब्दकल्, इन्गुकोल्लप्पडात इर्दि यरुक्कु मुसलक्षकङ्गळ् अन्द पोपर् मून्हुविध ब्लर् आदिल् अधत्यभक्षणं, आभोज्यभोजनं, अपेयपानं, अयाज्यया जनं, अपत्प्रतिग्रहणं, परदाताभिमर्शनं, परद्रव्यापहरणं, प्राणिहिंसनं, 92 मलिलानमुकल् जारीङ्गळ् वाक्पारुष्यं, आनृतं, विवादं, श्रुतिविश्रयं, इदै मुरलावरुकल् वाचिकङ्गळ् परोपतापनं, पराभिद्रोहं, क्रोध लोभ मोहाह क्कारिङ्गळ्, इदै सुतलावरुकळ् मानसिकङ्गळ् इट्जाल् प्रपन्न कुक्कु पूर्वा मकाश च्चोन्न

पडि) यत्किच्चा - इड्नुंयातोरनि, दुरितं- जसभ्युपगत पौर स्थिरूपमान पापमानतु, मयि ऎन्निकल्, (वित्तिते इरुक्के आतो, तदपि अन्द पापत्तेयुं, आलुमुतु इनशिक्कप्पण्णक्कडक्), आहं= आसव्यगति नायुम् आगि श्वन वायु मिरुक्क जनार्, अमृतयोनि - रक्षुत्तुक्कु क्का रणमान, ज्योतिष् अनिरुपाधिक लेडप्क नान, मार्ये-नियरावास परमात्याविविडत्तिल्, स्वाहा -स्वा हाऎद्दु, इदं जआर्द्र, रूम् ऎन्नै, समर्पण लपण्णुकि षेर्

सु पन्जाय्, ऎस्टैल् निरुपाधिकनाय्, ईरयति-

प्रेरणमृद्धानिक्कि निरुपाधिक वेड्कळा,

"रात्रीय स्ते यस्यसन्नि धौ ऐ स्वस्तराणि " इतिरात्रि- (कुरमात्रा) - ऎलिकुडैयनन्नि धा स त्तिल्, इतिरमान इर्वप स्तुक्कळुम् (सूर्यिनन्नि धान्वल्) रात्रिपोलवा जरुग भो अनि नेर्यातिएर्परु,

४

श्रीसिद्ध्यार्थडि पि का.

"(त्कारण नूकनु नूरुप्रवरुनि क्रिय- पति यिनिकल् इन्दवै

शिष्टताक्पर्यं).

मूलु. आपःपुरन्तु पृथिवीमृधिवी पूजा पुनातु रूम् । पूरन्तुब्र हणस्पतीर्ग्रह पूजापुनातु माम् । यदुच्छिष्टमभोज्यं यद्वादुश्चरित म्मम । सर्वमुन मुमामापो सत्वा.

पदं. वस्तु, वृथिवी, वृथं, पूता, पुनारु, मां, पुनम्म ब्रह्मणस्पतिः, ब्रह्मवूता, पुवारु, मां, यर्, उच्छिष्टं, अभोज्यं, यत्, न्या दुश्चरितं, मरु, पर्वं, पुनत्तु, मा, आप्मतां, दि, पतिग्रहं, स्वाहा,

अर्थं. __आपः वक्षोदशङ्गळ् वृथिवीं भूमियै पूरिस्तु-परिशुद्दैयाक पब्लिक्क डन्तुकळ्, (ईद्धस्वरूपमु अरिवाल् वर्ष बबत्तुक्कु वृथिवी पापनत्वं कॊल्लप्पट्टकु.) पूतायि इप्पुडि परिशुद्धि मान, पृथिवी भू आयानलु, मां- ऎन्नै, पुनाकु. परिशुद्धनाक रण्णक,

ऎडवकु, (पृथ्वीगत जलपै प्राशनम्पल्लुकतो वाल् ऎदु भावं) (जुङ्गळ् परबडेपुक्कु विशेव स्थानमा यिदस्पति नाबुं वृद्धिनी अभिमक बिल्ल भै याव नालु इरड्डुक्कं सावनत्वं कॊल्लप्पटकु ब्रह्माणं- ब्रह्मावुक्कु, पतिः प्रभुवान करहर्मा, अल्लकु प्रणइत्तुकु मुख्य प्रतिसाव्यनान परमात्मा, (मा ऎन्नै) 1न स्तु=

परिशुद्ध नाकप्पब्लिक्कुडु. ब्रह्मपूता परमात्मा वाले परिशुद्धियान भूमिककु, मा-ऎन्नै, पुरुकुद्धिपण्णक्करु अल्लकु, ब्रह्मपूताः परटात्मावारे परिशुद्धमान मङ्गल्, पुनमु परिशुद्ध नाकप्पण्णक्क दधतुकळ्

सञ्जलका स्त्री यभु डकन, यल्- याकोरु अन्न तनकु, (भुक्तं. ऎन्नाले भुजिक्कप्पट्टणो) आभोज्यं जाति यालेयाऎकु आश्रय त्तालेयाननु निमित्तत्ताले याङ्कु दुष्टमायिकुक्कपट्ट अन्नादि रूनरु, (भुक्तं-भुजिक्क पट्टतो, यद्वा कुच्चि= इन्नु?, मीरु ऎन्नुडैयु, दुश्चरितं.सुकोवाक्काय कूपत्रिविधकरणङ्ग भारी कॆ.य्यप्पट्टयातोडु दुष्ट कॆय् , अडैयुम्, अनितां-असत्तुक्कलिलिद्दुक प्रतिग्रहश्चा-द्र्यं वाण्णिकळ्ळु रूम्, सर्वम् इनै यॆल्लालैयुं, आक= जुन्गाळ्, प्रुरन्तु परिश्रुद्धरूशप्पब्लिक्कुडुतुनर् श्री च्चॊन्न पापनिवृत्तिमूल चूय्)

रूं- ऎक्नै युं (प्रशस्तु परिशुद्ध नाकप्पण्णडवकल्) इके आदि 'वृत्तिरी

श्रीसद्ध्यार्थदीपि का

x

शब्दर्लकुक्कु भगवत्परत्वं तॆरिद्दुक्कॊळ्ळवेणीयतु) स्वाहा = ऎन्नारै स्वरूप क्रै भगवत्पादारः न्दर्देशिते स्वाहा फॆस्टु समर्पिते.

मूलु,—अग्निश्च मामन्युश्च मन्युपतीयश्च मन्युगृ तेभ्यः! पापेभ्योरक्षन्ताम् । यदह्ना पापमकार् षम् । मनसावाचा हस्ताभ्याम् । पद्भ्यानन्द रेणशि । आह स्तदनलुमृतु। यत्कि रादुरितमयि ।

इदमहमाममृतियोन् । सत्ये ज्योतिषि जुहोमिस्वाहा ।

पदं. __अग्नि!, र, न, मख्य, र, मन्युपतीयः, ड, मन्यश्रृतेध्यं, सापेध्यं, रन्तां, यल्, आह्ना, पापं, आकार् नं, मनसावादा, ईसाध्याल पद्भ्यां, उदरेण, शिक्षा अह्म, रिल्, अञ्जर्पुकु, यन्, किं, ग, दुर्भि, मयि, इदं, आसां, मां, अमृतमाना, सत्ये, ज्योतिषि, अहोगोमि, प्पानो,

अर्थं. _आग्नि 1*=परमात्मा,

मुक्ता कॊन्न पापङ्गळिविस्टु रक्षिक्क वेणु मॆन्लु मुन्नोडे आव्वयनि, अप्पडिप्पट्ट

सत्ये- निरुपाधिकं प्लै युडैजवनान परसूत्ताविनिडत्तिक्, मननि पचल्लगुर्क्, मार्यश्च" मक्त्रं पोलचे अर्थं.

मूलं. ओम्,

पदं,उ, कु,

अग्गं." आकार उकार मकार इति" ऎन्टीआ प्रति मारे प्रणनमुकलु आ, उ, म् ऎर्डु मून्दु पनमुळ्लकु इंल् "अ" ऎन्टीआ पदं लु पऎतुर्थीनि मायणं, "आवरकु" ऎग्गिलु धारुणाले निरु साधिक सर्वरक्षणार्थ प्रतिपानरामायणं, रग शत्वोसमु क्तमापदयावात्सल्यादि गुणा क्षेपकमायणं, "आ 'नै सर्वाजा"

*आग्रम् उत्कृष्ट स्थानमान परचुपव प्लै, वयति - अडैविक्सिक्कि अक्

श्रीसद्ध्यार्थ दीनि का.

ऎन्दित प्रमाणत्तालु, "इम स्तशब्दमालत्वार कारस्यन्प भावितः । समसवार्य मूलत्वा दृष्णाणो पीस्वभाविक । " वाद्यवादक सद्बुद्धि पयोद कात्प्रतीय ते " ऎक्स्प्लोतु प्रमाण त्तालुन्, सर्ववादकळ्लाशुक्कुं कारणनकैयाले सर्वहव्यत्तुक्कुं कारणभूति ब्रह्म प्रतिपादश मायणं, कारणत्वोवयु र्तमान ज्ञानशक्त्यादि सूचिक मायणं, "अनि स्वे धेपुरु विष्णा" ऎन्दि धरुवाले विष्णुपरमयु विरुक्कुं, इल्लालु प्रमान चतुर्थी शेषत्वच्चॊल्लुटरु.

"

P

आकारेणोध्य रेविष्णु स्सर्वलोकेश्वरो हरिः ! उका रेणोद्य श्रीलक्षीर्म काकोदाहजारक॥ ! ऎल्लित पद्मोद्भवंहि तानवनत्ताले लक्ष्मीवा दशमायुँ, "तदेवाग्नि स्तर्वायु सत्सूर्य स्तदुदुमा" ऎर्ल् श्रुतियिले ऎनि रस्थानत्ति लिरुक्कि उकारम्पोते इव्वड शिलम् अदधारण वाडकमायण

पक्क.

"" ऎन्दिन पदं “दुर-ज्ञानि ऎग्जि धातु वाने ज्ञान Kणकार्थकमायणं, ज्ञानस्वरू सार्थक मायु विरुक्कु

ज्ञानि स्लै स्वरूपमायुं गुणमायण मुडैयजीव, पर्वरक्षकमुं सर्वरा रणरं लक्ष्मीविशिष्टमुमार नारायण कॊरुपमुक्के शेषभूतनु वाक्यार्धं. मूलं.. ॐभूः,

ॐभुनः, ओग् सुनः, ओनुहः, ॐ जनः, ॐ तपः, ओँ त

पद सुलभं.

.

अर्थं.___ॐभू भूलोक शरीरक नाय्, ॐधुः = धुवल्लोक शरीरश् नाय्, (मण् नि पदङ्गळुकु इप्पडिये अर्थं).

मूलं..तत्सवितुर्व रेणि-यं, भर्गोदेवस्यधीमहि, धियोयोनः

प्रचोदयात्,

पगं...त् सवितुः, ऒरेणियं, भर्गः, रेजन्य, धीमहीः, धियः, यः, नः प्रचोदयात्,

अर्थं.___व्य इद्दशब्द " दिवु क्रीडा... कास्तगतपु ” ऎग्जिबुधातुविविम्लं

श्रीसन्ध्यर्थ दीनि का.

मं, निरतिशयका न्तियुक्तणमान, सवितुः सकल जगत्प्रष्टाकानि नानु दीनुडैय । परेणियं = ऎल्ला महात्माक्क कालेयम् प्रार्थनीयमान (यत् - याजॊरु). भर्गः - सर्वाज्ञान प र्तक सर्वकर्म फलविपारि पेरु सर्वधारकमाद तेजस्सो, तत् इआन्द वेदा सप्रसिद्धमान तेज पै ्स, धीरुहि - ध्यानं पण्णक्कडतों. यःयालोरु तेजस्सावतु, 5-ऎङ्गळुक्कु, थियं-क्याज्योसादयाडिवि वेटकमान ई पासवारि कळुक्कु उपयुक्तमान सर्वज्ञानकै युं, प्रचोद गूत् = पेरिक्कक्कडवतो (वीवॆक्कडळ्लतो जगत्कारणरिया उपासक्कु, वृट्टपर ब्रह्ममान पुरुषोत्त म शैल धारापडविच्छिन्नमृति सत्तानि रूपर क्रियै नमक्क ईट्टु पब्लिक्क डऎकॆन्लु तात्पर्यं.

• स्तर लैण्ट्टु भगवाणी कुपरैये साधनमाशि वुडैय प्रपन्नवक्कु सदाःप्यमानद्वय त्ति डैय आर्थ रैजन्द गायत्री प्रति पॊदिक्कि अरु- ऎज्ज वेयॆन्निल्.

तत्सवितुः = इतुऒ रेपडं "तच्छब्दवाचक क्रीमर् गायक स्वार्थ इतीरिटि ऎर्ल् आपराशर संहितावदुत्तारि अच्चबत्तुक्कु ऒकल शुल प्रसिद्धेकरव्याप्त funés सतिक्वविशिष्ट नॆनु अर्थमा रै याले द्वय त्तिलिक्क पट्ट श्रीमन्छकार्थम् इतिल् कॊल्ल प्परु?जरु, नविग्रुः-"षूज् प्राणि प्रसप्" ऎल्लिआं तुवाले एऱपॆट्टनि कललो श्कार णत्वमु कृष्ण भायुन्तदुपयु क्तआवा सनमु सकामत्व, सर्वज्ञत्वि, सर्वशक्तित्वादि गणमु इद्दरं, "परितापकलोत्पत्तिस्थिति संहारि कारणम्" ऎल्लि

निर्वचन त्तालेयम् एल्पडु किटुकु. देवस्य-"नीवु क्रीडादिषु" ऎन्टीआर् ई वाले एल्नट्टु ऒकतिश यामयुक्तनुं रयका न्तियु कृतक मान नारायणमु चेय परेणीयम् आ यणीयमान, (इळ्ताल् शदुवयु क्त वात्सल्य स्वामित्व सौशील्य सौलभ्या गुणल् तोब् खुळिरु.) " नविकु;" "देवस्य'

""रेणि यः" ऎल्लि शब्द शि वाले नारायण

हप्लै. इल्लेवि आहशं प्रकृतोप यण क्तमान दरणनूप अनि अन्दि केव कै च्चॊल्लुकिबरु, इकुट रैक्कुवङ्गाय आयिल्" "अक्सविकुर्व रेणियं धग्गोड्वेर्य" ऎग्गित पद्यस्तत्ताल्" "श्रीमन्नारायणमुतो" ऎन्टीआचर्य रगुर शब्दार्थं प्रतिपादिक्क प्पडुँऱ्कु, धीमही-शरण्य त्वेन ध्यानं पण्ण ्कड वोरि इटीबाल् "शरणं प्रपद्ये" ऎल्ललु शब्दार्थं कॊल्लप्पुडुकिजरु. इप्पडि इन्दि गायत्री पूर्व मुत्ताल् दृयक्तिय

पूर्वभद्धार्थं कॊल्लप्पट्टकु,

श्रीसन्ध्यर्थ दीपिका.

"

ऎल्लिपोवडम् ऐकल प्रमाणप्रसिद्धलक्ष्मी विशिष्ट नारायण प्रतिपादकमान तच्चण्णत्तुक्कु. प्रतिसमृद्धि या_ याल् अव्वर्थ जै प्रतिपादिक्कीऱ्कु, न भगनारैये उपायो वेयमाक स्पेल् नि नमुक्कु, परिपूर्णा परति निर्यऒकदशमे आरन्यप्रयोजन अनपधिकातिकयातिप्र य भगबडनुध् फजनीति प्रीति कान्तकै णर्य विषयज्ञानम्पै अद्द धीशब्दं वैड्क र्य विष विज्ञान प्रधानमाश च्चॊल्लु किटकु. प्रचोदयात् क्कडज्, स्वमुधोल्लास हेडु भूरिमान परिचर्यैयिल् आज्ञानिक्कक्कडुनु तात्पर्यं. इळ्ल प्रार्थ नार्थक लकावत्ताले रैण्कर्य प्रार्थन कॊल्लप्पट्टकु. " ऎल्लिपडत्तारे "श्रीमते नारायण" ऎनिआश और्थं, "शोधियः प्रचोदयात्" ऎन्टी आज्ञळि काले रै चर्य प्रार्थ नानानड मान "आय" शब्दार्थमुं, दर्य त्तल्" भगवाना चेये नीवप्पट्ट ऎर्गिआ तात्पर्यत्ताले ममकार निवृत्तिच्चोट्लु कीटकमश्श्वरमुं कॊट्लपट्टनाय् उत्तरखद्धार्धं कॊल्लप्पट्टकु, मूलं-ओमापोज्योतीरसोमृत महभूर्भुवस्सुवरोम्.

BO

पदं__ॐ, कामु, ज्योति, गसः, अमृतं, ब्रह्म, भू, भूवः, सुं,

ॐ अर्थं..... आपः= जलभरूटी मुं, ज्योतिः॥ लेजोभूरमुं (सर्चि भूरिङ्गळ्) रसः बरसविषययं (पर्चाविषयङ्गळ् अमृतं. कालमुं, ब्रह्मण मं प्रकृति युँ, भूःगाभूलोकमुं, भुवः- भुवर्लोकमुं, सहज सपशमं, (सर्वलो कङ्गळ्} इवैयॆल्लां, ॐ = ब्रह्मात्मकं, (आडियिलुम् आ वत्तिलु- इश्वप्रणवं कॊट्लु गु तेवाल् ब्रह्मत्तिलियन्लु उन्न्पत्तियम् अतिकेयेलयमु ऎर्गो अर्थम् एर्पडुतु गायत्रियिल् मुदल् प्रणपत्तिनाल् जीवमुक्कु, भगवच्छेषत्वमुं गायत्री शिरस्सारे आचेति वर्गत्तुनु भगवदार्मकर्वमुनि प्रति पारिक्क पट्टडु, इप्पडि चेति वा चेतनात्मक प्रपश्चिनिशिष्ट नान परमात्मा विशुडैय उपासनङ्गायत्रियाले प्रति

मूलं.. आ मातुवरदा देव्य गं ब्रह्मसम्मितं गाय तीळ्ळुन्दसा मा लेद महजु स स्वनः । ओजोसि सहोसि बलमनि भ्रजोसि देवानास्धामनामासि विश्वमसि विश्वायु स्सर्वमनि सर्वायु रभि

भूक्गायत्री मावाहयामि.

श्रीसद्ध्यार्थटिवि का.

पदं...आयातु, परदा, जेपी, अक्षरं, ब्रह्मसम्मिकं, गायत्रीं, छर्दसां, माता, इदं, ब्रह्म. जुषस्व, ई पीजी, आस्ति, सहः, अपि, बलं, अवि, ब्रा, आस्ति, रवाणां, धाम, नाम, अस्ति, विश्वं, अक्कि विश्वायुः, सर्वं, आस्ति, सर्वा यु, अभिभूः, ॐ, गायत्रीं, आवाहयामि.

अर्थं. श्रीताभीष्ट फलपदैयायुम्, अक्षरं= नाशरहितै युं, ब्रह्म देवत्तुकु, सम्मिकं, तुल्य मानवडं, अधना, ब्रह्म प्रणवं, सम्मितम् आर् . समारदुदुळुम्, ऎल्, प्रणवितैप्पोम् एर्पार्थवर्गानैयुम्, आधवा, ब्रह्मसम्मिकं- ब्रह्म परमात्मा, (अजकोडे) सम्मिते - समानमापपरुम् (सर्वजगत्का रणणावसरनू तावेप्पोरे सर्ववाङ्मय मूलभूतमात वेदत्तुक्कुं माता वॆन्लु तात्पर्यं) छन्द साम्बरिस्टुगा मुदलाव भन्दनुक ळुक्कु (वेदङ्गळुक्कु.) कूता- प्रधा नैयुमान, गायत्री गायत्री ऎन्गलु, देवि ब्रह्मरि कैयानिनी, आकूतु- अम्मड नुग्रहार्थं साक्षादानिर्भनिक्कडपल् नु ऎट्लकु डैय, इवं - पॆद्द, ब्रह्म-स्तो त्रिशै, भाषस्व,ग्रही, पीतोने इदि मङ्गळुन्क शक्ति याकिजाय्, सहोसी = वेग वाळ्लकुक्कु. वेगमाकिराय्, बलमनि - धरिक्कि ऎक्क ईक्कु बलमाशीराय्, फ्रीजोनि -प्र काशवार्लकुस्! प्रकाशहिताय्, देशानां= देवि कळुक्कु नामं प्रसिद्ध मान, धामापिजस्थानमालिनाय्, विश्वमनि सत्विक्रमणसमरिया फिजाय्, विश्वा युः-सम प्रभूतळ्लकु डैय आयुर्वर्ध कैयाय् (आन् आ जाय्) सर्वमनि. ऎल्लारुकु, O निर्वाहिकैयाकिजाय्, सर्वायुः - नमस्ते पेर्क कुक्कुं कालव्य ऐ वण्ण किराय्, आभिभूः = नम स्त सावद्दनै युम् आवमानप्पुडुकु किताय्, (इप्पडि प्पट्ट) गायत्रीं गायत्री. गूनवुन्नै, ॐ-ॐ ऎट्लनु स्त्रत्तारे, अधवा ॐकार रूपै रः वॊद्दु गायत्रीक्कु विशेषणमाक आद्वयिक्कलाम्. आवाहयामि ऎन्निदत्तिल्" ऐसुर्बुडियाय् प्रार्थिश्किरे. (विन्द गायत्री प्रतिपाद्यशा परमात्मा नारायण सेऎर्डु पूर्वमे कॊल्लप्पट्टिकुक्कि अतिजाले आवाहनुलुं परमात्मा पुळ्के उद्देश्यत्वं कण्णुकॊळ्वडु,

•

मूलं – उत्ति मेशिख रे देश भूम्याम्पर्वतमूर्धनि। ब्राह्मणेभ्यो व्यानु ज्ञानङ्गच्छ देवि यथासुखम्.

- गाय स्त्रीं शुद्धानःकरणलो ई स्तोत्रं पल्लुकि विपै, त्रायतेज रक्षिकि

8

श्रीसद्ध्यार्थ दीपि गा,

पदं_उत्तमे, शिखरे, देवि, भूम्यां, पर्वतमूर्धनि, ब्राह्मणेभ्यः, हि, अनुज्ञानं, गच्छ, देवि, यथासुखं,

अर्थं —('पी) जीवि- (ओ) गायत्री, कास्ताणेभ्यः = निर वरोपासकर् भान ब्राह्मणन् कळुक्कु, आमज्ञानं - अनुप्लै कॆयु, भूम्यां भूमियिलेय.o, सर्वक - मेर्वादि पर्वतङ्गळुनैनु, मार्धम् ऊर्ध्वभाग विलुळ्ळ, उत्तमे = श्रेष्ठमाक, आश्वारु, एकानियिष्यं भाग = तपतिगृहीतमावि, शिखरे कॊडिगुडि यिकेयुम्, यथानःखं-ऐप्पडि सुखमा

अन्दपकि, गर्भम्पो, देवि- निरतिशय कान्ति

मूलं. मित्रस्यचर् षणीकृत शू देवन्यसानसीम् । सत्यं चित्र

श्रवस्तनुम् ॥

मित्रोजना? याशयति प्रजासन्मित्रोदाधार वृथिवीमु ते ड्याम् । मित्रः कृष्टी र निमिषाभिच ट्टे सत्यायहव्यमृित सद्वि धेनु 1

प्रसमित्र मस्तोआ सुप्रयस्वारा य न्त आदित्य शिक्षपतिव्रतेन सहस्यते नजी.रुते त्वोलोनै समग्गे आक्टोत्यन्तितो

पदं..___मित्रस्य, र व णी धृतिकि, श्रम, देवस्य, पौनसिं, सत्यं, चित्र श्रति स्तमं, मित्र, जिल्लाक्, यातयति, प्रजानिक्, मिश्रः, राधार, सृथिवीं, उत्त, द्यां, दुर्रु, कृष्ण, अमीषा, अभि,नष्ट, सत्या, सान्यं, घृशिवन्, विधेम, प्र, स, मित्र, मर्त, आस्तू, प्रयस्वार्, य, ते, आदित्य, शिषं, प्र तेप, स, हज्यते, न, जीके, त्वोत, न, सीठं, आग् ं पौः, अक्षोति, आस्तितः,

अर्थं___चर्वणी= ज्ञापकमै, धृत-सोषि क्कि जनवायं, कमस्य-क्रीडा या देवायुं, मित्रिस्य== सर्वरक्षक नायुण, वेदा नङ्गळिनाक् मार्चेदिक्कनॊत

मित्रस्सुज्ञात चरित्र" ऐल्लिआ-रु क्रियाले एब्पट्ट देशास्त्रपरिच्छिन्न मश्रीसन्ध्यर्थ दीपिका,

महिमैयुळ्ल बवायुमिरुक्क अ परमात्मा विदुडैय, श्रमबयस्सारतु, पानी राश, नसिं-नेनिक्कतक्ककु (आन्द यशस्सु ऐप्पुडि सट्टडॆनाल् सत्यं=काला नरत्तिलेयनि काळीदहिरिमानतुं, चित्रश्रवस्तमम् आश्चर्यमान भगवच्चे पै डैन

याल् रेर् क्किआपर् शकुन्क अधिक मखुड मानलं मायि पक्कि आकु (अप्प निप्पट्ट

16

प्रजानर्" अति तक्क रानुगुणमकि आश ग्रहिक्कि अवय्, यातीय रिङ्ङ् रङ्गाल् कर्मशीलेनि योगिक्कि बूर्. (कर्णानुगुणमाय् पेरिक यिरुक्कै यालेवैन म्य वैर्घृण्य (निद्धयत्व) दोष प्रसक्ति यिप्लै यॆमु तात्पर्यं) पृथिवीं भूमि _यं, उत= मीणं, द्याञ्ज आकाशमु, मित्रः = परमाक्ष्मि, दाध रं धरि राजा, कृष्टिः-प्रदैकशै, अमिषा शण्

कॊट्टामल् जागरूक जाय्, मित्रि 4 = पमाट्ला, अभिंस्ते -प्रकाशिक्क स्पन्दाल्, ज्ञानप्रदानित्ताले दक्कि ताल् (ऎल्लो राजुम्भजिक्कडक्क अनिच्छिन्नाश्छर्य श्राव्यतिम आशो वित्त्वमुं, नानाविध र समूह पेदकत्वयं, पृथिव्यादिसक अतित्वधि ईर्वमुं, अविद्य- चिरिज्ञानत्ताले सर्वि जन्तुक्क रैप्रकाशिस्पिर्कि आकुं परम पुरुष चिन्नाङ्गळ्)

"

सत्याय - अवि कारवानधग वाक् पॊट्टु, मृतिपत् कॆय्योडे कुडियिडु क्किर, हव्यं = पुरोडाशादियै वि धेनु नि वेद वम्पण्णकडतों.

कीब्रोच्चॊन्न "श्रपस्तमुल" पद्यस्ते बळ्ल वाक्यङ्गळिवाले भगवा पॊरुट्टु बाचिक रैब्कर्यमणं, "मित्रो जनाल्लो इक्कादु ळि वाटे मानषिक रैण्कर्यमुं, "सत्या जहस्यं" इत्यादिवाश्यत्ताले कायिक द्कर्यमुं कॊल्लप्पट्टकु,

3

(हे) मित्र = वारी5 भगवाने, आदिक्य श्री पर्वलयं प्रळय काल त्तिले भक्षिक्कि जपगे, यः-यातोट, मर्ति 14 मनुद्यं, प्रतें - पूजाप्रतिल्लोडे कूडि यवनाय्, तेजड पॊकुट्टु, शिक्षति अन्नमुलिला परु कळाले उपचारहल्लुकिता नो, निज अर्धमनस्य व्याषन्, प्र - मिळवुं, उत्कृतमान प्रयस्पार् अन्ना दिनिन्पत्तुळ्ळपनाक, आस्तू- आकक्कडॆवर्, (यालॊ रुविड् भगविदाराधनं

"आनभक्षणे ऎआधारु.

श्रीसद्ध्यार्थ दीपिका.

पण्णापुल्' भुजिक्कक्कू कादॆ जनियमयुक्त नाय् आराधनु पण्णु नो अदन क्कुभगवानान पुरुषो त्तमु प्रकृष्ण नूनि अन्नम् ऎण्णाल् ब्रह्मामधन क्काडु. क्कितानॆस्तु तात्पर्यं.)

सिद्धं),

ल्वोतः = उन्नाले रक्षिक्क प्पट्टदन्, रहश्यते ऎ मृत्युवाले गॊल्लप्पड

रैयिल् आध्यात्मि कादिदुः खलील् कन्नं दगवान् रक्षिक्कि ताकॆन्लु

युं, कूरात् जनागरत्तिलेयणं, नाक्नोति - अडैकिअरिल्लॆ, (इर्ताल् मुन्दु पुक्कु पूर्वपुण्य पापङ्गरु डैय नाशयम् उत्तरपुण्यपापकुडैय आणुका मै यं काण्बिक्कप्पट्टक).

मूलं..... सत्येन रजसा वर्तमानोनिवेशयन्न नृतमर्त्यम्॥ हिरण्ययेन सवितार थेवादे वूयाति भुवना विपश्यन्न् ! उद्वय समसस्परि पश्यन्तो ज्योतिरुत्तरम् । देवन्देन त्रा सूर्य मगन्म ज्योतिरुत्तमम् ॥

उदुत्यज्ञात वेदन देवं वहन्तिकेतनः ! दृशेविश्वायसूर्यम् । चित्रन्देवानामुदगा दनीकल्पमु रित्रस्य वरुणस्याग्ने !! आ ओप्राद्यावापृथिवी अ सरिकँ सूर्य आत्मा जत स्तस्थुषश्च! तच्चकु

देवहितम्पुरस्तादु. श्रमुच्चरन् ॥

पश्येम शरदश्शत श्री वेमशरदश्शत न्नद्दामशरदश्शत मोदानु शरदश्शतम्भवामशरदश्शतँ श्रृणनामशरदश्शतत्प्रुबवा मशरदश्शत मजीतास्यामशरदश्शतण्ण्यक सूर्यन्दृशे यउदगान हतोर्ण वाद्वि भ्राजमानस्सरिरस्य मध्यात्सनू वृषभो लोहिताक्षस्सूर्यो विपश्चिन्मनसावुनातु,

श्रीसद्ध्यार्थ दीनि का,

EU

पदं..—आ, सत्येश, रजसा, वर्तमान, विवेकयज्, अमृतं, मर्त्यं,च, हिरण्ययेन सविता, रसेव, आ, गजः, याति, भुवना, विपश्यक्, उल्, नयं, तमनः, परि, पश्य स्तः, ज्योतिः, उत्तरं, केशं, जेजत्रा, सूर्यं, अगक्ष्म, ज्योति, उत्त मं, उत्,tr, ठ्यं, जात वेदनं, देशं, पूर्ति, केतमु, दृश्, विश्वाय, सूर्यं, चित्रं, देवाजां, उत्, अकाल्', अनीकं, दमः, मित्रस्य, मुणस्य, अग्ने,, आ, आप्रां द्यावापृथिनी, आ परिक्षं, सूर्यः, आर्मा, जगत, तुम्म, द, रल्, चदु, जीव हितं, पुरस्तात्, शुक्रं, उर्चरण्, सत्येम, शरदः, शतं, जीवेमु, शरदः, शठं, नन्दाम, शरदः, शतं, मोदानु, शरवः, शतं, भवारु, करडं, शरं, श्रृणवामु, शरदः, शतं, प्रब्रवाद, शरदः, शतं. अजीरा, स्याम, शरदः, शठं, ज्योक्, च, सूर्यं, दृशे, य, उल्, आगात्, महर्, आर्ल बार्, विखाजमान, विदव्य, मध्यात्, हा, मा, वृषभः, लोहिताक्षः, सूर्यः, विपश्चित्, मनसा, पुनारु.

on

अर्थं. _सत्येन =विकार रहीत मान लोक त्तिचेयटं, ऎग्जार् 'कालक्बर परिणामुर हीरमान वैक्युलो कत्तिकेयं, रजपा- सत्वरं प्रयोगुण प्रकृति कार्य मान ब्रह्मा सहस्र त्तिचेय्यं (इन्द इकण्णु शब्दण्णं बाब् विश्यलीलाविभूतिद्वयं कॊल्लप्पट्टकु.) आभ र्त नूपः स्तर्बहिस्थितवायुं, देवं क्रीडाशील ममान, सविता सकल जगत्सृष्टिकर्तावान परमात्मा, अमृलिं- ब्रह्मादुभवतैयुं, मर्त्यच्चि नळ्व रमान ऐश्वर्य कै व्यपुत्रादि पण्डैयुं, विवेकयड्- कॊडुक्कि अननायोक्कॊर्डु, हिरण्ययेन अमकोसारमान,

रभीव ऎरुडरूपरथत्ताले, सुपर्णानगरुले " ऎव्लि त श्रुतियारे गरुडनुक्कु.. विष्णुरधर्वं सुप्रसिद्धं) अल्लतु, हिरण्ययेन - ग्लाम्यतनु मान, रथेर प्रणपरिधत्ताले, भुपना - सकल प्राणि वर्लर्लपै, विवश्यं -तङ्गर् तङ्गल् क गाकुगुलमाक नियमिक्कि अतक्कु विशेषमाकप्पाल्किवगाक, आ- नालु पक्क त्तिरेयुं, याति=नप्चरिक्कि बाक् (ॐकार रथमा स्थायस्थितः पुरुषसर्तमः" ऎन्दि*स्मृतिया लेसर्ववाङ्मयमुलमान प्रणवर्तुक्कु गथर्वनिरूपणंयुक्तमि पे) (इप्पडिप्पट्टनरै ऊपॊडि, ऎम्ल आध्याहारं पण्णि क्षुतु)

ज्योतिः=

तेजःप्रचुरमायणं, देवं- क्रीडाशीलकं, उत्तरं - उक्कृष्टकर नुं, देव राज देव तैक कुक्कुरि दशकुमान, सूर्यं- मार्यमणलान र्वर्तियासफर मार्गाव्, वद्दु = नाङ्गक्", सवितृश्य वः- ऊर्ध्वमुखरू

कध्यानम्पल्लाक्कॊद्दु, तम ई- प्रकृतिमण्णल रिब्का लुं, वरि, मरे बुरुक्किर, उत्तमं, उत्कृष्टतममान

श्रीपद्ध्यार्थ दीपिका.

ज्योतिःपी परणाशु देवरवेमागज्योतिस्सै, आगन्म- अदैयक्कडवो संसारसाग रत्तिल् सिस्टं मुक्ताळाकक्क डैवोम् ऎन्दुकात्पर्यं.

उरुर्यं=णित्कृष्ट नाक वे, अकाळ्लकु, विट्टुन्सीरियात स्वस्वभावमुळ्ळवदा कशी अजीतठि शजात जीवसं, उत्पन्न मान भूतम्पै युद्दवमं जातवेदव्व्येलु सॆय रैयुडैयपरुमान, देसंसूर्यं - सरमारानि, केरह = ध्वजंहाल प्रभावप्रका

त्तिकपौरुट्टु, सहप्ति = आसलेर्सॆक्कि अतुकल् (करमभव त्तिल्" विश्वमि क्तिर् कण्ड याले कॊरु तप्पट्टनर् कळायुमु रक्क अनुभव्यमा ब्रह्मान शुभत

रष्यमानर् कळायु मिरक्कि अशी वाताक्करै प्पॊर्तु चिर कधिक वात्सल्य कारुण्याति मिरिपूर्ण त्वत्ताले रामकृष्णानि प्रादुर्भावमुखमाय् भूमियिल् अनलेक त्तालि. इप्प डिप्पट्ट भगवानै भ जक्क रेणु मॆन्ष तात्पर्यं).

देवानां - वेपलैककुक्क, चित्रं जानाविधमानि, आस्तीकं बलं, (यातोरु सर्वश्वरनिड त्तिलिकुन्दु) उदगाळ् उण्णाच्चुतो, (मक्स्यकूरादि स्वमूर्ति भेदङ्ग कालेयं, धरतशत्रुघ्नु साल्ये बुध जान् परिकरङ्गळालेयम् ऎन्द भगवा बालेदेक डै कॊळुक्कु सहायबलम्प ण्णप्पटतो आन्धजियुनि कॆनु पूर्वत्लोडे आन्वयं) मि द्रस्य -सूर्य मुक्कुं, कनिणन्य - करुण मक्कुं, आग्ने अग्निक्कु (सर्वदेवक क्क)रक्षpa=कण् पोल ज्ञानप्रदानान, मार्यः = परमात्ता, द्यावापृथिवी स्वर्गभू मिक शैयणं, आस्तरिगम् आकाशतैयुं, (समस्तविस्तु जातरैयुं) (आ, नाटुपक्क त्तिचेयुं, आ प्रान्ति न्ना लेयनि लिप्पिक्कि तोक्, (आ यारेतान्) जXत= जब्लम गुक्कं, रद्धुनश्च-स्थाऐर त्तुक्कुं, (निडु नाजगत्तुक्कुं) आज्ञा - आरावाशीता, (नियषन पूर्वकमाक अक्षैक कॆल्लाप न् खिणं- व्यापित्तियॆक्कि कानिस्टु अर्थम् इप्पडिच्च ट्टपरमारा उपास्य गॆस्टु वार्य शेषं).

ठल् - भ्रुतिप्रसिद्धमु, चर सर्वस्य ज्ञान प्रदनं, वेळहितं - देनिकै कळुक्कु हीशज्ञ प्रतर्तिक्क स्पण्णं वनं, शुक्रं शुद्ध स्वरूपडं, उच्चरत्=उद्य ग्रूपपै ऎन्डील्' शुद्धस्व कूपर पडि चूर् ऎग्जिक्कुं नशियार् मुमानपनै, (इ स्पडिषृद्धि पोताविं) पुरस्तात् -ऎदि रे, शव नळ्ळकं - सु का म्ब रे बुक्.

क्रीसद्ध्यार दीनि का.

म॰जलारोग्यैश्वर्यादि युक्तर् कळाय् पार्कक्कडं, (अद्दसाक्षात्कार विध्य र्थं) शरदश्शतं-आ सेकवर्ष कालं, जीवमु - जीविक्कऎक्कडवों, शरदश्शतम्बहुका लं, नद्दाम= सन्मित्रीपुर्र शिष्यामिली मीडर् भगवद्गुण विभूतिकलैप्पारु सतोषिक्क क्कडनों, शरदश्शरं=बहुकालं, मोदामु पूर्वोका वृद्धत्तिमुडैय जरमापपै यैयडैयक्कडनों, शरदश्शरं सहुकालं, ध नाम उत्तकोत्तरमु

भिवृद्धकळा शक्कडवों, शरदश्शतं- बहु कालं, शृणवासं - प्रियही ताला पल्ल कोन भगवत्क कनैते डक्कक्कडं, शरदश्शरं जबहु कालं, प्रब्रवाम काप्याकुवृष्टिल् विषय त्ति लेक गिन बाडु, कळुळ्ळबकळाकक्कडवों, शरदश्शतम्बबहुकालं, आजीजाः आ वेदविरोध वारिकि शौनकुन्क तार्किकर्शळाले आक्क प्प डाति कळाक, प्यामि आकक्कडं, ज्योक् - प्रकाशमानिकाय्ॅकर्डु, सूर्यनि परमाराद्रि, दृशे= -सार्क आपेक्षक्कि रों, तॊ रु परमात्मा, मसाली - मूर्तान आर्ण वात्

समुद्र त्तिल् निष्टु वॆळियिले (समस्तकर्पण्णळि उळ्ळुम्पुजयं) विदगाल् - स्पष्ट माय् (प्रतिकळिनाले) अनि यप्पडुगानो, सरस्यण नगुद्रजल तिमडैय, मध्या 5 मध्य क्तिल्, विभ्राजमातिः - विशेषक प्रकाशिक्कि तावो, (सर्वास्तन्यामीया यिरुस्दुं न हेयगुणङ्गले ऒट्टुन्नडामल् इरुक्कै राज् प्रकाशमानत्वं क अष्ट,कृषभ1 * =सर्व श्रेष्ठ वायुं धर्मप्रवर्तक शामणु, लोहिताक्षः जमारोग्यनिकन् तमाप छॆळ्तामरै प्पोरे शिउन्द कण्णुकृनिमं, विपश्चित् इसर्वज्ञ नुसून, सूर्यः - पर मार्ता, मा-ऎन्नै, मनसा

- सत्यवति - आ्पत्ताले, पुकारु. परिशुद्ध नाक्कक्कड (प्रतिबद्धर पै निभृ त्तिवण्णि स्वानुभविय्यो नाकु स्पण्णक्क डकत"). मूलं. इममेवरुणश्रुधी हनमध्या चन्नुडय त्वामुनन्युरा च के। तत्त्वायामि। ब्रह्मणा वन्दमान सदाशास्त्रे यजमानो हविर्भिः! अहेडनूनोवकुने हबोध्युरु शँ समान आयु प्रमोषी.ः । यच्छिद्धि ते विशोयधाप्रदेव वरुणव्रतम् । मिनी मसीद्यविद्यनि । यत्किच्चेसंवरणमै व्यजनीभि द्रोहमनु प्या श्चरामपि । अचि तीय त्तॆवधिगा युयोपियमान सैस्मा देवसो देवरीरिषः। कित वासोयद्रिरिपुर्न दीवि यद्वाघासत्यमुत्तयन्न विद ! सर्वाता विष्यशिधि रेव देवाथाते स्यामवरुण प्रियानु,

*'कृषं=धर्मडै, भास यति प्रकाशिक्क वृक्षा

OL

श्रीसिद्ध्यार्थ दीबि का.

पदं, __इनं, "मे, दरुण, श्रुति, पापं, आद्य, द, मृडय त्वां, अन स्युः, आ,दळ्, शत्, श्वा, यामि, ब्रह्मणा, वर्धमानः, रत्, आ, ळास्ते, यजमानशि, हम्भिः, अहेडदूदि, कुरुण, इह, बोधि, उमिकँस, न, जि, आयु,प्र, मो षी, यर्, चित्, हि, ते, विळः, यथा, प्र, देव, परुण, प्रतं, मनीयकि, द्यविद्य वि, यत्, तेज, च, इदं, वरुण, वैद्य, ज, अभिद्रोहं, ममस्या। दकामणि, आचि स्त्री, यल्, किवि, धर्मा, युपि, मा, वः, तस्मात्, एवनः, देव, रीरि31, कितवा पे, यन्, बिरिपु1, न, दीनि, यल्, ना, घ, सत्यं, उल्, यत्, व, विद्म, सर्वा, ता, वि, स्वे, शिखरा, इप, देवि, आथ, के, स्याम, सगुण, प्रियास.

25

अर्थं — (हे) करुण* "दृणोति" ऎन्गु व्युत्प्रत्तियारे आभरणं, ऎ स्टैल्, चेकनाचे नार्मिक प्रवणत्तुक्कु. अनरणभूतमं, अल्लडु, "प्बणोति न र्वं" ऎन्टितत्तिनाले ऎल्लाविड त्तिलु विक्कि अरकु, अल्लकु, "रयति" वर्दि जत्तिशाल् पारिक समूहलपै तकुक्किं, अल्लकु, "सरयति"

ऎन्टीआत्तिनाल् सम्पत्समोपॊट्लपै तुप्पपनुमान परमातावे, ऎन्नु डैय, इदं पाप- प्रार्धणामोसमान आनैक्कडै -केर् अव्य इप्पोदे, (मां - ऎ

2

त्वां=उन्नै, आदळे = आभि सङ्ख्यतोडु प्रार्थिक्कि सेना, आल्लकु, उन्नुडैय तृ बियै चिक्कि तेला", (नीकर्थि कार्थ प्रदान चतुर गॆमे प्रतीर्ध

मल्होआन् ऎ अन्दआगि रक्ष बत्तिनि पॊरुट्टु, त्वा-उन्नै, ब्रह्मणा ण वेदमु स्तल्तोटि अल्लकु प्रतिपत्ताले, वद्दमा म स्तोत्रं पट्लु तन नाय्, यामि - शरणमडैकि टेक्, लोकत्तिब् शरणागतमगो रथसाफल्यं पण्णुडिणकु शरण्यमुक्कु, विधिप्रा समानधर्मम् ऎन्दुकपोति बाव रागिन त्तानङ्गळिले सुप्रसिद्धं. सर्पज्ञमं, सर्वशक्तमं, अपार कारुण्य साहित्य वात्सल्यादि गुणङ्गुक्कु, जबद्धियानपरमात्माविध विषय क्तिते "शवक्क वेणुयो) ठत् = भग पदाश्रणं फलानि भूतमाकै याले, यजमान् आ यज्ञ पण्णु, साविर्भिः = पुरोडाशादिपाविन्सुक्ककाले (उच्नै आराधनम्पण्णिग्कास्टु) आकास्ते- इष्टसिद्धियै प्रार्थिक्कि बाक्". आधवा, यजमानॆकि आ यज्ञ मृण्णुः किङ्कर योगनिष्ठक्,

हविर्भि=पु

। "ऎनलो वारुण्ळोक्षुः " ऎन्टीजर् न्नाम पाठत्तारे वरुण शब्दवाच्यर्

- श्रीसद्ध्यार्थ दीपिका,

2

रोडाकादिहविस्सुक्ककाले, (आराधित्तु) ठल्लुक् कॊन्नरक्षण, आशास्ते -प्रा लिक्किराक्' (ऎग्जाल्' मुरल् पडिया यिरुक्क. आ कर्मयोगनिष्ठनान मुमुतुवुक्क फलं सिद्धमाूयिरुक्क सर्वात्म काव्यस्त धर वानशरणागलिक् विष य त्तिल् रोल्ल वेणुमो.)

(हे)परुण= (ओ) परमात्मा वे, आहेडु कोपमि कादनि राय्, इह इद्द बोकत्तिके, (ऎन्नु कैय विज्ञापन 3) बोधि आन्दुक्कॊल् (ऎस्टैल् अवारिकाल

नुडल्ले प्रवर्धमानमाय् क्कॊद्दुरुवत आकृत्यक र णकृत्याकरणादिन आन्ध्रापराध फै ऎन्निदत्तिक् आलोचित्तु " नक्षमामि" क्षणक्कमार्टेज्, " & सामि " ऎनोद्दु विडु चेज्" ऎन्दु लोपं चॆय्यक्कू डारु, उविषयमाय् शरणागति पण्णुकि पे ऎन्कि ग्लैक्को नीसर्व तैयणं क्षमिक्कि जरिना लैयाले उम् अनुग्रहर्तुक्कु नाक् पार्रिमाक् षेक्, उ प्रसादन्तविर वेसे प्रण्यमम् उद कोपंलोवीर पा पमुं कि डैयाकु) उरुगा मन ऎल्लारालेयं स्तोत्रं पण्णपट्ट शरणागत वत्सल प्ले, आ ल्लकु, उरु-महत्तान, रँस-शी आयुरण"नी, ("किपूणाम वत्सलु " ऎद्दु शर्रु क्कळिड त्तिल् कूड वात्सल्यमुळ्ळपल्लि श्री र्तियुळ्ळवने) ई=ऎकुडैय, आयु। आयुप्पै, दुप्र निषी,क= नाशपड्डा'ले, (ऎक्टाल्

शरणागतर्कळान ऎल्गाराले केय्य प्पडुं सर्वविध रैज्कर्यङ्गशील्' ऎन्गाळुडैयकालं व्यर्थमाय् पोक्कामल्' अनकर् रमाय् भगवत्कै ज्कर्यल्लरैये इक्क केणुं).

देवि=अनवरतं क्रीडःशील नान, (हे) वरुण जपीधगवागे, तेउर्नैं युद्दे शित्तु पण्णप्पट, यच्छिद्धि जय तोदु, प्रति आराध णादि व्रतमो, (तत् =अरु¥) द्यविद्यवि इदि गेदि (सर्व कालमुणं)विशोयथा मनुस्यर् गैप्पोले ऎग्जाल् 'आर्थर् करैप्पोरे, भ्रमिसीनुनी_मिक वुरिकाशं कायन्तो ं (आज्ञर् ऎर्पडि निहिताराधक लोपिक)्कप्पण्णु कि तार्धळो आर्धपडि) (आ चल् उग्नु डैय आराधनक्कु अनिचाले उज्ञानआपराध कै नीयेकमि त्तरुळ वेणु मॆद्दु तात्पर्यं).

(हे) वरुण-(2) भगवाने, दैत्येजने देविक शिडल् (उन्नु डैय आज्ञानु ऎर्तीक 17न महाकु भाबर् कळिडत्तियं ममस्याः - निकृष्ट कर्ताळ्कन नार्गिल्, अचित्री इआज्ञानत्ताले, इदङ्गा इन्द, यत्किञ्च

स्वल्पासं "ध तैयुं, अभि द्रोहम् अधिकाव राध क्रैयुं दरामु पण्णु टोमोयल् - यातॊरुपावत्ताले, लेदु उन्नुडै,

- इक्टे, चित्, ही, ऎन्कि आ पदद्वयं पादपूरणार्थं,

3

.

श्रीसन्ध्यर्थ दीपिका.

धरां रैण्कर्यरूपमान धर्मरै, यु योवीरु नाशम्पट्लु रोजू (इत्ताले भागव बेद्रोहमुं भगवद्रोहमुलकॊल्लप्पट्टरु, (हे)जीप=(ओ) धगवाने,वः - ऎल्लरै, लीप्मा र् =अन्द, एवसः = उभयविधमान पापत्तिना, मारीचु = हिन्निक्कपड्डां, (ऎड्जाल् ऎक्नुडैय भरन्यास आशीकरित उन्ना लेदा इद्द समसहपब्लिकुं क्षमिक्क तक्करुकळ्) किठवानु कपटिकशान, (दयं-नार्लल्) शिरिव॥ शत्रुवैपोल, यत् = यातॊरु, वडिवि निषिद्ध कार्यं (वाप रै) पण्णुडितो मो, य द्वान = यातॊरु पापमानकु, सत्यं - बुद्धिपूर्वकमो, उत्-इल्लाबिट्टाल्, यत् यातॊरुपापरै, शविद्म= अऱियामल् पोटो (ऎक्टार् अजियामळ् शेय् डोमा) सर्वाजसमु सर्देशान, आन्दपापर्लकै, शिधि रेव - भिन्न भिन्नगा

ता क, विद्य,पोक्कडि,

देळ=क्रीडाशीलशान, पुण= परमात्माने, अथ-नीक्ष मि रवीटिक, थेवि कक्कु; प्रियानः = इष्टाळाक, स्यानु.

अकक्कडवों, (नी सकलपापनि

मोदिनं शॆय्द टन्बु सम सबद्धु लिनिस्टु विडुपट्ट नाल्गळ् "प्रियोहिज्ञानिनोत्यर्थं" ऎन्टीआपडिये उत्तरोत्त रं प्रीतिकर्धकर् कळायुम् ईइच्छाकु पारिक कायम् उन्न डैयस्वरूप गुणविभू त्यकुध वैकरसर्'कळायणम् आकक्कडनो मॆर्टु तात्पर्यं),श्रीमतेनिगमास्ते महादेशीकायनमः,

योगः.

०६ ब्रह्म-यज्ञ-क्रमः①

आचम्य - प्राणानायम्य -

> श्री-भगवद्-आज्ञया भगवत्-प्रीत्य्-अर्थं, ब्रह्म-यज्ञेन यक्ष्ये

इति सङ्कल्प्य -

> कृतञ् च करिष्यामि भगवन्न् इत्य् एव भगवत्-प्रीत्य्-अर्थेन महा-विभूति-चातुरात्म्य-भगवद्-वासुदेव-पादारविन्दार्चनेन ब्रह्म-यज्ञेन भगवन्तं वासुदेवम् अर्चयिष्यामि

इति सङ्कल्प्य -

> भगवतो बलेन भगवतो वीर्येण भगवतस् तेजसा भगवतः कर्मणा भगवतः कर्म करिष्यामि भगवतो वासुदेवस्य -

बल-मन्त्रम् अनुसन्धाय -

> भगवान् एव स्व-नियाम्य--स्व-रूप--स्थिति-प्रवृत्ति--स्व-शेषतैक-रसेन मया स्वकीयैश् चोपकरणैस् स्वाराधनैक-प्रयोजनाय परम-पुरुषस् सर्व-शेषी स्व-शेष-भूतम् इदं ब्रह्म-यज्ञाख्यं कर्म स्वस्मै स्व-प्रीतये स्वयम् एव कारयति -

इति सात्त्विक-त्यागं कृत्वा

▼ विश्वास-प्रस्तुतिः

वि"द्युद् असि,
वि"द्य मे पाप्मा"नम्, ऋता"त् सत्य"म् उ"पैमि॥
म"यि श्रद्धा"।

इति दक्षिण-कर-तलेन अप अदाय वाम-कर-तलं सम्मृज्य -

[[61]]

तूष्णीं त्रिर् अपः प्राश्य
द्विः परिमृज्य
सकृद् उपस्पृश्य
शिरस्-सर्वाङ्गुलीभिः, चक्षुषी अनामिकया, नासिके तर्जन्या, श्रोत्रे कनिष्ठिकया, हृदयं तलेन च उपस्पृश्य
शुचौ देशे दर्भान् आस्तीर्य, तत्रासीनस् स-पवित्र-पाणि-द्वयः, त्रिः प्राणानायम्य

दक्षिण-पादोत्तरम् उपस्थं कृत्वा, दक्षिण-जानुनि दक्षिणोत्तरौ पाणी कृत्वा "ॐ" इत्य् उक्त्वा
"ॐ भूः
ॐ भवः
ओँ सुवः" इति व्याहृति-त्रयम् उक्ता

> ॐ तत्सवितुर्वरेणियम्
> ॐ भर्गो देवस्य धीमहि
> ॐ धियोयोनः प्रचोदयात् [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति पादशः,

> ॐ तत्सवितुर्वरेणियम् भर्गो देवस्य धीमहि, धियोयोनः प्रचोदयात् [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इत्य् अर्धशः

> ॐ तत्सवितुर्वरेणियम् भर्गो देवस्य धीमहि, धियोयोनः प्रचोदयात् [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इत्य् अनवानं चोच्चरेत्
इति श्रौत-प्रक्रिया - अथवा -

> ॐ भूः तत्सवितुर्वरेणियम्, ॐ भुवः भर्गो देवस्य धीमहि, ओँ सुवः धियोयोनः प्रचोदयात् [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति पादशः -

> ॐ भूः तत्सवितुर्वरेणियम्, भर्गो देवस्य धीमहि, धियोयोनः प्रचोदयात् [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इत्य् अर्धशः -

> ओँ सुवः तत्सवितुर्वरेणियम् भर्गो देवस्य धीमहि धियोयोनः प्रचोदयात् [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इत्य् अनवानम् -

> ॐ भूर्भुवस्सुवः, तत्सवितुर्वरेणियम्, भर्गो देवस्य धीमहि, धियोयोनः प्रचोदयात् [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति चोच्चरेत् - इति स्मार्त-प्रक्रिया - उभय-प्रक्रिययोस् तद्-उपरि वक्ष्यमाणं सर्वं समम् एव - ततः,

> हरिः ॐ, अग्निमीळे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजं, होतारं रत्नधातमम् हरिः ॐ - [[TODO: परिष्कार्यम्]]

[[62]]

> हरिः ॐ, इषेत्वोर्जेत्वावायवस्थोपायवस्थ देवोवस्सविताप्रार्पयतु श्रेष्ठतमायकर्मणे, हरिः ॐ" - [[TODO: परिष्कार्यम्]]

> हरि ॐ, अग्न अयाहि वीतये गृणानो हव्य दातये, निहोतासत्सिबर्हिषि हरिः ॐ - [[TODO: परिष्कार्यम्]]

> हरि ॐ, शन्नो देवीरभिष्टय आपोभवन्तु पीतये, शंयोरभिस्रवन्तुनः हरिः ॐ [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति वेदादीन् उक्त्वा - अधीत-क्रमेण स्व-शाखायां प्रश्नम् अनुवाकं वा यथा-शक्त्य् अधीत्य - पुंसूक्तं चावर्तयेत् - स्वाध्यायाध्ययनाभावे पुंसूक्तं वा गायत्रीं दश-कृत्वो वा ऽधीत्य - ततः

> ॐ भूर् भुवस् सुवस् सत्यं तपश् श्रद्धायां जुहोमि

इत्य् उक्त्वा

> "ॐ नमो ब्रह्मणे नमो अस्त्वग्नये नमः पृथिव्यै नम ओषधीभ्यः, नमो वाचे नमो वाचस्पतये नमो विष्णवे बृहते करोमि [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति त्रिर् उक्त्वा, -

> वृष्टिंरसि॒वृश्च॑मेपा॒प्मान॒मृतां॑त्स॒त्यमुपा॑गाम्

इति दक्षिण-कर-तलेन अप आदाय वाम-कर-तलं सम्मृज्य - आचम्य -

> भगवान् एव स्वनियाम्य--स्व-रूप--स्थिति-प्रवृत्ति--स्व-शेषतैक-रसेन मया सक्वीयैश् चोपकरणैस् स्वाराधनैक-प्रयोजनाय परम-पुरुषस् सर्व-शेषी-स्व-शेष-भूतम् इदम् ब्रह्म-यज्ञाख्यं कर्म स्वस्मै स्व-प्रीतये स्वयम् एव कारितवान्

इति सात्त्विक-त्यागं कृत्वा -

> कृतञ् च करिष्यामि भगवन्न् इत्य् एव भगवत्-प्रीत्य्-अर्थेन महा-विभूति-चतुरात्म्य-भगवद्-वासुदेव-पादारविन्दार्चनेन ब्रह्म-यज्ञेन भगवत्-कर्मणा भगवान् प्रीयतां

> वासुदेवः

इति भगवति समर्पयेत् -

प्रातर् ब्रह्म-यज्ञाकरणे माध्याह्निकानन्तरं, तर्पणात् पूर्वं, वैश्वदेवान्ते वा कुर्यात् -

[[63]]

०९ अग्नि-सन्धान-प्रयोगः①

पादौ प्रक्षाल्य - द्विर् आचम्य - स-पवित्र-पाणिः दक्षिणा-ताम्बूलाक्षतान् गृहीत्वा -

> ॐ नमस्सदसे नमस्सदसस्पतये नमस्सखीनां पुरोगाणां चक्षुषे नमो दिवे नमः पृथिव्यै, सप्रथसभाम्मे गोपाय, ये च सभ्यास्सभावदः - तानिन्द्रियावतः कुरु - सर्वमायुरुपासतां - सर्वेभ्यश् श्री-वैष्णवेभो नमः [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति ब्राह्मणान् अक्षतैर् अभ्यर्च्य - दक्षिणा ताम्बूलं दत्त्वा - प्रणम्य -

> स्वामिनः भवत्-पाद-मूले मया समर्पिताम् इमां यत् किञ्चिद् दक्षिणां यथोक्त-दक्षिणात्वेन स्वीकृत्य आवयोर् विच्छिन्नौपासनाग्नि-सन्धानं कर्तुं योग्यता-सिद्धिर् अस्त्व् इति भवन्तो महान्तो ऽनुगृह्णन्तु

इति प्रार्थ्य - “तथास्तु योग्यता-सिद्धिर् अस्तु" इति प्रत्युक्ते, दर्भेष्व् आसीनो दर्भान् धारयमाणः पवित्र-पाणिस् त्रीः प्राणानायम्य -

> श्रीमान् वेङ्कट-नाथार्यः - सदा हृदि - गुरुभ्यस् तद्-गुरुभ्यश् च - दम्पती-जगतां पती - स्व-शेषभूतेन मया - देवः प्रक्रमते स्वयं - हरिर् ओं तत् श्री-गोविंद

इत्यादि -

> अस्यां शुभ-तिथौ श्री-भगवद्-आज्ञया भगवत्-प्रीत्य्-अर्थम् औपासनाग्निम् आधास्ये विच्छिन्न-सन्धानार्थम् -

इति सङ्कल्प्य - पत्न्य्-अर्थं पुनः प्राणानायम्य - सङ्कल्प्य - "कृतं च" इत्य् अनुसन्धाय - बल-मन्त्रम् अनुसन्धाय सात्त्विक-त्यागं कृत्वा।

यत्राग्नि-स्थापनं तत्र दक्षिणारम्भम् उदग्-अपवर्गं1 प्राचीस् तिस्रो रेखाः,

[[19]]

पश्चिमारम्भं प्राग्-अपवर्गम् उदीचीस् तिस्रो रेखाश् च, अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां सङ्गृहीतेन दर्भेण, शकलेन वा लिखित्वा, तत्र तन्-न्यस्य - अद्भिर् अवोक्ष्य - तृणं नैर्ऋत्यां निरस्य - अप उपस्पृश्य - श्रोत्रियागाराद् अग्निम् आहृत्य - व्याहृतिभिः प्रतिष्ठाप्य - अवोक्षण-शेषम् उत्सिच्य - अन्यत् तोयम् आपूर्य। यथा परिस्तरणाद् बहिः स्यात् तथा प्राग्-उदग् वा निधाय - यज्ञियैर् इन्धनैर् अग्निं प्रज्वाल्य - परिसमूह्य - प्राग्-उदग्-अग्रान् षोडश-षोडश-दर्भान् अग्नेः प्राग्-आदि प्रदक्षिणं परिस्तीर्य - दक्षिणान् उत्तरान्, उत्तरान् अधरान् कुर्यात् - इन्धनानन्तरं परिस्तरणम् एव कार्यं - न तु तयोर् मध्ये अवश्य-कर्तव्य-कर्मार्थ-सम्भारोपकल्पनादिकम् अपि - उत्तरेणाग्निं प्राग्-अग्रान्

दर्भान् संस्तीर्य - तेषु, द्वे द्वे, अधो बिलानि पात्राणि प्रयुनक्ति - प्रधान-दर्व्या सह आज्य-स्थालीम्, उपदर्व्या सह वैकङ्कतीं प्रोक्षणीं च सादयित्वा -

> (पवित्रयोस् संस्कार, आयामतः परीमाणं, प्रोक्षणी-संस्कारः, पात्र-प्रोक्ष, इति दर्श-पूर्ण-मासवत् तूष्णीं) -

समान-प्रच्छिन्नाग्रौ दर्भौ प्रादेश-मात्रौ पवित्रे कुरुते तृणं काष्ठं वा अन्तर्धायच् छिनत्ति न नखेन, ततो ऽप उपस्पृश्य - मूलाद् आरभ्य आग्राद् अद्भिर् उन्मृज्य पवित्रे कृत्वा - पात्राणि संस्पृश्य - प्रोक्षणीम् आदाय अपरेणाग्निं निधाय - उदग्-अग्राभ्यां पवित्राभ्याम् अन्तर्हितायाम् अप आनीय - उत्तानयोः प्राग्-अग्रयोः पाण्योर् अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां पवित्र-मूलाग्रे गृहीत्वा - उदग्-अग्राभ्यां पवित्राभ्यां त्रिर् उत्पूय - पात्राण्य् उत्तानानि कृत्वा - स-पवित्रेण पाणिना सर्वाभिर् अद्भिः त्रिः प्रोक्ष्य - प्रोक्षणी-पोत्रे अन्य-जलं पूरयित्वा - दक्षिणत उद्वास्य - पवित्रम् आज्य-स्थाल्यां निधाय - विलीनम् अप्य् आज्यं होमाग्नौ कर्मार्थं पुनर् विलाप्य - अपरेणाग्निं पवित्रान्तर्हितायाम् आज्य-स्थाल्याम् आज्यं निरूप्य -

[[20]]

परिस्तरण-पात्र-सादनयोर् मध्ये उदीचो ऽङ्गारान् निरूह्य, तेष्व् आज्यम् अधिश्रित्य - ज्वलता एकेन तृणेनावद्योत्य - द्वे दर्भाग्रे2 अनियता यामे तृणं काष्ठं वा अन्तर्धाय प्रच्छिद्य - अप उपस्पृश्य - युगपद् आज्य-पात्रे प्रत्यस्य - अधो मुखाभ्यां ज्वलद्भ्यां तृणाभ्यां त्रिः पर्य् अग्नि कृत्वा - उदग्-उद्वास्य - अङ्गारान् अग्नौ प्रत्यूह्य - दर्भास्तृते पश्चिमे निधाय - उदग्-अग्राभ्यां पवित्राभ्यां पुनर्-आहारं प्राग्-आरम्भं प्राग्-अपवर्गं त्रिर् उत्पूय - पवित्र-ग्रन्थिं विस्रस्य - अप उपस्पृश्य - युगपद् एव प्राग्-अग्रम् अग्नौ प्रहरति - येन जुहोति तद्-अग्नौ प्रतितप्य - दर्भैस् सम्मृज्य - पुनः प्रतितप्य - प्रोक्ष्य - दर्व्यौ निधाय - दर्भान् अद्भिस् संस्पृश्य अग्नौ प्रहरति - "ॐ अदिते ऽनुमन्यस्व" इति दक्षिणतः प्राचीनं "ॐ अनुमते ऽनुमन्यस्व" इति पश्चाद् उदीचीनं, "ॐ सरस्वतेनुमन्यस्व" इति उत्तरतः प्राचीनं "ॐ देवसवितः प्रसुव" इति प्राग्-आरभ्य प्रदक्षिणं समन्ततो ऽग्निं परिषिच्य - प्रधान-दर्व्या चतुर्-गृहीतेनाज्येन "ॐ भूर् भुवस् सुवस् स्वाहा" इति हुत्वा - "प्रजापतय इदं" इत्य् उद्देश्य-त्यागं कृत्वा -

> अनाज्ञातं यदाज्ञातं - यज्ञस्य क्रियते मिथु - अग्ने तदस्य कल्पय - त्वँ हि वेत्थ यथा तथं स्वाहा - अग्नय इदम् - [[TODO: परिष्कार्यम्]]

> पुरुषसम्मितो यज्ञः - यज्ञः पुरुषसम्मितः - अग्ने तदस्य कल्पय - त्वँ हि वेत्थ यथा तथं स्वाहा - अग्नय इदम् - [[TODO: परिष्कार्यम्]]

> यत्पाकत्रामनसादीनदक्षान - यज्ञस्यमन्वतेमर्तासः - अग्निष्टद्धोता क्रतुविद्विजानन्न् - यजिष्ठो देवाँ ऋतुशोयजाति स्वाहा - अग्नय इदम् - [[TODO: परिष्कार्यम्]]

प्राणानायम्य -

> श्री-भगवद्-आज्ञया भगवत्-प्रीत्य्-अर्थम् अग्न्य्-अनुगति-प्रायश्-चित्तार्थम् अयाश् च होमं करिष्ये

इति सङ्कल्प्य -

[[21]]

> अयाश्चाग्नेस्यनभिशस्तीश्च सत्यमित्त्वमया असि - अयसामनसाधृतो ऽयसाहव्यमाहिषे ऽयानो धेहि भेषजं स्वाहा - अग्नये अयस इदम् [[TODO: परिष्कार्यम्]]

> (पुनस्त्वादित्यारुद्रावसवस्समिन्धतां पुनर्ब्रह्माणो वसुनीथयज्ञैः - घृतेनत्वन्तनुवो वर्धयस्वसत्यास्सन्तु यजमानस्य कामास् स्वाहा - अग्नये वसुनीथायेदम् - [[TODO: परिष्कार्यम्]]

> मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञँ समिमन्दधातु - या इष्टा उषसो निम्रुचश्च तास्सन्दधामि हविषा घृतेन स्वाहा - मनसे ज्योतिष इदम् - [[TODO: परिष्कार्यम्]]

> यन्म आत्मनोमिंदाभूदग्निस् तत्पुनराहार्जातवेदा विचर्षणिस् स्वाहा - अग्नये जातवेदस इदम् - [[TODO: परिष्कार्यम्]]

> पुनरग्निश्चक्षुरदात्पुनरिन्द्रो बृहस्पतिः, पुनर्मे अश्विनायुवं चक्षुराधत्तमक्ष्योस् स्वाहा - अग्नीन्द्राबृहस्पत्यश्विभ्य इदम् - [[TODO: परिष्कार्यम्]]

> तन्तुं तन्वन् रजसोभानुमन्विहि ज्योतिष्मतः पथोरक्ष धियाकृतान्, अनुल्बणंवयत जोगुवामपो मनुर्भव जनया दैव्यञ्जनं स्वाहा - अग्नये तन्तुमत इदम्।) [[TODO: परिष्कार्यम्]]

प्राणानायम्य -

> श्री-भगवद्-आज्ञया भगवत्-प्रीत्य्-अर्थं - मन्त्र-तन्त्र-देवता-विपर्यास-न्यूनातिरेक-स्वराक्षर-भ्रेष-प्रायश्-चित्तार्थं सर्व-प्रायश्-चित्ताहुतीर् होष्यामि - प्राणायामं च करिष्ये -

> ॐ भूर् भुवस् सुवस् स्वाहा - प्रजापतय इदम् -

> अनाज्ञातं यदाज्ञातं, यज्ञस्य क्रियते मिथु, अग्ने तदस्य कल्पय, त्वँ हि वेत्थ यथा तथं स्वाहा - अग्नय इदम् - [[TODO: परिष्कार्यम्]]

> पुरुषसम्मितो यज्ञः, यज्ञः पुरुषसम्मितः, अग्ने तदस्य कल्पय, त्वँ हि वेत्थ यथा तथं स्वाहा, अग्नय इदम् - [[TODO: परिष्कार्यम्]]

> यत्पाकत्रामनसादीनदक्षान, यज्ञस्य मन्वते मर्तासः, अग्निष्टद्धोताक्रतुविद्विजानन्, यजिष्ठो देवाँ ऋतुशो यजाति स्वाहा, अग्नय इदम् [[TODO: परिष्कार्यम्]]

> त्वन्नो अग्ने वरुणस्य विद्वान् देवस्य हेडो ऽवयासिसीष्टाः, यजिष्ठो वह्नितमश् शोशुचानो विश्वाद्वेषाँ सि प्रमुमुग्ध्यस्मत् स्वाहा - अग्नी वरुणाभ्याम् इदम् [[TODO: परिष्कार्यम्]]

[[22]]

> सत्वन्नो अग्ने ऽवमोभवोतीने दिष्ठो अस्या उषसोव्युष्ठौ, अवयक्ष्वनो वरुणँ रराणो वीहि मृडीकँ सुहवोन एधि स्वाहा, आग्नी वरुणाभ्याम् इदम् - [[TODO: परिष्कार्यम्]]

"ॐ भूस् स्वाहा, अग्नय इदम्" - "ॐ भुवस् स्वाहा, वायव इदम्" - "ओँ सुवस् स्वाहा, सूर्यायेदम्" - "ॐ भूर् भुवस् सुवस् स्वाहा, प्रजापतय इदम्" - "श्री-विष्णवे स्वाहा, विष्णवे परमात्मन इदम्" - प्राणानायम्य -

> "ॐ अदिते ऽन्वमग्स्थाः, ॐ अनुमते ऽन्वमग्स्थाः, ॐ सरस्वते ऽन्वमग्स्थाः, ॐ देव सवितः प्रासावीः [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति पूर्ववत् परिषिच्य।

> भगवान् एव स्व-नियाम्य--स्व-रूप--स्थिति-प्रवृत्ति--स्व-शेषतैक-रसेन मया स्वकीयैश् चोपकरणैस् स्वाराधनैक-प्रयोजनाय परम-पुरुषस् सर्व-शेषी स्व-शेष-भूतम् इदं विच्छिन्नौपासनाग्नि-सन्धानाख्यं, कर्म स्वस्मै स्व-प्रीतये स्वयम् एव कारितवान्

इति सात्त्विक-त्यागं कृत्वा -

> कृतं च करिष्यामि भगवन् नित्येन भगवत्-प्रीत्य्-अर्थेन महा-विभूति-चतुरात्म्य-भगवद्-वासुदेव-पादारविन्दार्चनेन विच्छिन्नौपासनाग्नि-सन्धानेन भगवत्-कर्मणा भगवान् प्रीयतां वासुदेवः

इति कृतं कर्म भगवति समर्पयेत्।

पुनः प्राणानायम्य -

> श्री-भगवद्-आज्ञया भगवत्-प्रीत्य्-अर्थ-अन्-एक-काल-सायं प्रातर् आहुतीनाम् अ-करण-प्रायश्-चित्तार्थं प्राजापत्य-कृच्छ्र-प्रतिनिधि यत् किञ्चिद् धिरण्य-दानं करिष्ये

इति सङ्कल्प्य -

> हिरण्य-गर्भ-गर्भस्थं हेम बीजं विभावसोः,
> अन्-अन्त-पुण्य-फल-दम् अतश् शान्तिं प्रयच्छ मे

> इदं अन्-एक-काल-सायं प्रातर् आहुतीनाम् अ-करण-प्रायश्-चित्तार्थं प्राजापत्य-कृच्छ्र-प्रतिनिधि यत् किञ्चिद् धिरण्यं नाना गोत्रेभ्यः श्री-वैष्णवेभ्यस् संप्रददे न मम

इति दत्त्वा,

[[23]]

पुनः प्राणानायम्य -

> श्री-भगवद्-आज्ञया भगवत्-प्रीत्य्-अर्थम् आज्य-सहित-होम-द्रव्य-तण्डुल-दानं करिष्ये

इति सङ्कल्प्य,

> तण्डुला वैश्व-देवत्याः पाकेनान्नं पचन्ति ये,
> तस्मात् तण्डुल-दानेन अतश् शान्तिं प्रयच्छ मे
>
> इदम् अज्य-सहित-होम-द्रव्य-तण्डुलं यस्मै कस्मै चित् श्रोत्रियाय श्री-वैष्णवाय सम्प्रददे न मम

इति दत्त्वा।

अग्नि-सन्धान-प्रयोगस् समाप्तः।

अथ औपासन होमः।

पुनः प्राणानायाम्य -

> श्री-भगवद्-आज्ञया भगवत्-प्रीत्य्-अर्थं पूर्वेद्युस् सायम् औपासन-होमं अद्य प्रातर् औपासन-होमं च होष्यामि

इति सङ्कल्प्य -

> कृतं च करिष्यामि ... पूर्वेद्युस् सायम् औपासन-होमेन अद्य प्रातर् औपासन-होमेन च भगवन्तं वासुदेवम् अर्चयिष्यामि

इति सङ्कल्प्य - बल-मन्त्रम् अनुसन्धाय - "भगवान् एव ... कारयति" इति सात्त्विक-त्यागं कृत्वा3 - वाम-हस्तेन पात्रं स्पृशन् दक्षिणेन पाणिना दक्षिणतः "ॐ अदिते ऽनु मन्यस्व" इति प्राग्-अपवर्गं, पश्चिमे "ॐ अनुमते ऽनु मन्यस्व" इति उदग्-अपवर्गम्, उत्तरतः, "ॐ सरस्वते ऽनु मन्यस्व" इति प्राग्-अपवर्गं, "ॐ देवसवितः प्रसुव" इति प्राग्-आरभ्य प्रदक्षिणं समन्ततो ऽग्निं परिषिच्य - एकां समिधम् आधाय - पत्नी-हस्तं प्रोक्ष्य, तण्डुलं प्रदाय - पुनः प्रोक्ष्य - अर्धांशं गृहीत्वा - तं द्वेधा विभज्य - अग्नि-मध्ये - “ॐ अग्नये स्वाहा, अग्नय इदम्" - उत्तरार्ध-पूर्वार्धे

[[24]]

> ॐ अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा - अग्नये स्विष्टकृत इदम्

इति दक्षिण-हस्तेन देव-तीर्थेन हुत्वा एकां समिधम् आधाय, अन्यम् अर्धांशं गृहीत्वा - द्वेधा विभज्य "ॐ सूर्याय स्वाहा, सूर्यायेदं" -

> ॐ अग्नये स्वीष्टकृते स्वाहा - अग्नये स्विष्टकृत इदम् -

इति पूर्व-निर्दिष्ट-स्थाने पूर्ववद् धुत्वा - आहुति-संसर्गे सति

> आहुति-संसर्ग-प्रायश्-चित्तार्थं वनस्पति-होमं करिष्ये

इति सङ्कल्प्य -

> यत्र वेत्थ वनस्पते देवानां गुह्या नामानि, तत्र हव्यानि गामय स्वाहा -
>
> वनस्पतय इदं

पुनः एकां समिधम् आधाय -

> ॐ अदिते ऽन्वमग्गस्थाः, ॐ अनुमते ऽन्वमग्गस्थाः, ॐ सरस्वते ऽन्वमग्गस्थाः, ॐ देवसवितः प्रासावीः [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति पूर्ववत् परिषिच्य -

> ॐ श्री-विष्णवे स्वाहा, विष्णवे परमात्मन इदम्

इति पूर्णाहुतिं हुत्वा

तण्डुले सम्यक् श्रिते सति - उत्थाय -

> अग्नेनय सुपथाराये अस्मान् विश्वानि देव वयुनानि विद्वान्, युयोध्यस्मज्जुहुराणमेनो भूयिष्ठां ते नम उक्तिं विधेम - [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इत्य् उपस्थाय - "अग्नये नमः"

> मन्त्र-हीनं क्रिया-हीनं भक्ति-हीनं हुताशन।
> यद् धुतं तु मया देव परिपूर्णं तद् अस्तु ते।
> प्रायश्-चित्तान्य् अ-शेषाणि तपः-कर्मात्मकानि वै।
> यानि तेषाम् अ-शेषाणां कृष्णानुस्मरणं परम्॥

प्रणम्य - अभिवाद्य - आचम्य।

> भगवान् एव स्व-नियाम्य--स्व-रूप--स्थिति-प्रवृत्ति--स्व-शेषतैक-रसेन मया स्वकीयैश् चोपकरणैस् स्वाराधनैक-प्रयोजनाय परम-पुरुषस् सर्व-शेषी स्व-शेष-भूतम् इदं पूर्वेद्युस् सायम् औपासन-होमेन सह अद्य प्रातर् औपासन-होमाख्यं कर्म स्वस्मै स्व-प्रीतये स्वयम् एव कारितवान्

इति सात्त्विक-त्यागं कृत्वा -

[[25]]

> कृतं च करिष्यामि भगवन् नित्येन भगवत्-प्रीत्य्-अर्थेन महा-विभूति-चतुरात्म्य-भगवद्-वासुदेव-पादारविन्दार्चनेन पूर्वेद्युस् सायम् औपासन-होमेन सह अद्य प्रातर् औपासन-होमाख्यं कर्म स्वस्मै स्व-प्रीतये स्वयम् एव कारितवान्

इति कृतं कर्म भगवति समर्पयेत्।

औपासन-होमस् समाप्तः।

श्रीमत्-प्रणतार्ति-हर-वरद-परब्रह्मणे नमः।

[[26]]

---

1. अपवर्गः = समाप्तिः।↩

2. मधु-गन्ध-रसौ नाम राक्षसा वाज्य-हारिणौ।
   तयोर् निरसनार्थाय द्वे दर्भाग्रे विनिपेक्षित्॥↩

3. अत्र "चत्वारि शृङ्गा" इत्यय् अग्नि-प्रार्थनस्य, "अग्नये नमः, जात-वेदसे नमः" इत्यादि मन्त्रैर् अग्न्य्-अलङ्करणस्य च, आपस्तम्ब-सुदर्शनाचार्य-अण्डपिल्लै वैदिक-सार्वभौमादिभिर् अन्-उक्तत्वान् न कर्तव्ये इति केचिद् वदन्ति।↩

१० औपासन-विधिः①

पादौ प्रक्षाल्य - द्विर् आचम्य - पूर्वस्मिन् दिने, आत्म-समारोपणे कृते,

> उपावरोहजातवेदः पुनस्त्वं - देवेभ्यो हव्यं वहनः प्रजानन्न्, आयुः प्रजाँ रयिमस्मासु धेहि, अजस्रो दीदिहि नो दुरोणे [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति मन्त्रेण, आत्म-समारूढाग्निं यज्ञिय-काष्ठे दर्भ-द्वये वा उद्गीरणेन समारोप्य, लौकिकाग्नौ प्रक्षिपेत् - पूर्वस्मिन् दिने समित्-समारोपणे कृते तु

> अजुह्वानस्सुप्रतीकः पुरस्तादग्ने स्वां योनिमासीदसाध्या - अस्मिन्त्सधस्ते अध्युत्तरस्मिन् विश्वे देवा यजमानश्च सीदत [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति मन्त्रेण

> उद्बुध्यस्वाग्ने प्रतिजागृह्येनमिष्टापूर्ते सँ सृजेथामयं च, पुनः कृण्वगँ् स्त्वा पितरं युवानमन्वाताँ सीत्वयि तन्तु मे तम्
> [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति मन्त्रेणावाहिताग्निं समिधं लौकिकाग्नौ प्रक्षिप्य - पवित्र-पाणिः प्राणानायम्य —

> श्री-भगवद् आज्ञया भगवत्-प्रीत्य्-अर्थं, प्रातर् औपासन-होमं होष्यामि

इति सङ्कल्प्य -

[[66]]

> कृतञ् च करिष्यामि भगवन्-नित्येन भगवत्-प्रीत्य्-अर्थेन महा-विभूति-चातुरात्म्य-भगवद्-वासुदेव-पादारविन्दार्चनेन प्रातर् औपासनेन भगवत्-कर्मणा भगवन्तं वासुदेवम् अर्चयिष्यामि

इति सङ्कल्प्य -

> भगवतो बलेन भगवतो वीर्येण भगवतस् तेजसा भगवतः कर्मणा भगवतः कर्म करिष्यामि भगवतो वासुदेवस्य

इति बल-मन्त्रम् अनुसन्धाय -

> भगवान् एव स्व-नियाम्य--स्व-रूप--स्थिति-प्रवृत्ति--स्व-शेषतैक-रसेन मया स्वकीयैश् चोपकरणैस् स्वाराधनैक-प्रयोजनाय परम-पुरुषस् सर्व-शेषी स्व-शेष-

> भूतम् इदं प्रातर् औपासनाख्यं कर्म स्वस्मै स्व-प्रीतये स्वयम् एव कारयति -

इति सात्त्विक-त्यागं कृत्वा - यत्राग्नि-स्थापनं तत्र दक्षिणारम्भं उदग् अपवर्गं प्राचीस् तिस्रो रेखाः पश्चिमारम्भं प्राग् अपवर्गम् उदीचीस् त्रिस्रो रेखाश् च, शकलेन दर्भेण वा अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां सङ्गृहीतेन लिखित्वा - तत्र तं न्यस्य - अद्भिर् अवोक्ष्य, शकलं नैर्ऋत्यां निरस्य - अप उपस्पृश्य - व्याहृतिभिः अग्निं प्रतिष्ठाप्य - याज्ञियैर् इन्धनैः प्रज्वाल्य - अवोक्षण-शेषं प्राग्-उदग् वा उत्सृज्य - अन्यज् जलं पात्रे पूरयित्वा - यथा परिस्तरणाद् बहिस् स्यात् तथा प्राग्-उदग् वा निधाय - प्राग्-उदग्-अग्रान् षोडश-षोडश-दर्भान् अग्नेः प्राग्-आरभ्य प्रदक्षिणं परिस्तीर्य - दक्षिणान् उत्तरान् उत्तरान् अधरान् कृत्वा -

अञ्जलिं बद्ध्वा

> चत्वारि शृङ्गा त्रयो अस्य पादा द्वे शीर्षे सप्त हस्तासो अस्य, त्रिधा बद्धो वृषभो रोरवीति महोदवो मर्त्याँ आविवेश - एष हि देवः प्रदिशो ऽनुसर्वाः पूर्वो हि जातस्स उ गर्भे अन्तः, सविजायमानस्सजनिष्यमाणः प्रत्यङ्मुखास्तिष्ठतिविश्वतोमुखः, प्राङ्मुखोदेव अग्ने अभिमुखो भव

[[67]]

इति अग्निं प्रार्थ्य -

> ॐ अग्नये नमः ॐ जात-वेदसे नमः - ॐ सहोजसे नमः - ॐ अजिरा-प्रभवे नमः - ॐ वैश्वानराय नमः - ॐ नर्यापसे नमः - ॐ पङ्क्तिराधसे नमः - ॐ विसर्पिणे नमः -

इति प्राग्-आद्य्-अष्टसु दिक्षु अक्षतैस् सम्पूज्य - "ॐ यज्ञ-पुरुषाय नमः" इत्य् अक्षतैर् मध्ये यज्ञ-पुरुषं सम्पूज्य - "सर्वेभ्यश् श्री-वैष्णवेभ्यो नमः" इत्य् अक्षतैर् अभ्यर्च्य -

> ॐ अदितेनु मन्यस्व - ॐ अनुमतेनु मन्यस्व - ॐ सरस्वतेनु मन्यस्व - ॐ देवसवितः प्रसुव [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इत्य् अग्निं परिषिच्य - अग्नाव् एकां समिधम् आधाय - तण्डुल-मुष्टिम् आदाय - सव्य-हस्ते निक्षिप्य - दक्षिण-हस्तेन प्रोक्ष्य अर्धांशं गृहीत्वा - "ॐ सूर्यां॑य॒ स्वाहा॑" - इत्य् अग्नौ हस्तेन देव-तीर्थेन मध्ये हुत्वा - "सूर्यायेदं न मम" किञ्चिद् अधिक-भागं "ॐ अ॒ग्नयें॑ स्विष्ट॒कृते॒ स्वाहा॑" - इत्य् अग्नौ प्राग्-उत्तर-भागे हुत्वा - "अग्नये स्विष्टकृत इदं न मम" - रात्रौ तु "ॐ अ॒ग्नये॒ स्वाहा॑" इत्य् अग्नि-मध्ये हुत्वा - "अग्नय इदं न मम - ॐ अ॒ग्नयें॑ स्विष्ट॒कृते॒ स्वाहा॑" इत्य अग्नौ प्राग्-उत्तर-भागे हुत्वा - "आग्नये स्विष्टकृत इदं न मम" - एकां समिधम् आधाय, आहुति-संसर्गे सति,

> आहुति-संसर्ग-प्रायश्चित्तार्थं वनस्पति-होमं करिष्ये

इति सङ्कल्प्य -

> यत्र वेत्थ वनस्पते देवानां गुह्यो नामानि - तत्र हव्यानिगामय स्वाहा [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति समिधम् आधाय - "वनस्पतय इदं न मम"

> ॐ अदितेन्वमग्ग् स्थाः - ॐ अनुमतेन्वमग्ग् स्थाः - ॐ सरस्वतेन्वमग्ग् स्थाः - ॐ देवसवितः प्रासावीः

[[68]]

“ॐ श्रीविष्णंवे॒ स्वाहां" इति एकया समिधा दर्भ-द्वयेन वा पूर्णाहुतिं हुत्वा - “श्री-विष्णवे परमात्मन इदं न मम” - तण्डुले श्रिते सति - उत्थाय

> अग्ने नय सुपथा राये अस्मान् विश्वानि देव वयुनानि विद्वान्, युयोध्यस्मज्जुहुराणमेनो भूयिष्ठान्ते नम उक्तिं विधेम - [[TODO: परिष्कार्यम्]]
>
> ॐ अग्नये नमः।
>
> मन्त्र-हीनं क्रिया-हीनं भक्ति-हीनं हुताशन।
> यद् धुतं तु मया देव परिपूर्णं तद् अस्तु ते।
> प्रायश्चित्तान्य् अ-शेषाणि तपः-कर्मात्मकानि वै।
> यानि तेषाम् अ-शेषाणाम् कृष्णानुस्मरणं परम्

इति प्रणम्य - अभिवाद्य - आचम्य -

> भगवान् एव स्व-नियाम्य--स्व-रूप--स्थिति-प्रवृत्ति--स्व-शेषतैक-रसेन मया स्वकीयैश् चोपकरणैस् स्वाराधनैक-प्रयोजनाय परम-पुरुषस् सर्व-शेषी स्व-शेष-भूतम् इदं प्रातर् औपासनाख्यं कर्म स्वस्मै स्व-प्रीतये स्वयम् एव कारितवान्

इति सात्त्विक-त्यागं कृत्वा -

> कृतञ् च करिष्यामि भगवन्-नित्येन भगवत्-प्रीत्य्-अर्थेन महा-विभूति-चातुरात्म्य-भगवद्-वासुदेव-पादारविन्दार्चनेन प्रातर् औपासनेन भगवत्-कर्मणा भगवान् प्रीयतां वासुदेवः

इति प्रातर् औपासनं भगवति समर्पयेत् -

> अयन्तेयो निर्ऋत्वियो यतो जातो आरोचथाः, तं जानन्नग्न आरोहाथानोवर्धयारयिम् [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इत्य् अग्निं समिध्य् आरोपयेत् - यद् वा,

> याते अग्ने यज्ञियातनूस्तयेह्यारोहात्माऽत्मानं, अच्छावसूनि कृण्वन्नस्मे नर्यापुरूणि, यज्ञो भूत्वा यज्ञमासीद स्वां योनिं जातवेदो भुव आजायमानस्सक्षय एहि [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति अग्निम् आत्मनि आरोपयेत्।

[[69]]

१० श्राद्ध-प्रयोगः①

पीत्रोः प्रत्याब्दिक-श्राद्ध-दिनात् पूर्वं त्रिंशद्-दिनेषु पञ्च-दशसु वा, अत्यन्ताशक्तौ त्रिषु दिनेषु वा ना परान्नं क्षौरं च वर्जयित्वा, श्राद्ध-दिनात् पूर्व-दिने दन्त-धावन-तैलाभ्यञ्जनादि-वर्जयित्वा, मुध्याह्न एव वस्त्र-शोधनादि कृत्वा, आतपे शुष्की कृत्य, श्राद्ध-प्रदेशं गो-मयादिनोपलिप्य, तत्र भोजनादि वर्जयित्वा, रात्रौ सायम् औपासनं कृत्वा, कृत-सायम् आशान् श्वित्रादि-दोष-रहितान् यशोक्त-गुण-सम्पन्नान् निमन्त्रयेत्। शील-वृत्तादि-गुण-सम्पन्नानां शारीरक-बन्धूनाम् अन्येषां च समवाये दूर-स्थान् अपि अन्यान् एव गुणवतो निमन्त्रयेत्, अन्यस्य निर्गुणत्वे स-गुणं बन्धुं निमन्त्रयेत्; उभयोर् निर्गुणत्वे बन्धुम् एव निमन्त्रयेत्।

तत्-प्रकारः प्रथमम्उ उपवीती देवार्थ-ब्राह्मणान् पादाव् उपसङ्गृह्य

> श्व श्राद्धं भविता, तत्राहवनीयार्थे भवद्भिः प्रसादः करणीयः

इति देवार्थे द्वौ एकं वा निमन्त्र्य -

> अ-क्रोधनैश् शौच-परैस् सततं ब्रह्म-चारिभिः।
> भवितव्यं भवद्भिश् च मया च श्राद्ध-कारिणा॥

इत्यादिना

> इतः प्रभृति अध्व-गम् अ-नायासौषधादि-भक्षण-प्रतिग्रहाध्ययन-भार-वहना सम्भाष्य-सम्भाषण-परहिंसा-कलहादि-वर्जन-पुरस्सरं ब्रह्म-चर्यशौचादि-युक्तैर् भवद्भिर् भवितव्यम्

इति निमन्त्रित-नियमांश् चावेद्य, "अ-विघ्नेयं रजनी यदि तथास्तु" इति प्रत्य् उक्तः, प्राचीनावीती, एवं एव पित्रर्थे पितामहार्थे प्रपितामहार्थे च त्रीन्, सर्वार्थे एकं वा निमन्त्र्य,

[[27]]

उपवीती - विष्ण्व्-अर्थे च एकं निमन्त्र्य, स्वयम् अ-शक्तौ शिष्यादि-मुखेन निमन्त्र्य, तैस् साकं रात्रौ उक्त-नियम-विशिष्टस् स्थित्वा, श्वः दन्त-धावनं वर्जयित्वा, नद्यां स्नात्वा सन्ध्यादि कृत्वा, श्राद्ध-देशं महानसादि च गो-मयेनोपलिप्य, सौवर्ण-राजत-ताम्रादीनि मृण्मयानि वा संसाद्य, शुद्धोदकेन मृण्मयानि, अन्यानि च यथायथं संशोध्य, श्राद्ध-प्रदेशे सोपकरणे तिलान् प्रकीर्य, श्राद्धोपकरणानि अभ्युक्षणेन सम्प्रोक्ष्य, निमन्त्रित-ब्राह्मणान् गृहम् आनीय, सुप्रक्षालित-पाणि-पादान् आचान्तान् आसनेषूपवेश्य, गन्ध-पुष्पाक्षतादिभिर् अभ्यर्च्य - पादोपसङ्ग्रहण-पूर्वकं

> गोत्रस्य शर्मणः पित्रादेर् अद्य श्राद्धं भविष्यति

इत्य् आदि-विशेष-युक्तं पूर्ववन् निमन्त्रयेत्। निमन्त्रिताश् च ब्राह्मणाः, निमन्त्रणानन्तरम् "आ ब्रह्मन्" इति दोग्ध्रीं, मध्याह्ने "भवता क्षणः कर्तव्यः" इति नियोगानन्तरं "नमस् सहमानाय, नमो दुन्दुभ्याय च" इति निषङ्गिणीं परिवेषण-काले "किगँ् स्विदासीत्" इति ब्रह्मोद्यं च जपेयुः।

> प्राणायामाचमनयोर् अग्नेश् चैव मुखे तथा।
> आघारयोस् तत्-समिधोः स्विष्टकृत्याज्य-भागयोः॥
> प्रायश्-चित्त-स्तोत्र-सूक्त-जपेषु परिवेषणे।
> हुत-शिष्टान्नतो ऽन्यस्याभिश्रवण-नमस्ययोः॥
> प्रदक्षिणानुप्रजन-विसर्ग-स्वागतेशेषु च।
> सौमनस्य प्रार्थनयोः स्वस्ति-वाचनके तथा॥
> विप्राणां दक्षिणादाने पिण्डाघ्राणे तथैव च।
> प्रत्युत्थाने चोपवीत मे तेष्व् अन्यत्र नैव तत्॥

अथ शास्त्रोक्त-प्रकारेण विहित-पदार्थानां पाकं कुर्यात्, अथ द्वादश-घटिकाभ्य ऊर्ध्वं निमन्त्रित-ब्राह्मणेभ्यः ताम्रेण पात्रेण तैलं, मधूकान् यद् उद्वर्तनं, स्नानं, स्नानीयं दन्त-धावन-काष्ठं च दत्त्वा, अभ्यङ्ग-निषिद्ध-तिथिषु आमलकं दत्त्वा, तस्यापि निषिद्धे यथोचितं स्नानीयं दत्त्वा, आत्म-पुत्रशिष्यादि-मुखेन वा, स्वयं वा ऽभ्यज्य,

[[28]]

स्नापयित्वा, स्वयं च स्नात्वा, कौपीनं परिधानम् उत्तरीयं च धृत्वा, तान् अपि धारयित्वा, धृतोर्ध्व-पुण्ड्रः कृत-माध्याह्निक-सन्ध्यः अ-कृत-वस्त्र-निष्पीडनः, भगवद्-आराधनं कृत्वा, श्राद्धार्थाद् अन्येनान्नेन वैश्वदेवं चतुरो यज्ञांश् च पचनाग्नौ कृत्वा, अ-कृत-ब्रह्म-यज्ञश् चेत् तम् अपि कृत्वा, श्राद्धोपयुक्त-पदार्थान् समीपतो निधाय, स्नातान् आहूय, आगतान्, उपवीती, प्रत्येकं प्रत्युत्थाय स्वागतम् उक्त्वा, मार्ग-गमनोपहति शुद्ध्य्-अर्थं पाद्यम् आचमनीयं च दत्त्वा, अन्-अन्त-गरुडादिभ्यो ऽन्यन् निवेद्य, तेभ्यो ऽनिवेदितं भगवन्-मात्र-निवेदितं हविः, तन् मात्र-समर्पितं पाद्य-गन्ध-पुष्पादिकं च परिकल्प्य, कृत-प्रातर् औपासनश् चेद् आत्म-समिद्-आरोपणे लौकिकाग्नाव् उपावरुह्य, अ-कृत-प्रातर् होमश् चेत् तम् अपि यथावत् कृत्वा,द्विर् आचम्य,

प्राचीनावीती

> समस्त-सम्पत्-समवाप्ति-हेतवः समुत्थितापत्-कुल-धूम-केतवः।
> अपार-संसार-समुद्र-सेतवः पुनन्तु मां ब्राह्मण-पाद-पांसवः॥

उपवीती "देवेभ्यो नमः" प्राचीनावीती "पितृ-पितामह-प्रपितामहेभ्यो नमः" उपवीती "विष्णवे नमः" इति तिलाक्षतैर् यथार्हम् अभ्यर्च्य, प्राचीनावीती

> स्वामिनः अस्मिन् दिवसे गोत्र-शर्मादि-युक्तं पितरम् उद्दिश्य प्रत्याब्दिक-श्राद्धं कर्तु-कामो ऽस्मि, एतद् देश-कालयोः, अस्मिन् गेहे वर्तमानानां पक्वापक्वानां पदार्थानां

> श्राद्धार्हता, अस्याभूमेः अन्य-क्षेत्रस्य गया-तुल्यता, मम च पितुः, श्राद्ध-करणे अधिकार-सम्पद् अस्त्व् इति भवन्तो महान्तो ऽनुगृह्णन्तु

इती प्रार्थ्य, "तथास्तु अधिकार-सम्पद् अस्तु" इति अनुगृहीतः, उपवीती

> श्राद्ध-भूमिं गयां ध्यात्वा ध्यात्वा देवं गदा-धरम्

प्राचीनावीती,

> वस्वादींश् च पितॄन् ध्यात्वा ततश् श्राद्धं प्रवर्तये

इत्य् उच्चार्य "प्रवर्तय" इत्य् अनुज्ञातः, दर्भेष्व् आसीनो दर्भान् धारयमाणः उपवीती, त्रिः प्राणानायम्य, गुरु-परम्पराम् अनुसन्धाय, इष्ट-देवतां च प्रणम्य ध्यात्वा, प्राचीनावीती "हरिर् ओं तत् श्री-गोविन्दे"त्यादि अस्यां पुण्य-तिथौ

> आवाहनार्घ्य-सङ्कल्प-पिंडान्न-त्याग-तर्पणे।
> अक्षय्यासनयोः पाद्ये गोत्रं नाम च कीर्तयेत्॥

[[29]]

> इत्य् उक्त-प्रकारेण गोत्रादि-युक्तस्य पितुः प्रत्याब्दिक-श्राद्धं करिष्ये

इति सङ्कल्प्य - "कुरुष्व" इत्य् अनुज्ञातः "कृतं च" इति मन्त्रम् अनुसन्दाय -

> देवताभ्यः पितृभ्यश् च महा-योगिभ्य एव च।
> नमस् स्व-धायै स्वाहायै नित्यम् एव नमो नमः

इति श्लोकं त्रिस् सङ्कीर्त्य - सात्त्विक-त्यागं कृत्वा - प्राचीः पूर्वम् उदक् सग्ग् स्थं दक्षिणारम्भम् अग्न्य्-आयतनं समालिखेत्। अथोदीचीः पुरस् सग्ग् स्थं पश्चिमारम्भम् आलिखेत्॥ अवाक्करो ऽभ्युक्ष्य, तृणन् निर्ऋत्यान् निरस्य - अप उपस्पृश्य - व्याहृतिभिर् अग्निं प्रतिष्ठाप्य - उत्सृज्यते ऽवोक्षणतोय-शेषं प्राक्-तोयम् अन्यन् निदधात्य् उदग् वा -

> ये पार्थिवासः पितरो ये अन्तरिक्षे ये दिवि ये वा ऽमृता बभूवुः। ते अस्मिन् यज्ञे समवयन्ताम् [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति सव्यानामिकाङ्गुष्ठाभ्यां दक्षिणतो भुवं स्पृष्ट्वा, अग्निमिद्ध्वा, परिसमूह्य, अग्निं प्राग्-आद्य-प्रदक्षिणं परिस्तृणाति, दक्षिणाग्रैः पित्र्येषु, दक्षिणान्-अधरान्, उत्तरान् उत्तरान् कृत्वा, उत्तरेणाग्निं परिस्तरणाभ्याशे प्राग्-अग्रान् दर्भान् संस्तीर्य, तेषु एकैकशः पात्राणि प्रयुनक्ति, दर्वीं, आज्य-स्थालीं, वैकङ्कतीं,प्रोक्षणीं, प्रणीतिम्, इध्मं, उपस्तरणार्थ-दर्वीं, बर्हिश् च, दक्षिणम् इध्मं उत्तरं बर्हिः, हविः-पात्रं, अ-हविः-पात्रं च, अधो मुखानि पश्चिमादि सादयित्वा, समावच्छिन्नाग्रौ दर्भौ प्रादेश-मात्रौ पवित्रे कुरुते, तृणं काष्ठं वा अन्तर्धाय छिनत्ति, न नखेन, अप उपस्पृश्य, पवित्रे

कृत्वा, पात्राणि संस्पृश्य, प्रोक्षणीम् आदाय अपरेणाग्निन् निधाय, पवित्रान्तर्हितायाम् अप आनीय, उत्तान-पाण्योर् अङ्गुष्ठोपकनिष्ठिकाभ्यां त्रिर् उत्पूय, पात्राणि उत्तानानि कृत्वा, विस्रस्येध्मम् अपि,

[[30]]

स-पवित्रेण-पाणिना सर्वाभिर् अद्भिस् त्रिः प्रोक्ष्य, अपरेणाग्निं पवित्रान्तर्हिते प्रणीति-पात्रे अप आनीय, पूर्ववत् त्रिर् उत्पूय, समं प्राणैर् हृत्वा, उत्तरेणाग्निं पुनः स्तीर्णेषु दर्भेषु सादयित्वा,पवित्रम् आदाय, आज्य-स्थाल्यान् निधाय, दर्भैः प्रच्छाद्य ब्राह्मणं दक्षिणतो दर्भेषु निषाद्य, आज्यं विलीनम् अपि होमार्थं पुनर्विलाप्य, अपरेणाग्निं पवित्रान्तर्हितायाम् आज्य-स्थाल्याम् आज्यन् निरूप्य, उदीचो ऽङ्गारान्1 निरूह्य, परिस्तरण-पात्र-सादनयोर्2 मध्ये तेष्व् अधिश्रित्य, एकेन तृणेन ज्वलता ऽवद्योत्य बहिर् निरस्य, द्वे दर्भाग्रे तृणं काष्ठं वा ऽन्तर्धाय प्रच्छिद्य अप उपस्पृश्य प्रक्षाल्य प्रत्यस्य, अधो मुखाभ्यां ज्वलद्भ्यां तृणाभ्यां त्रिः पर्यग्नि कृत्वा, बहिर् निरस्य3, उदग्-उद्वास्य, अङ्गारान् अग्नौ प्रत्यूह्य, दर्भास्तृते पश्चिमे निधाय, उदग्-अग्राभ्यां पवीत्राभ्यां पुनर् आहारं प्राग्-आरम्भं प्राग्-अपवर्गं त्रिर् उत्पूय, पवित्र-ग्रन्थिं विस्रस्य, अप उपस्पृश्य, प्राग्-अग्रम् अग्नौ प्रहरति। येन जुहोति, तद्-अग्नौ प्रतितप्य, जुहूम् अग्रैर् अन्तरतो ऽभ्याकारं सर्वतो बिलम् अभिसमाहारं प्राचीं मध्ये प्रतीचीं बाह्यतः मूलैर् दण्डम् इत्य् आदि-प्रकारेण प्रत्येकं सम्मृज्य, पुनः प्रतितप्य, प्रोक्ष्य निधाय,दर्भान् अद्भिस् संस्पृश्य, अग्नौ प्रहरति।

[[31]]

पालाशाद्यास् त्रयः, परिधयः4 स्थविष्ठो मध्यम उदग्-अग्रः, अणीयान् द्राघीयान् दक्षिणार्ध्यः प्राग्-अग्रः अणिष्ठो ह्रसिष्ठ उत्तरार्ध्यः प्राग्-अग्रः, एवं परिस्तरणोपरि सर्वान् परिधीन् परिधाय, परिधीन् अन्योन्य-संस्पृष्टान् कृत्वा, उपवीती, द्वे आघार-समिधौ मध्यमं परिधिं दक्षिण-हस्तेनोपस्पृश्य अग्नेः दक्षिणम् उत्तरम् आदधाति। प्राचीनावीती, परिध्यन्तः परिस्तरणोपरि तूष्णीं समस्तम् अ-प्रदक्षिणं परिषिच्य, इध्मम् आज्येनाभ्यज्य, दक्षिण-हस्तेन सर्वाणीध्म-काष्ठानि युगपत् तूष्णीम् अग्नाव् आधाय, उपवीती, इतर-दर्व्या आज्यम् आदाय, उत्तरं परिधि-सन्धिम् अन्ववहृत्य आग्नेयान्तं अग्नौ ज्योतिष्मति-प्रजापतिं मनसा ध्यायन्न् आघारम्5 आघारयती, "प्रजापतय इदं", दक्षिणं परिधि-सन्धिम् अन्ववहृत्य ऐशानान्तं इन्द्रं मनसा ध्यायन्न् आघारम् आघारयति, "इन्द्रायेदम्", इत्य् उद्देश्य-त्यागं कृत्वा "अग्नये[३_३२] स्वाहा[४_३२]" इति उत्तरार्ध-पूर्वार्धे "सोमाय[५_३२] स्वाहा" इति दक्षिणार्ध-पूर्वार्धे "अग्नये स्वाहा" इति "ॐ भूर् भुवस् सुवस् स्वाहा" इति च मध्ये जुहोति, सर्वेषाम् अपि प्रत्येकम् उद्देश्य-त्यागं तदा तदा कृत्वा, सर्वत्र दर्वीं मध्यमानामिकाङ्गुष्ठैर् एव धृत्वा वामेन आज्य-पात्रं स्पृशन् देव-तीर्थेन जुहोति।

[३_३२]: इन्द इरण्डु आहुति कलुम् अग्निक्कुक्कण् पोलेयिरुक्कुम्बडि पण्णवेण्डुम्॥

[४_३२]:

सकारे सूतकं विद्याद् वकारे रिपु-वर्धनम्। आयुर्-नाशो मकारे स्याद् आहुतिः कुत्र दीयते।

सकारे च वकारे च मकारे च विवर्जयेत्।
स्वाहान्ते जुहुयाद् अग्नाव् एतद् धोमस्य लक्षणम्॥

[५_३२]: इन्द इरण्डु आहुति कलुम् अग्निक्कुक्कण् पोलेयिरुक्कुम्बडि पण्णवेण्डुम्॥

[[32]]

उत्थाय6 नयन-हस्तः "विश्वान् देवान् आवाहयिष्ये" इति वैश्वदेविक-ब्राह्मणान् आपृच्छ्य, "आवाहय" इत्य् अनुज्ञातः अग्नेर् उत्तरतः युग्मेषु दर्भेषु प्राङ्-मुखः

> विश्वेदेवाश्शृणुते मँ हवं मे ये अन्तरिक्षे य उपद्यविष्ठ, ये अग्नि जिह्वा उतवायजत्रा आसद्यास्मिन् बर्हिषि मादयध्वम्" [[TODO: परिष्कार्यम्]]

> आगच्छन्तु महा-भागा विश्वेदेवा महा-बलाः।
> ये ऽत्र विहिताश् श्राद्धे सावधाना भवन्तु ते

इति मन्त्राभ्यां

> गोत्रस्य शर्मणः पितुः, श्राद्धे पुरूरवार्द्रव-संज्ञिकान् विश्वाख्य-दक्ष-प्रजापति-दुहितुर् उत्पन्नान् विश्वान् देवान् आवाहयामि

इत्य् आवाह्य,

> उक्तानां विश्वेषां देवानां स-यवम् इदम् आसनम्

इति ऋजु-दर्भ-द्वयं साक्षतं दत्त्वा, देव-तीर्थेन यवोदकम् उत्सिञ्चति। सर्वं देव-तीर्थेन देवोपचारं दद्यात्।

प्राचीनावीती अग्नेर् दक्षिणतः त्रिभिस् सप्तभिर् वा दर्भैः कृतं भुग्नं दक्षिणाग्रं निधाय स-तिल-हस्तः "पितृ-पितामह-प्रपितामहान् आवाहयिष्ये" इति पूर्ववद् आपृच्छ्य, अनुज्ञातः

> आयातपितरस्सोम्या गम्भीरैः पथिभिः पूर्व्यैः प्रजामस्मभ्यं ददतोर यिं च दीर्घायुत्वञ् च शतशारदं च" [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति मन्त्रेण

> गोत्रादि-युक्तस्य पितुश् श्राद्धे गोत्रान् शर्मणः वसु-रुद्रादित्य-स्वरूपान् अस्मत्-पितृ-पितामह-प्रपितामहान् आवाहयामि

इति तिलैः पितृ-तीर्थेनावाह्य,

> सकृदाच्छिन्नं बर्हिरूर्णामृदु, स्योनं पितृभ्यस्त्वाभराम्यहम्, अस्मिन्त्सीदन्तुमे पितरस्सोम्याः, पितामहाः प्रपितामहाश्चानुगैस्सह [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति स-तिलं भुग्नं दक्षिणाग्रं पितृ-तीर्थेनैव

> ...गोत्राणां ...शर्मणां ...-रूपाणां पितृ-पितामह-प्रपितामहानां स-तिलम् इदम् आसनम्

दत्त्वा,

[[33]]

"ऊर्जं वहन्तीः" इति पितृ-तीर्थेन तिलोदकम् उत्सिञ्चेत्। पित्रुपचारं सर्वं पितृ-तीर्थेन कुर्यात्। उपवीती, विष्ण्व्-अर्थ-ब्राह्मणम् अपि पूर्ववद् आपृच्छ्य, अनुज्ञातः,

> सहस्रशीर्षापुरुषः, सहस्राक्षस्सहस्रपात्, सभूमिं विश्वतो वृत्वा, अत्यतिष्ठद्दशाङ्गुलम् [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति मन्त्रेण

> गोत्रादि-युक्तस्य श्राद्धे श्राद्ध-संरक्षकं श्री-महा-विष्णुम् आवाहयामि

इत्य् आवाह्य

> पुरुष एवेदँ सर्वं, यद्भूतं यच्छभव्यं, उतामृतत्वस्येशानः, यदन्नेनातिरोहति [[TODO: परिष्कार्यम्]]

"विष्णोर् इदम् आसनम्" इति ऋजु-दर्भ-द्वयं साक्षतं पूर्ववद् दत्वा,यवोदकम् उत्सिच्य।

प्राचीनावीती "उद्ध्रियताम् अग्नौ च क्रियताम्" इति ब्राह्मणान् आपृच्छ्य "कामम् उद्ध्रियतां कामम् अग्नौ च क्रियतां" इति विसृष्टः हविः-पात्रे भगवन्-निवेदिताद् अ-लवणात् पक्वापक्वात् सर्वस्मात् किञ्चित् किञ्चिद् उद्धृत्य, अ-हविः-पात्रे स-लवणात् व्यञ्जनादिकात् किञ्चित् किञ्चिद् उद्धृत्य, अग्नेर् उत्तरतः प्रतिष्ठितम् अभिघार्य, सौकर्यार्थं पुरतो वा निधाय, दर्व्याम् उपस्तीर्य,

> हविषो मध्याद् ङ्गुष्ठ-पर्व-मात्रम् अवदानं, तिरीचीनमवद्यति, पूर्वार्धाद् द्वितीयम् अनूचीनं चतुरवत्तिनः, पश्चार्द्धात्तृतीयं पञ्चावत्तिनः [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति प्रकारेणानदाय पुनर् अभिघार्य अवदानान्य् एकी-कृत्य

> यन्मेमाता प्रलुलोभचरत्यननुव्रता, तन्मे रेतः पिता वृङ्तामाभुरन्योवपद्यताम् अमुक-शर्मणे ऽस्मत्-पित्रे स्वाहा [[TODO: परिष्कार्यम्]]

"अमुक-शर्मणे अस्मत्-पित्र इदं न मम" दर्व्याम् उपस्तीर्य, द्विर् अवदाय, सकृद्-अभिघार्य,

> यास् तिष्ठन्ति या धावन्ति या आर्द्रोघ्नीः परितस्थुषीः, अद्भिर्विश्वस्यभर्त्रीभिरन्तरन्यं पितुर्दधे अमुक-शर्मणे अस्मत्-पित्रे स्वाहा [[TODO: परिष्कार्यम्]]

अमुक-शर्मणे अस्मत्-पित्र इदं" दर्व्याम् उपस्तीर्य द्विर् अवदाय, सकृद्-अभिघार्य,

> यन्मेपितामही प्रलुलोभचरत्यननुव्रता। तन्मे रेतः पितामहो वृङ्तामाभुरन्यो ऽनपद्यताम् अमुक-शर्मणे अस्मत्-पितामहाय स्वाहा [[TODO: परिष्कार्यम्]]

[[34]]

इति पूर्ववद् धुत्वा "अमुक-शर्मणे अस्मत्-पितामहायेदम्" इति उद्देश्य-त्यागं कृत्वा, दर्व्याम् उपस्तीर्य द्विर् अवदाय सकृद्-अभिघार्य

> अन्तर्दधे पर्वतैरन्तर्मह्या पृथिव्या, आभिर्दिग्भिरनन्ताभिरन्तरन्यं पितामहाद्दधे अमुक-शर्मणे अस्मत्-पितामहाय स्वाहा [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति पूर्ववद् धुत्वा, "अमुक-शर्मणे अस्मत्-पितामहायेदम्" इति उद्देश्य-त्यागं कृत्वा, दर्व्याम् उपस्तीर्य, द्विर् अवदाय, सकृद्-अभिघार्य,

> यन्मेप्रपितामही प्रलुलोभचरत्यननुव्रता, तन्मे रेतः प्रपितामहो वृङ्तामाभुरन्योवपद्यतां अमुक-शर्मणे अस्मत्-प्रपितामहाय स्वाहा, [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति पूर्ववद् धुत्वा "अमुक-शर्मणे अस्मत्-प्रपितामहायेदम्" इति उद्देश्य-त्यागं कृत्वा, दर्व्याम् उपस्तीर्य द्विर् अवदाय सकृद्-अभिघार्य

> अन्तर्दधऋतुभिरहोरात्रैस्ससन्धिभिः, अर्धमासैश् च मासैश्चान्तरन्यं प्रपितामहाद्दधे अमुक-शर्मणे अस्मत्-प्रपितामहाय स्वाहा [[TODO: परिष्कार्यम्]]

अमुक-शर्मणे अस्मत्-प्रपितामहायेदम्" इति उद्देश्य-त्यागं कुर्यात्। सर्वत्र वाम-हस्तेन हविः-पात्रं स्पृशन् कृष्णायां मध्ये वा जुहुयात्। दर्व्याम् उपस्तीर्य द्विर् अवदाय, दर्वीम् अन्-उत्सृजन् उपवीती, स्विष्टकृदर्थं हविः-प्रत्यभिघार्य, प्राचीनावीती, सकृद्-अभिघार्य

> येचेहपितरोये च नेहयाँ श्चविद्मयाँ उचनप्रविद्म, अग्ने तान्वेत्थयदि ते जातवेदस्तया प्रत्तग्ग् स्वधयामदन्तु स्वाहा [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति हुत्वा "ज्ञाताज्ञात-पितृभ्य इदं न मम" इत्य् उद्देश्य-त्यागं कृत्वा॥

"स्वाहा पित्रे" पित्र इदं "पित्रे स्वाहा" पित्र इदं "स्वाहा पित्रे" पित्र इदं "पित्रे स्वाहा" पित्र इदं "स्वधा स्वाहा" पितृभ्य इदं "अग्नये कव्य-वाहनाय स्वधा स्वाहा" अग्नये कव्य-वाहनायेदम् इति षड् आज्याहुतीर् हुत्वा उपवीती दर्व्याम् उपस्तीर्य, प्रधानाहुत्य् अधिकं सकृद् उत्तरार्धाद् अवदाय, द्विर् अभिघार्य, (पञ्चावत्तिनो द्विर् अवदाय द्विर् अभिघार्य)

[[35]]

"अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा" इति अ-संसक्तम् इतराभिर् आहुतिभिर् उत्तर-पूर्वस्यां जुहोति, "अग्नये स्विष्टकृत इदं" प्राचीनावीती दर्व्याम् उपस्तीर्य, हविष्यं सकृद् अवदाय, अभिघार्य, उदीचीनम् उष्णं भस्म अपोह्य अग्नौ स्वाहा कारेण जुहोति "स्वाहा" "हुत-देवताभ्य इदम्"॥

निधान-क्रमेण परिध्य् अञ्जनं कृत्वा लेप-कार्यं कुर्यात्। आज्य-स्थलीम् उत्तरतः, प्रधान-दर्वीं दक्षिणतः, इतर-दर्वीं मध्ये, उत्तरतः पूर्वास्तीर्णं पात्र-सादनार्थं बर्हिस् सर्वम् आदाय, प्रधान-दर्व्याम् अग्रं, इतरस्यां मध्यं, आज्य-स्थाल्यां मूलम्। एवं त्रिर् अक्त्वा, तृणम् एकं प्रज्ञातं निधाय, प्रधान-दर्व्यां दक्षिणोत्तराभ्यां पाणिभ्यां मूलं निधाय, सव्यं निरस्य, दक्षिणं तिर्यञ्चं धारयित्वा, अग्रम् उद्यम्य प्रहृत्य, मध्यम् उद्यम्य प्रहृत्य, मूलम् उद्यम्य प्रहृत्य, तृणं प्रहृत्य, तूष्णीं तर्जन्याग्निं त्रिर् निर्दिश्य, अग्निम् अञ्जलिनाभिमन्त्र्य, दक्षिण-हस्तेन भूमिं स्पृष्ट्वा, मध्यमं परिधिम् अग्नौ प्रहृत्य, इतरौ पाणिभ्याम् आदाय, युगपद् अग्नौ प्रहरन् उत्तरार्ध्यस्याग्रम् अङ्गारेषूपोहति; दक्षिणम् उपरिकृत्वा प्रहरति। नात्र आघार-समिधोः प्रहरः अपोहो वा, तयोर् अपरिधित्वाद् अशम्यात्वाच् च। दक्षिण-वाम-हस्ताभ्यां प्रधानाप्रधान-दर्वीभ्याम् आज्यम् आदाय प्रधानोत्तरया दर्व्या सग्ग् स्रावं स्वाहाकारेण7 जुहोति "स्वाहा"

> वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यस् सग्ग् स्रावभागेभ्य इदं न मम

उपवीती

> अस्मिन् मम पितुः श्राद्ध-होम-कर्मणि मन्त्र-तन्त्र-देवता-विपर्यास-न्यूनातिरेक-स्वराक्षर-भ्रेष-प्रायश्-चित्तार्थं सर्व-प्रायश्-चित्ताहुतीर् होष्यामि, प्राणायामं च करिष्ये

इति सङ्कल्प्य

[[36]]

प्रधान-दर्व्या आज्यम् आदाय "ॐ भूर् भुवस् सुवस् स्वाहा" "प्रजापतय इदम्"

> अनाज्ञातं यदाज्ञातं, यज्ञस्य क्रियते मिथुः, अग्ने तदस्य कल्पय, त्वँ हि वेत्थ यथा तथं स्वाहा [[TODO: परिष्कार्यम्]]

"अग्नय इदम्"

> पुरुषसम्मितो यज्ञः, यज्ञः पुरुषसम्मितः, आग्ने तदस्य कल्पय, त्वँ हि वेत्थ यथा तथं स्वाहा [[TODO: परिष्कार्यम्]]

"अग्नय इदम्,

> यत्पाकत्रामनसादीनदक्षान, यज्ञस्य मन्वतेमर्तासः, अग्निष्टद्धोताक्रतुविद्विजानन्, यजिष्ठोदेवाँ ऋतुशो यजाति स्वाहा [[TODO: परिष्कार्यम्]]

"अग्नय इदम्",

> त्वन्नो अग्ने वरुणस्य विद्वान् देवस्य हेडो ऽवयासिसीष्ठाः, यजिष्ठो वह्नितमश्शोशुचानो विश्वाद्वेषाँसि प्रमुमुग्ध्यस्मत् स्वाहा [[TODO: परिष्कार्यम्]]

"अग्नी वरुणाभ्याम् इदम्",

> सत्वन्नो अग्ने ऽवमोभवोतीनेदिष्ठो अस्या उषसोव्युष्टौ, अवयक्ष्वनो वरुणँ रराणो वीहि मृडीकँ सुहवोन एधि स्वाहा [[TODO: परिष्कार्यम्]]

"अग्नी वरुणाभ्याम् इदम्" "ॐ भूस् स्वाहा" "अग्नय इदं" "ॐ भुवस् स्वाहा" "वायव इदं" "ओँ सुवस् स्वाहा" "सूर्यायेदं", "ॐ भूर् भुवस् सुवस् स्वाहा" "प्रजापतय इदं", "श्री-विष्णवे स्वाहा" इति पूर्णाहुतिः, इति क्रमेण जुहुयात्। ततः प्राणायामः, प्राचीनावीती तूष्णीं समन्तम् अ-प्रदक्षिणं परिषेचनं, प्रणीता मोक्षणं, प्रणीति-पात्रं पश्चान् निधाय प्रणीता स्वप अव्युच्छिन्न-धारया आनीय, प्राच्याम् इत्यादि-क्रमेण प्रतिदिशं सकृद् व्युत्सिच्य आत्मानं प्रोक्षेत्। उपवीती दक्षिणतो निषादितं ब्राह्मणं दक्षिणादिभिस् सम्पूज्य "अग्नेनय" इति उपस्थानं कुर्यात्।

प्राचीनावीती

> पिता पितामहश् चैव तथैव प्रपितामहः।
> मम तृप्तिं प्रयान्त्व् अद्य होमाप्यायित-मूर्तयः

> स्वामिनः अद्यानुष्ठिते मम पितुः श्राद्ध-होम-कर्मणि मन्त्र-लोपे क्रिया-लोपे द्रव्य-लोपे नियम-लोपे सत्य् अपि सर्वं यथा शास्त्रानुष्ठितं भूयाद् इति भवन्तो महान्तो ऽनुगृह्णन्तु

इति प्रार्थना, "तथास्तु" इति प्रतिवचनम्।

[[37]]

उपवीती, वैश्व-देविक-हस्ते जलं दत्त्वा

> अमुक-गोत्रस्यामुक-शर्मणः श्राद्धे पुरूरवार्द्रव-संज्ञिकानां विश्वेषां देवानाम् इदम् आसनम्

इति स-यवम् ऋजु-दर्भ-द्वयं दक्षिण-पार्श्वे दत्त्वा, पुनर् अपो दत्त्वा,

> अमुक-गोत्रस्य अमुक-शर्मणः पितुः श्राद्धे पुरूरवार्द्रव-सञ्ज्ञिक-विश्व-देवार्थे भवता क्षणः कर्तव्यः

इति दक्षिणेन पाणिना दक्षिण-हस्तं निरङ्गुष्ठं गृहीत्वा, ऋजु-दर्भ-द्वयं दत्त्वा निमन्त्र्य "ॐ तथा" इति प्रत्युक्ते "प्राप्नोतु भवान्" इति वदेत् "प्राप्नवानि" इति प्रतीवचनम्।

प्राचीनावीती - एवं पित्रादीन् भुग्न-दर्भ-दान-पुरस्-सरं वृणुयात्, ततो भोक्तारो निषङ्गिणीं जपेयुः। गृह-द्वार-समीपतः भवनस्याग्रतः सम्मार्जितायां गो-मयेनोपलिप्तायां भूमौ गो-मय--सहित--गो-मूत्रेण, उत्तरे देवानां पाद-प्रक्षालनार्थं चतुर्-अश्रं वितस्ति-प्रमाणम् उदक्-प्लव-मण्डलं कृत्वा, मध्ये षड्-अङ्गुलम् अन्तरालं विहाय, दक्षिणे पितृणां पाद-प्रक्षालनार्थं वर्तुलम् वितस्ति-प्रमाणं दक्षिणा-प्लव-मण्डलं कृत्वा, दर्भैस् साक्षतैः, दर्भैस् स-तिलैश् च, क्रमेण उपवीती प्राचीनावीती च मण्डलयोः परिस्तरणं कुर्यात्। देवार्थं सर्वम् उपवीती, पित्र्यं सर्वं प्राचीनावीती कुर्यात्।

उत्तरे साक्षतान् पूर्वग्रान् युग्मान् कुशान् बहून्, दक्षिणे स-तिलान् दक्षिणाग्रान् भुग्नान् आसनार्थं नाम गोत्रोच्चारण-पूर्वकं विन्यस्य, उत्तरे स-पुष्प--गन्धैर् अक्षतैर् अभ्यर्च्य, दक्षिणे गन्ध-तिलैर् अभ्यर्च्य,

दैविक-ब्राह्मणं मण्डल-समीपतः स्वाभिमुखम् उपवेश्य, आदित्याभि-मुखस् स्वयम् उपविश्य, गो-घृत--मिश्र--गो-मयेन8 पाद-पृष्ठम् अनुलिप्य "शन्नो देवीः" इति मन्त्रेण स-पुष्प-साक्षत-स-दर्भाग्राभिर् अद्भिः "विश्वेदेवा इदं वः पाद्यं स्वाहा" इति देवानां पाद्यं समर्प्य,

[[38]]

"समस्त-सम्पत्" इति श्लोकेन पादौ गुल्फ-पर्यन्तं मण्डले प्रक्षाल्य कराव् अपि कूर्पर-पर्यन्तम् क्षालयित्वा, स्व-हस्तौ प्रक्षाल्य - प्राचीनावीती, दक्षिणे पित्रर्थं ब्राह्मणं पूर्ववद् उपवेश्य, स-घृत--गो-मयेनानुलिप्य,"शन्नो देवीः" इति मन्त्रेण स-तिल-पुष्प-दर्भाग्र-गन्धाभिर् अद्भिः पूर्ववत्

> गोत्रादि-युक्तस्य श्रद्धे अमुक-गोत्राः शर्माणः रूपाः पितृ-पितामहा-प्रपितामहा। इदं वः पाद्यं स्वधा

इति पितृ-तीर्थेन समर्प्य, पूर्ववत् प्रक्षाल्य, उपवीती विश्वे देववद् विष्णोर् अपि कुर्यात्। पित्र्यं सर्वम् उपचारम् आसीनस् सव्यं जान्व् आच्य आसन-व्यतिरिक्ते मन्त्रान्ते स्वधा-शब्दम् अप्य् उक्त्वा कुर्यात्। दैवं सर्वम् आसीनः दक्षिणं जान्व् आच्य स्वाहान्तं कुर्यात्। आचमनात् पूर्वम् अनर्हत्वान् नात्र पादोदक-ग्रहणम्।

कर्ता पादौ प्रक्षाल्य9 मण्डलोत्तरे आचम्य, तान् अप्य् आचमय्य प्राचीनावीती

> अपहता असुरा रक्षाँसि पिशाचा ये क्षियन्ति पृथिवी मनु। अन्यत्रेतो गच्छन्तु यत्रैषां गतं मनः [[TODO: परिष्कार्यम्]]

> उदीरतामवर उत्परास उन्मध्यमाः पितरस्सोम्यासः। असुंय ईयुरवृका ऋतज्ञास्तेनो ऽवन्तु पितरो हवेषु [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति भुक्ति-देशे तिलान् सिकताश् च प्रकीर्य अद्भिर् अवोक्ष्य,

[[39]]

उपवीती वैश्वदेविक-हस्ते जलं दत्त्वा,

> ... गोत्रस्य श्राद्धे पुरूरवार्द्रव-सञ्ज्ञिकानां विश्वेषां देवानां भोजन-स्थाने इदम् आसनम्[२_३९]

[२_३९]:

अक्षय्यासनयोष् षष्ठी द्वितीयावाहने स्मृता। अन्न-दाने चतुर्थी स्यात् शेषास् संबुद्धयस् स्मृताः॥

इति आसनार्थं स-यवम् ऋजु-दर्भ-द्वयं दत्त्वा, आसनं सव्येनाभिमृश्य दक्षिणेन ब्राह्मण-जान्व्-अवलम्ब्य "आस्यताम्" इत्य् उक्त्वा उपवेशयेत्। देवान् प्राङ्-मुखान् उत्तरापवर्गान्, पितॄन् उदङ्-मुखान् प्राग्-अपवर्गान्, अपि वा प्राङ्-मुखान् दक्षिणापवर्गान्, उपवेशयेशत् - आचारात्।

> अर्चत प्रार्चत प्रियमेधासो अर्चतार्चन्तपुत्रका उत पुनर्नधिष्ण्वर्चत [[TODO: परिष्कार्यम्]]

"इदं वो अर्चनम्" इति देवानां दक्षिण-पादे सव्य-पादे, दक्षिण-जानुनि सव्य-जानुनि, दक्षिणांसे सव्यांसे, मूर्ध्नि च,क्रमेणार्चयेत्

> गन्धद्वारान्दुराधर्षान्नित्यपुष्टां करीषिणीम्, ईश्वरीँ सर्वभूतानां त्वामिहोपह्वये श्रियम् [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति

> गोत्रादि-युक्तस्य श्रद्धे पुरूरवार्द्रव-सञ्ज्ञिक-विश्वेदेवाः देहालङ्करणार्थे यथा भागशः अमी वः कुङ्कुम-कर्पूरागुरु-चम्पक-पद्मक-मिश्रा गन्धाः 10

इति दद्यात्; देव-ब्राह्मणोपचारं सर्वम् उदङ्-मुखः कुर्यात्। पित्र्यं दक्षिणा-मुखः कुर्यात्।

> ओषधयः प्रतिमोदध्वमेनं पुष्पावतीस्सुपिप्पलाः, अयं वो गर्भ ऋत्वियः प्रत्नँ सधस्थमासदत् [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति मन्त्रेण पूर्ववत् "इमानि पुष्पाणि श्री-तुलसी-दलानि च" इति दद्यात्।

> धूरसि धूर्वधूर्वन्तं धूर्वतं योस्मान् धूर्वति तं धूर्वयं वयं धूर्वामस्त्वं देवानामसि" [[TODO: परिष्कार्यम्]]

"घ्राण-तृप्त्य्-अर्थम् अयं वो धूपः"

> उद्दीप्यस्वजातवेदो ऽपघ्नन्निर् ऋतिं मम, पशूँश्च मह्यमावह जीवनं च दिशो दश" [[TODO: परिष्कार्यम्]]

"अवलोकनार्थम् अयं वो दीपः" -

> युवा सुवासाः परिवीत आगात्सउश्रेयान् भवती जायमानः - तन्धीरासः कवय उन्नयन्ति स्वाधियो मनसा देवयन्तः [[TODO: परिष्कार्यम्]]

"आच्छादनार्थम् इदं वस्त्रम्" अभावे यज्ञोपवीतं, दर्भा वा,

> पवित्रार्थम् इमौ दर्भौ शेषोपचारार्थे इमे अक्षताः

इति पूर्ववद् अर्चयेत्॥

[[40]]

प्राचीनावीती एवम् एव पितॄणाम् आसनार्थे भुग्न-दर्भान्, मूर्ध्नि, सव्यांसे दक्षिणांसे, सव्य-जानुनि दक्षिण-जानुनि, सव्य-पादे दक्षिण-पादे च, तिलैर् अर्चनं, गन्ध-द्वाराम् इत्यादि सर्वं पूर्ववत्। उपवीती - विश्वेदेववद् विष्णोर् अर्चनम् - आचम्य घृत-मिश्रेण गो-मयेन प्रणवेन चतुर्-अश्रं मण्डलं कृत्वा - पात्रेषु जलं निस्राव्य - हस्तेन सम्मृज्य पुनः प्रक्षाल्य - "इदं भोजन-पात्रासनम्" इति दर्भान् निधाय - मण्डलेषु देवादि-क्रमेण पात्राण्य् उपपात्राणि च निधाय, प्रधान-पात्रे उपपात्रम् आज्य-पात्रादिकं च निक्षिपेत् - पात्रेषु आज्यं उपस्तीर्य - प्रथमं हुत-शिष्टम् अन्नं पितृ-पात्रे प्राचीनावीती देव-तीर्थेन परिविष्य - ततः देव-क्रमेण सर्वत्र उपवीत्य् एव देवानाम् उदङ्-मुखः, पितॄणां दक्षिणा-मुखः, पितॄन् ध्यायन् अन्न-पायस-सूपापूप-क्रमेण दर्व्यादि-द्वारा स-पवित्र-हस्ताभ्यां परिविष्य अन्न-व्यतिरिक्तं11 सर्वम् उपपात्रे परिविष्य - उपवीती "रक्षोघ्न-मन्त्र-पठनं करिष्ये" इति सङ्कल्प्य।

> सहवै देवानाञ्चासुराणाञ्च यज्ञौ प्रततावास्तांवयँ स्वर्गंलोक मेष्यामोवय मेष्याम इति तेसुरान्सन्नह्य सहसै वा चरन् ब्रह्मचर्येण तपसैवदेवास्तेसुरा अमुह्यग्ग् स्ते सप्रजानग्ग् स्ते पराभवन् तेन स्वर्गं लोकमायन् प्रसृतेनवै यज्ञेन देवास्स्वर्गं लोकमायन्नप्रसृतेनासुरान्परा भावयन्प्रसृतो हवै यज्ञोपवीतिनो यज्ञो ऽप्रसृतो

> ऽनुपवीतिनो यत्किञ्च ब्राह्मणो यज्ञोपवीत्यधीते यजत एव तत्तस्माद्यज्ञोपवीत्ये वाधीयीत याजयेद्यजेत वा यज्ञस्य प्रसृत्या अजिनं वासोवा दक्षिणत उपवीय दक्षिणं बाहुमुद्धरते ऽवधत्ते सव्यमिति यज्ञोपवीतमेतदेव विपरीतं प्राचीनावीतँ संवीतं मानुषम्। [[TODO: परिष्कार्यम्]]

[[41]]

> रक्षाँसि हवा पुरोनुवाके तपोग्रमतिष्ठन्त तान्प्रजापतिर्वरेणोपामन्त्रयत तानि वरमवृणीतादित्यो नो योद्धा इति तान्प्रजापतिरब्रवीद्योधयध्वमिति तस्मादुत्तिष्ठन्तँ हवा तानि रक्षाँस्यादित्यं योधयन्ति यावदस्तमन्वगात्तानि हवा एतानि रक्षाँसि गायत्रिया ऽभिमन्त्रितेनाम्भसा शाम्यन्ति तदु हवा एते ब्रह्मवादिनः पूर्वाभिमुखास्संध्यायां गायत्रिया ऽभीमन्त्रिता आप ऊर्ध्वं विक्षिपन्ति ता एता आपो वज्रीभूत्वा तानि रक्षाँसि मन्देहारुणे द्वीपे प्रक्षिपन्ति यत् प्रदक्षिणं प्रक्रमन्ति तेन पाप्मानमवधून्वन्तुद्यन्तमस्तंयन्तमादित्यमभिध्यायन् कुर्वन् ब्राह्मणो विद्वान्त्सकलं भद्रमश्नुते, ऽसावादित्यो ब्रह्मेति ब्रह्मैव सन्ब्रह्माप्येति य एवं वेद॥ [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इत्य् अनुवाक-द्वयं जपित्वा, अन्नम् अभिघार्य, पितृ-पात्रेषु क्लृप्तान् अन्नादीन् सर्वान् प्राचीनावीती दक्षिणा-मुखस् सव्यं ज्वान्व् आच्य

> एष ते तत मधुमाँ ऊर्मिस्सरस्वान् यावानग्निश्च पृथिवीच तावत्यस्य मात्रा तावतीन्त एतां मात्रान्ददामि यथा ऽग्निरक्षितो ऽनुपदस्त एनम्मह्यं पित्रे ऽक्षितो ऽनुपदस्तस्स्वधा भवतां त्वग्ग् स्वधां तैस्सहोपजीवर्चस्ते महिमैष ते पितामह मधुमाँ ऊर्मिस्सरस्वान् यावान्वायुश्चान्तरिक्षं च तावत् यस्य मात्रा तावतीन्त एताम्मात्रान्ददामि यथा वायुरक्षितो ऽनुपदस्त एवम्मह्यं पितामहायाक्षितो ऽनुपदस्तस्स्वधा भवतां त्वग्ग् स्वधां तैस्सहोवजीवसामानि ते महिमैष ते प्रपितामह मधुमाँ ऊर्मिसरस्वान् यावानादित्यश् च द्यौश् च तावत् यस्य मात्रा तावतीन्त एताम्मात्रां ददामि यथा ऽऽदित्यो ऽक्षितो ऽनुपदस्त एवं मह्यं प्रपितामहायाक्षितो ऽनुपदस्तस्स्वधा भवतां त्वग्ग् स्वधां तैस्सहोपजीव यजूँषि ते महिमा॥ [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति यथा लिङ्गम् अभिमृशेत्, अ-सम्भवतां मन्त्रावृत्तिः।

[[42]]

अथ देव-पात्रे उदङ्-मुखः उपवीती, दक्षिणं जान्व् आच्य, स-व्याहृतिक-गायत्र्या प्रोक्ष्य - "देवसवितः प्रसुव" इति प्रदक्षिणं परिषिच्य,

> पृथिवी ते पात्रं द्यौरपिधानं ब्रह्मणस्त्वा मुखे जुहोमि ब्राह्मणानान्त्वा प्राणापानयोर्जुहोम्यक्षितमसि मैषां क्षेष्ठा अमुत्रामुष्मिन् लोके [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति सव्येन पात्रम् आलभ्य, दक्षिणेन ब्राह्मण-हस्तं गृहीत्वा, अन्नं सर्वं स्पर्शयित्वा,

> इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निदधे पदं, समूढमस्य पाँ सुरे - [[TODO: परिष्कार्यम्]]

"विष्णो हव्यं रक्ष" इति अन्ने अ-नखद्विजाङ्गुष्ठ-प्रदेशं प्रवेश्य - द्विज-वामाङ्गुष्ठ-तर्जनी-मध्यमाभिः पात्रं स्पर्शयित्वा -

> ... गोत्रस्य श्रद्धे पुरूरवार्द्रव-संज्ञिकाः विश्वेदेवा देवताः इदम् अन्नं ब्रह्म - अयं च ब्राह्मणो ब्रह्म - अहं च ब्रह्म - इयं च भूर् गया - अक्षय-वट-च्छाया - अयं च ब्राह्मणः आहवनीयार्थे, इदं च पात्रं स्वर्ण-मयम्, इदं चान्नम् अमृत-मयम् - अयं च भोक्ता ब्राह्मणो गदा-धरः -

> पुरूरवार्द्रव-संज्ञिकेभ्यः विश्वभ्यो देवेभ्य इदम् इदं हव्यं स-व्यञ्जनं स-परिकरं च परिविष्टम् आतृप्तेः परिवेक्ष्यमाणं च, स्वाहा नमः न मम

इति यवोदकं देव-तीर्थेन दद्यात्

[[43]]

एवं पित्र्ये प्राचीनावीती - "विष्णो कव्यं रक्ष" - इति विशेष-युक्तं दक्षिणा-मुखः पितॄणां गोत्र-नाम-रूप-पुरस्-सरं दद्यात् -

> इदं च पात्रं रजत-मयं ... गोत्रेभ्यश् शर्मभ्यो रूपेभ्यः पितृ-पितामह-प्रपितामहेभ्य इदम् इदम् इदं कव्यं ... स्वधा नमः न मम

इति विशेष-युक्तं पितृ-तीर्थेन दद्यात्।

उपवीती - देववद् विष्णोश् च कुर्यात् -

> विष्णवे शङ्ख-चक्र-गदा-धराय इदम् इदम् इदं हव्यं स-व्यञ्जनम्

इत्य् आदि-विशेषः - पितृ-देवयोर् मध्ये भुवं संशोध्य, भुग्नं निधाय, प्राचीनावीती - दक्षिणा-मुखस् सव्यं जान्व् आच्य -

> यज्ञेश्वरो हव्य-समस्त-कव्य-
> भोक्ता ऽव्ययात्मा हरिर् ईश्वरो ऽत्र।
> तत्-सन्निधानाद् अपयान्तु सद्यो
> रक्षांस्य् अ-शेषाण्य् अ-सुराश् च सर्वे

> एको विष्णुर् महद् भूतं पृथग् भूतान्य् अन्-एकशः।
> त्रीन् लोकान् व्याप्य भूतात्मा भुङ्ते विश्व-भुग् अ-व्ययः॥

इत्य् उच्चार्य -

> अनेन ...गोत्रादि-युक्तस्य पितुः प्रत्याब्दिक-श्राद्ध-रूप-भगवद्-आराधनेन

क्रमेण उपवीती -

> पुरूरवार्द्रव-संज्ञिक-विश्वेदेव-रूपी -

प्राचीनावीती -

> वसु-रुद्रादित्य-सञ्ज्ञिक-पितृ-पितामह-प्रपितामह-रूपी -

उपवीती

> श्राद्ध-संरक्षक-विष्णु-रूपी -

प्राचीनावीती -

> सर्वाकारो भगवान् स देवश् श्री-जनार्दनः प्रीयताम् -

इति स-यव-तिलोदकं दद्यात् -

> गयायाम् अक्षय-वट-च्छायायां रङ्ग-क्षेत्रे श्री-रङ्गनाथ-पादारविन्दयोर् दत्तं -

"स्वामिनः अ-च्छिद्रं जायतां" - इति प्रार्थना "अस्त्व् अ-च्छिद्रम्" इति प्रतिवचनं -

> पिता पितामहश् चैव तथैव प्रपितामहः।
> तृप्तिं प्रयान्तु मे भक्त्या यन् मयैतद् उदीरितम् -

इत्य् उच्चार्य - क्रमेण मन्त्रेण परिषेचनं कारयित्वा आपोशनम् अपि कारयित्वा -

> प्राणे निविष्टो ऽमृतं जहोमि शिवोमा विशा प्रदाहाय प्राणाय स्वाहा [[TODO: परिष्कार्यम्]]

प्राणायेदं न मम... "ब्रह्मणिम आत्मामृतत्वाय" इति जपन् पञ्च-प्राणाहुतीः कारयित्वा - हस्तोदकं दत्त्वा, गायत्रीं मधु-त्रयं च जपित्वा - "स्वामिनः यथा-सुखं जुषध्वम्"।

[[44]]

उपवीती -

> श्री-पुंसूक्ते वैष्णवान् पैतृकान् रक्षो-घ्नान् अन्यांश् च पवमानान् इतिहास-पुराणानि च भवतो भुञ्जानान् यावच् छक्यं श्रावयिष्ये

इत्य् उक्त्वा "श्रावय" इत्य् अनुज्ञातः

> स्वामिनः सनक-सनन्दनादि-समधिक-माहात्म्य-शालिनो यूयम् अस्मिन् कैङ्कर्ये वात्सल्यातिशयेन समागताः, स्वामिनाम् अनुगुणं कैंकर्यानुगुणं च पदार्थाधिकं सम्पादयितुम् अ-शक्तो ऽसम्पादितवांश् चास्मि, सम्पादितेषु भगवन्-निवेदितेषु अपेक्षितं यथा-शास्त्रम् आनाय्य भुक्त्वा, वयं संरक्षणीयाः

इत्य् उपचारान् उक्त्वा।

स्वयम् अन्-अपेक्षमाणः ददामीति कथनं, रोदनं, क्रूर-भाषणं, अ-नृत-भाषणं, पदान्न-स्पर्शनावधूननं, क्रोधेन दानं - स्विन्न-गात्रतया ब्राह्मण-पुरो ऽवस्थानं, ब्राह्मणान् प्रति हविर्-गुण-प्रश्नः, त्वरया परिवेषणं, इत्यादि-वर्जितः, इङ्गितादिभिर् अपेक्षितं ज्ञात्वा परिवेषणं कारयेत्।

भोक्ता च, अधिक-परिवेषणे हस्त-संज्ञया निषेधः। तथैवापेक्षितानयनं - मुख-चालन-हुङ्कारादिना अपेक्षानपेक्षयोर् अ-सूचनं, भोज्य-पात्रे आज्य-पात्रन् निक्षिप्याभोजनं, खादित-शेषस्य भोजन-पात्रे अ-निक्षेपः - मन्त्रानुच्चारणं - दात्रापृष्टत्वे ऽपि हविर् गुणानां हस्त-संज्ञयाप्य-सूचनं - मौनं - साङ्गुष्ठाङ्गुलीभिर् भोजनम्, इत्यादि-नियम-युक्तः - इन्द्रिय-चापल्यं - परान्नावलोकनं - हुङ्कारः - भूतलात् पात्रस्योद्धरणं, हस्तेन पात्रस्य मोचनम्, उत्तर-वासो-बहिर्भूतकक्षता - पीतावशिष्ट-पानं, खादितावशिष्टापूप-फलादि-पुनः खादनं - मुखेनान्न-धमनं - ष्ठीवनं - बहु-भाषणं - अतिमिताशनं - अतिभोजनं - लवणावेक्षा - दधि-क्षीर-क्षौद्र-सक्तु-घृत-पायसानाम् अवशेष-करणं - अन्येषां किञ्चिद् अपि अन्-अवशेष-करणं, इत्यादि-वर्जितः यावद् अपेक्षं भुञ्जीत।

[[45]]

कर्ता च सतां बन्ध्वादीनां दक्षिणा-दान-पुरस्-सरं तत्-सहितः स्वयं, अ-शक्तौ तन्-मुखेन वा, गायत्रीं त्रिः - श्री-सूक्तं - पुंसूक्तं - अद्भ्यस् सम्भूतः, सहस्र-शीर्षं देवं - विष्णु-गायत्रीं - विष्णोर्नुकं - तदस्य प्रियं - कृणुष्वपाजः - रक्षोहणः - उशन्तस्त्वा - आपूर्यास्थामा, असावादित्यः - सन्ततिर् वा - आयं वा त्रयोनुवाकाः - ब्रह्ममेतुमाम् इत्यादि-त्रयम् - अन्न-सूक्तम् - इतिहास-पुराणादीनि इत्यादि-श्रावयेत्।

भोजनान्ते अन्नादिकं पात्रे परिकल्प्य - "स्वामिनः भगवन्-निवेदितेषु किम् अपेक्षितम्" इति पृष्ट्वा - "सर्वं सम्पूर्णं" इत्य् उक्ते गायत्रीं मधु-त्रयम् "अक्षन्नमीमदन्ते"ति जपित्वा "पुरूरवार्द्रव-संज्ञिक-विश्वेदेवाः वस् सम्पन्नम्" इति पृष्ट्वा - "सुसम्पन्नम्" इत्य् उक्ते - "विश्वेदेवाः तृप्ताः स्थ" - इति पृष्ट्वा - "तृप्ताः स्मः" इति प्रत्युक्ते प्राचीनावीती - पित्रादीन् अप्य् एवं पृष्ट्वा - उपवीती विष्णुम् अपि पृष्ट्वा, पितृ-देवयोर् मध्ये प्राचीनावीती - भुग्नं निधाय, सव्यं जन्व् आच्य - तिलोदकं पितृ-तीर्थेनोत्सिच्य, स-व्यञ्जनम् अन्नं द्रवी-कृतं हस्त-द्वयेनादाय

> ये अग्नि-दग्धा ये ऽनग्नि-दग्धा ये वा जाताः कुले मम, भूमौ दत्तेन तृप्यन्तु तृप्ता यान्तु परां गतिम्

इति पितृ-तीर्थेन प्रकिरेत् -

अथवा उपवीती, प्रथम-वृत-वैश्वदेविक-ब्राह्मण-सन्निधौ कस्मिंश्चित् पात्रे, स-यवान् युग्मान् दर्भान् संस्तीर्य -

> असोमपाश् च ये देवा यज्ञ-भाग-विवर्जिताः, तेषाम् अन्नं प्रदास्यामि विकिरं वैश्वदेविकम्

इति देव-तीर्थेन उदग्-अपवर्गं विकिरेत् प्राचीनावीती पितृणां पुरतः पात्रे स-तिलं भुग्नं निधाय -

> अ-संस्कृत-प्रमीता ये त्यागिनो याः कुल-स्त्रियः।
> दास्यामि तेभ्यो विकिरम् अन्नं ताभ्यश् च पैतृकम्

इति मन्त्रेण प्रत्यग्-अपवर्गं पितृ-तीर्थेन विकिरेत्।

[[46]]

उपवीती।

> अ-संशयं भवेद् विष्णुर् मोक्ष-साधनम् अ-व्ययम्। पितृणां च वरं श्रेष्ठं विकिरान्नं च वैष्णवम्॥

इति देववद् विष्णोश् च कुर्यात् प्रकिरवत् प्राचीनावीती तिलोदकं पितृ-तीर्थेनोत्सिच्य भुग्ने -

> ये अग्नि-दग्धा ये अन्-अग्नि-दग्धा ये वा जाताः कुले मम, भूमौ दत्तेन पिण्डेन तृप्ता यान्तु परां गतिम्

इति पिण्डं दद्यात्। आचम्य - "विश्वेदेवा अमृतापिधानम् असि" इत्य् आदि-क्रमेण उत्तरापोशनं कारयित्वा - पितृ-पूर्वं हस्त-प्रक्षालनोदकम् आचमनीयं च दत्त्वा, स्वयं, शिष्यादि-मुखेन वा, पात्राणि चालयित्वा, आपिण्ड-निधानाद् भुक्ति-मण्डल-शोधनं न कारयेत्। आचान्तेषु स्वयम् आचम्य -

"विश्वेदेवा रोचयतेति ब्रूत" इत्य् उक्त्वा "रोचयत” इति तैर् उक्ते - प्राचीनावीती -

> वसु-रुद्रादित्य-स्व-रूप-अस्मत्-पितृ-पितामह-प्रपितामहाः स्वदितम् इति ब्रूत

इति पृष्ट्वा "अस्तु स्वदितम्" इति तैः प्रत्युक्ते - उपवीती -

> श्राद्ध-संरक्षक-श्री-महा-विष्णो स्वस्त्य् अस्त्व् इति ब्रूहि

इति पृष्ट्वा, "स्वस्त्य् अस्तु" इति प्रत्युक्ते - प्राचीनावीती - "सर्वे स्वस्त्य् अस्त्व् इति ब्रूत" इत्य् उक्त्वा सर्वैः "स्वस्त्य् अस्तु" इति प्रत्युक्ते -

> ...गोत्रस्येत्य् आदि-श्राद्धे पुरूरवार्द्रव-संज्ञिक-विश्वेषां देवानाम् अक्षय्यम् अस्तु

> ...गोत्राणां शर्मणां रूपाणां पितृ-पितामह-प्रपितामहानाम् अक्षय्यम् अस्तु

> श्राद्ध-संरक्षक-विष्णोर् अक्षय्यम् अस्तु

इति क्रमेण सर्वेषां हस्ते जलं दtत्वा "अस्त्व् अक्षय्यम्" इति सर्वैर् उक्ते, निवेदित-तुलसी-मिश्र-ताम्बूल-दक्षिणां च

> गोत्रस्य श्राद्धे पुरू

[[47]]

[[TODO: मूले ४७ प्रष्ठानन्तरं ४८ तथा ४९ नास्ति। ५० एव अस्ति।]]

> पूर्णतां यातु प्रसादाद् भवतां मम,
> अद्य मे स-फलं जन्म-भवत्-पादाब्-ज-वन्दनात्,
> अद्य मे वंश-जास् सर्वे याता वो ऽनुग्रहाद् दिवम्

इत्य् उपचारान् उक्त्वा पादौ निष्पीड्य।

> वाजे वाजे अवत वाजिनोनोधनेषु विप्रा अमृता ऋतज्ञाः, अस्य मध्वः पिबत मादयध्वं तृप्ता यात पथिभिर् देवयानैः [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति प्रतिब्राह्मणं उक्त्वा - अथ दर्भान्वारम्भणेन प्राचीनावीती - "उत्तिष्ठत पितृ-पितामह-प्रपितामहाः" उपवीति - "उत्तिष्ठत विश्वेदेवाः" - "उत्तिष्ठ विष्णो" इति विसृज्य - प्रणम्य आसीमान्तम् अनुव्रज्य प्रदक्षिणी-कृत्य आगच्छेत् - विसृष्टाश् च ब्राह्मणाः "वाम-देवाय" इति मन्त्रं जपेयुः।

अथ अग्नेः पश्चात् प्राणानायम्य प्राचीनावीती अस्यां पुण्य-तिथौ

> ... गोत्रस्य श्राद्धान्ते श्राद्धीय-पिण्ड-प्रदानं करिष्ये

इति सङ्कल्प्य मधु-सर्पिस्-तिल-युतान् पिण्डान् षड् आनीय, पुष्प-धूपादिभिर् अभ्यर्च्य - द्वेधा दक्षिणाग्रान् दर्भान् संस्तीर्य,

> मार्जयन्तां मम पितरः मार्जयन्तां मम पितामहाः मार्जयन्तां मम प्रपितामहाः

इति क्रमेण पूर्वेषु

> मार्जयन्तां मम मातरः मार्जयन्तां मम पितामह्यः मार्जयन्तां मम प्रपितामह्यः

इति क्रमेण अपरेषु, स-तिलापः पितृ-तीर्थेन त्रिः दक्षिणापवर्गं निनीय, पूर्वेषु

> एतत् ते तत अमुक-गोत्र-नारायण-शर्मन्

इत्य् आदिना अवाचीन-पाणिः पिण्डं दत्त्वा "ये च त्वामनु" इति पिण्ड-मूले लेपं निमृज्य, एवं पितामह-प्रपितामहयोर् अपि दत्त्वा अपरेषु "एतत्ते मम हतः लक्ष्मीदे" "याश् च त्वामनु" इति पूर्ववद् दत्त्वा, पितामहि-प्रपितामह्योर् अपि दत्त्वा, गन्ध-पुष्प-धूप-दीपादिभिर् अभ्यर्च्य, भक्ष्य-भोज्य-फलादिकं पक्वापक्वं सर्वम् अ-निवेदने तद्-भोजन-निषेधाद् पिण्ड-देवताभ्यो निवेद्य, पिण्ड-पात्रे तिलोदकम् अभिपूर्य, तेन "मार्जयन्तां मम पितरः" इत्य् आदि-क्रमेण त्रिः पूर्ववन् निनीय, उत्थाय "ये च वोऽत्र ये चास्मास्व् आशँसन्ते" इति पितृ-पिण्डान् "याश् च वोऽत्र याश् चास्मास्व् आशँसन्ते" इति मातृ-पिण्डान् "ते च वहन्तां" इति पितृ-पिण्डान्, "ताश् च वहन्तां" इति मातृ-पिण्डान्" "तृप्यन्तु भवन्तस् तृप्यन्तु भवत्यः" इति यथा-क्रमं, "तृप्यत तृप्यत तृप्यत" इति उभयांश् चोपस्थाय

[[50]]

> पिता पितामहाश् चैव तथैव प्रपितामहाः।
> तृप्तिं प्रयान्तु पिण्डेन मया दत्तेन भूतले ॥

इत्य् उक्त्वा सव्यं जान्व् आच्य

> पुत्रान् पौत्रान् अभितर्पयन्तीर् आपो मधुमतीर् इमाः। स्वधां पितृभ्यो अमृतं दुहाना आपो देवीर् उभयाँ स्तर्पयन्तु [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति स-तिलोद-पात्रेण सव्योत्तराभ्यां पाणिभ्यां पितृ-तीर्थेनाप्रदक्षिणं अविच्छिन्नाभिर् अद्भिः परिषिच्य, होमार्थानि पिण्डार्थानि च पात्राणि न्युब्ज्य, "तृप्यत तृप्यत तृप्यत"12 इति त्रिर् अनवानं आवर्त्य प्रोक्ष्य, पात्राणि च द्वन्द्वम् अभ्युदाहृत्य, सर्वस्माद् अन्नात् किञ्चित् किञ्चित् आदाय, उपवीती

> प्राणे निविष्टोमृतम् जुहोमि ब्रह्मणिम आत्मामृतत्वाय [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति ग्रासावरार्थ्यं प्राश्याचम्य, पुत्र-कामनायां मध्यम-पिण्डं

> आधत्त पितरो गर्भं कुमारं पुष्कर-स्रजम् [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति मन्त्रेण अ-रोगिण्यै पुत्र-जनन-योग्यायै दद्यात्; अप्सु वा प्रक्षिपेत्। एवं श्राद्धं कृत्वा उक्त-नियमादि-युक्तः स्थित्वा, परेद्युः श्राद्धाङ्ग-तर्पणम् अपि कुर्यात्।

इति पार्वण-श्राद्ध-प्रयोगः

श्रीमते निगमान्त-महा-देशिकाय नमः।

[[51]]

अथ प्रायश्चित्तम्।

श्राद्ध-निमन्त्रितौ भोजन-काले परस्पर-स्पर्शे पात्र-स्थम् अन्नं भुक्त्वा भोजनान्ते अष्ट-शत-गायत्री-जपं कुर्याताम् - भोजन-काले अन्योच्छिष्ट-लेपन-स्पर्शे स्पृष्ट-प्रदेशम् अन्येन पाणिना प्रक्षाल्य, भोजनान्ते स्नात्वा, गायत्रीं त्रि-शतं जपेत् - पात्रे अन्योच्छिष्ट-पतने तत्-पात्रं पाणिना अ-स्पृष्ट्वा स्थेयम् इति नियुज्य,पात्रं परिहृत्य भूमिं समनुलिप्य, अन्यत् पात्रं निधाय सर्वम् अन्नं परिविष्य परिषिच्य तं ब्राह्मणं भोजयेत् - पात्राणां पात्रयोर् वा परस्पर-जल-सेकाद्य्-उच्छिष्ट-संस्पर्शे स्पृष्ट-पात्रं विसृज्य भू-शुद्धिं कृत्वा पूर्ववत् पात्रान्तरयोः पात्रान्तरेषु वा सर्वं परिविष्य परिषिच्य द्वौ बहून् वा भोजयेत्। अत्र भोक्तुर् उच्छिष्ट-संस्पर्शे तु हस्तं प्रक्षालयित्वा भोजयेत्। भोक्ता भोजनान्ते त्रि-शतं गायत्रीं जपेत्। तद्-अन्-अन्तरं दक्षिणा-ताम्बूलादि-क्रिया - भोजन-मध्ये पितृ-स्थानीयस्य देव-स्थानीयस्य वा भोक्तुर् विण्-मूत्रोत्सर्गे कर्ता तद्-दिने उपोष्य अपरेद्युः श्राद्धं कुर्यात् ।

इति प्रायश्चित्तम्।

[[52]]

---

1. एकाङ्गारेण मृत्युस्स्यात् द्वाभ्यां मातृ-क्षयो भवेत्।
   अतस् त्रीन् उदग्-अङ्गारान् तेषु शोध्यन् तु तद्-घृतम्॥↩

2. परिस्तरोत्तरे देशे दर्व्या सादन-दक्षिणे।
   अङ्गाराणां निरूढं स्यात् तत्रैवाज्यस्य शोधनम्॥↩

3. अत्र आज्य-संस्कारकाणाम् अङ्गाराणां प्रत्यूहण-विधानात् "अपवृत्ते कर्मणि" इति न लौकिकत्वम्। अवद्योतन-पर्यग्नि-करणाग्न्योस् तु यदा आयतन-स्थाद् उपादानं, तदा तयोर् अपवृत्त-कर्मत्वेन लौकिकत्वात् त्यागः, यदा तु निरूढाद् उपादानं, तदा तस्मिन्न् एव क्षेपः।↩

4. शम्याः परिध्य्-अर्थे विवाह-उपनयन-समावर्तन-सीमन्त-चौल--गो-दान--प्रायश्चित्तेषु। चरु-कर्म--उपाकरण-व्रत-पुंसवन-अगार-प्रवेशेषु पञ्चसु परिधयः, इति विधानात् चरु-कर्मत्वाद् अत्र परिधय एव न तु शम्याः।↩

5. दीर्घ-धारया आज्येन होमः = आघारः।↩

6. लाज-होमे च सीमन्ते देवता-वाहने नरे।
   अर्घ्ये तिष्ठेद् उपस्थाने षट्स्व् एतेषु भृगूदितम्॥↩

7. मार्जन-जल-बिन्दुः यथा क्षिति-तले न च्युतो भवेत् तथा शिरस्य् एव मार्जनं यत्नेन कुर्यात्।↩

8. विष्ण्व्-आलये तत्-समीपे वा सन्ध्या-वन्दन-करणे अर्घ्य-प्रदान-गायत्र्यादि-मन्त्र-जपान् सर्व-कालेषु देवाभिमुख एव कुर्यात् - अन्यत्र, गायत्रीतर-मन्त्र-जपान् सर्व-कालेषु प्राङ्-मुख उदङ्-मुखो वा आसीन एव कुर्यात्

> अश्वत्थम् अग्निम् अर्कञ् च सोमं गुरुम् अथो जलम्।
> पृष्ठी कृत्य जपन् विप्रो याति स्थावरतां नर।

↩

9. स-पवित्रेण हस्ते न विप्र-पादावनेजनात्।
यथा वज्र-हतो वृत्रस् तथैव पितृ-देवता।↩

10.
> आशौच-काले विपदि दश-वारं जपेन् नरः।
> अन्यदा ऽष्टोत्तर-शतं वा ऽष्टोत्तर-सहस्रकम्

↩

11. सूपं च पायसं चाज्यं दद्याद् भोक्तुश् च दक्षिणे।
तैल-पक्वं तथा वामे शेषेष्व् अनियमस् स्मृतः॥↩

12. तृप्यतेति नव-कृत्वो वा आवर्तनीयम्।↩

१५ वैश्वदेव-क्रमः①

स्वार्ध-भागेन वैश्वदेवं पञ्च-महा-यज्ञांश् च यथा-सूत्रं यथा-सम्प्रदायं कुर्यात् तत्-प्रकारः - पादौ प्रक्षाल्य - द्विर् आचम्य - प्राणानायम्य -

> श्री-भगवद्-आज्ञया भगवत्-प्रीत्य्-अर्थं, प्रातर् वैश्वदेवं करिष्ये

इति सङ्कल्प्य -

> कृतं च करिष्यामि भगवन्-नित्येन भगवत्-प्रीत्य्-अर्थेन महा-विभूति-चातुरात्म्य-भगवद्-वासुदेव-पादारविन्दार्चनेन प्रातर् वैश्वदेवेन भगवत्-कर्मणा भगवन्तं वासुदेवम् अर्चयिष्यामि

इति सङ्कल्प्य -

> भगवतो बलेन भगवतो वीर्येण भगवतस् तेजसा भगवतः कर्मणा भगवतः कर्म करिष्यामि भगवतो वासुदेवस्य

इति बल-मन्त्रम् अनुसन्धाय -

> भगवान् एव स्व-नियाम्य--स्व-रूप--स्थिति-प्रवृत्ति--स्व-शेषतैक-रसेन मया स्वकीयैश् चोपकरणैस् स्वाराधनैक-प्रयोजनाय परम-पुरुषस् सर्व-शेषी स्व-शेष-भूतम् इदं प्रातर् वैश्वदेवाख्यं कर्म स्वस्मै स्व-प्रीतये स्वयम् एव कारयति -

इति सात्त्विक-त्यागं कृत्वा - औपासनाग्निं पचनाग्निं वा प्रतिष्टापयेत् - तत्-प्रकारः - स्थण्डिलं कल्पयित्वा - प्राचीः पूर्वम् उदक् सग्ग् स्थं दक्षिणारम्भम् आलिखेत् - अथोदीचीः पुरस् सग्ग् स्थं पश्चिमारम्भम् आलिखेत् -

[[120]]

अवाक्करो ऽभ्युक्ष्य - तृणं नैर्ऋत्यां निरस्य - अप उपस्पृश्य - "भूर् भुवस् सुवर् ओम्" इति, अग्निं प्रतिष्ठाप्य - उत्सृज्यते ऽवोक्षण-तोय-शेषं प्राक्-तोयम् अन्यन् निदधात्य् उदग् वा यथा बहिस् स्याच् च परिस्तराणाम् - परिस्तीर्य - आत्मनः पुरतो दर्भान् संस्तीर्य - तद् उपरि प्रोक्षणी-पात्रं निधाय - जलं पूरयेत् - भार्यादिः पाक-कृज् जनो वैश्वदेवार्थं स्थापितम् अन्नम् आदाय "भूतम्" इत्य् उक्त्वा यजमानाय दद्यात् - "तत्सुभूतं विराडन्नन्तन्माक्षायि" इत्य् उच्चरन् यजमानो गृहीत्वा - अग्नाव् अधिश्रित्य - वाम-भागे निक्षिप्य - प्रोक्ष्य दक्षिणोत्तरतया द्वेधा विभज्य1 - उत्तर-भागं पूर्व-पश्चिमतया त्रेधा विभज्य - दक्षिण-भागं पूर्व-पश्चिमतया न्यूनाधिकत्वेन द्वेधा विभज्य -

> ॐ अदितेनु मन्यस्व - ॐ अनुमतेनु मन्यस्व - ॐ सरस्वतेनु मन्यस्व - ॐ देवसवितः प्रसुव [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इत्य् अग्निं परिषिच्य - अग्नाव् एकां समिधम् आधाय - दक्षिण-भागे पूर्व-भागाद् आमलक-प्रमाणम् अन्नं संहताङ्गुलिना ऽऽदाय - हविः-पात्रं वाम-हस्तेन स्पृशन्, उत्तानेन पाणिना, अङ्गुष्ठाग्रेण हविर् निष्पीड्य,

"ॐ अ॒ग्नये॒ स्वाहा॑" इति हुत्वा "अग्नय इदं न मम" इत्य् उक्त्वा -

"ॐ विश्वे॑भ्यो दे॒वेभ्य॒स् स्वाहा॑" इति हुत्वा "विश्वेभ्यो देवेभ्य इदं न मम" इत्य् उक्त्वा -

"ॐ ध्रु॒वाय॑ भू॒माय॒ स्वाहा॑" इति हुत्वा "ध्रुवाय भूमायेदं न मम" इत्य् उक्त्वा -

[[121]]

"ॐ ध्रु॒व॒क्षित॑ये॒ स्वाहा॑" इति हुत्वा "ध्रुवक्षितय इदं न मम" इत्य् उक्त्वा,

"ॐ अ॒च्यु॒त॒क्षित॑ये॒ स्वाहा॑" इति हुत्वा "अच्युतक्षितय इदं न मम" इत्य् उक्त्वा,

"ॐ अ॒ग्नयै॑ स्विष्ट॒कृते॒ स्वाहा॑" इति पूर्वाहुत्य्-असंयुतम्, अग्नौ, ऐशान्यां, हुत्वा "अग्नये स्विष्टकृत इदं न मम" इत्य् उक्त्वा,

पुनर् एकां समिधम् आधाय -

> ॐ अदितेन्वमगँ्स्थाः - अनुमतेन्वमगँ्स्थाः - सरस्वतेन्वमगँ्स्थाः - देवसवितः प्रासावीः" [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति परिषिञ्चेत्

"चक्राकारे तु - अग्नये स्वाहा - अग्नय इदं न मम" - "सोमाय स्वाहा - सोमायेदं न मम" - "विश्वेभ्यो देवेभ्यस् स्वहा"

इत्य् एवं क्रमेण होमः -

[[122]]

बलि-हरण-क्रमः

दक्षिण-भाग-द्वयान्नम् एकी-कृत्य - अग्नेः पश्चाद् भूमिम् अद्भिस् सम्मृज्य - व्याहृतिभिः प्रोक्ष्य -

"ॐ धर्मा॑य॒ स्वाहा॑" इति दत्त्वा - "धर्मायेदं न मम" इत्य् उक्त्वा -

तद्-उत्तरतः,

"ॐ अधर्मा॑य॒ स्वाहा॑" इति दत्त्वा - "अधर्मायेदं न मम" इत्य् उक्त्वा - उभयं परिषिच्य -

धर्म-बलेः पश्चिमाद् आरभ्य, अद्भिस् सम्मृज्य - प्रोक्ष्य

"ॐ अ॒द्भ्यस् स्वाहा॑" इति दत्त्वा - "अद्भ्य इदं न मम" इत्यय् उक्त्वा परिषिच्य -

तत्-पूर्वतः, अद्भिस् सम्मृज्य, प्रोक्ष्य -

"ॐ ओ॒ष॒धि॒व॒न॒स्प॒तिभ्य॒स् स्वाहा॑" इति दत्त्वा - "ओषधिवनस्पतिभ्य इदं न मम" इत्य् उक्त्वा -

तत्-पूर्वतः, अद्भिस् सम्मृज्य - प्रोक्ष्य -

"ॐ र॒क्षो॒दे॒व॒ज॒नेभ्य॒स् स्वाहा॑ इति दत्त्वा - "रक्षोदेवजनेभ्य इदं न मम" इत्य् उक्त्वा उभयं परिषिच्य -

अधर्म-बलेर् उत्तरतः पश्चिमाद् आरभ्य तत् स्थलम् अद्भिस् सम्मृज्य - प्रोक्ष्य -

"ॐ गृह्या॑भ्य॒स् स्वाहा॑" इति दत्त्वा - "गृह्याभ्य इदं न मम" इत्य् उक्त्वा -

तत्-पुरतः अद्भिस् सम्मृज्य - प्रोक्ष्य -

"ॐ अ॒व॒सानें॑भ्य॒स् स्वाहा॑" इति दत्त्वा - "अवसानेभ्य इदं न मम" इत्य् उक्त्वा -

तत्-पुरतः, अद्भिस् सम्मृज्य - प्रोक्ष्य -

"ॐ अ॒व॒सानं॑ पतिभ्य॒स् स्वाहा॑" इति दत्त्वा - "अवसान पतिभ्य इदं न मम" इत्य् उक्त्वा -

तत्-पुरतः, अद्भिस् सम्मृज्य - प्रोक्ष्य -

"ॐ स॒र्व॒भू॒तेभ्य॒स् स्वाहा॑" इति दत्त्वा - "सर्वभूतेभ्य इदं न मम" इत्य् उक्त्वा - चतुर्णाम् एकं परिषेचनं कृत्वा - अधर्म-बलेः पश्चिमाद् आरभ्य, अब्-बलेर् उत्तरतः, अद्भिस् सम्मृज्य - प्रोक्ष्य -

[[123]]

"ॐ कामा॑य॒ स्वाहा॑" इति दत्त्वा "कामायेदं न मम" इत्य् उक्त्वा - परिषिच्य -

तत्-पुरतः, अद्भिस् सम्मृज्य - प्रोक्ष्य -

"ॐ अ॒न्तरि॑क्षाय॒ स्वाहा॑" इदि दत्त्वा - "अन्तरिक्षायेदं न मम" इत्य् उक्त्वा - परिषिच्य -

तत्-पुरतः, अद्भिस् सम्मृज्य - प्रोक्ष्य -

"ॐ यदेजंति॒ जगंति॒यच्च॒ चेष्टंति॒नाम्नों भा॒गोयन्नाम्ने॒ स्वाहां" इति दत्त्वा - "नाम्न इदं न मम" इत्य् उक्त्वा - परिषिञ्चेत् एवं दत्त्वाः द्वादश-बलयः पूर्वाद् वा पश्चिमाद् वा उत्तराद् वा दक्षिणाद् वा यथा ऋजवो भवेयुः तथा कल्पनीयाः -

द्वादश-बलिभ्यो दक्षिणतः, पश्चिमाद् आरभ्य, प्राग्-अवधि, दीर्घं, अद्भिस् सम्मृज्य - प्रोक्ष्य - पश्चिमाद् आरभ्य,

“ॐ पृ॒थि॒व्यै स्वाहां" इति दत्त्वा "पृथिव्या इदं न मम" इत्य् उक्त्वा -

"ॐ अ॒न्तरिंक्षाय स्वाहां" इति दत्त्वा "अन्तरिक्षायेदं न मम" इत्य् उक्त्वा -

"ॐ दि॒वे स्वाहां" इति दत्त्वा "दिव इदं न मम" इत्य् उक्त्वा -

"ॐ सूर्यां॑य॒ स्वाहां" इति दत्त्वा "सूर्यायेदं न मम" इत्य् उक्त्वा -

"ॐ च॒न्द्रमंसे स्वाहां" इति दत्त्वा "चन्द्रमस इदं न मम" इत्य् उक्त्वा -

[[124]]

"ॐ नक्षंत्रेभ्य॒स् स्वाहां" इति दत्त्वा "नक्षत्रेभ्य इदं न मम" इत्य् उक्त्वा -

"ॐ इन्द्रां॑य॒ स्वाहां" इति दत्त्वा "इन्द्रायेदं न मम" इत्य् उक्त्वा -

"ॐ बृह॒स्पतंये स्वाहां" इति दत्त्वा "बृहस्पतय इदं न मम" इत्य् उक्त्वा -

"ॐ प्र॒जापंतये॒ स्वाहां" इति दत्त्वा "प्रजापतय इदं न मम" इत्य् उक्त्वा -

"ॐ ब्रह्मं॑णे॒ स्वाहां" इति दत्त्वा "ब्रह्मण इदं न मम" इत्य् उक्त्वा -

सर्वेषां एकं परिषेचनम्।

पृथिव्य्-आदिषु दश-बलिषु, आदितः, अब्-बलि-पर्यन्तं चतुष्टयं, मध्ये धर्म-बलि-पर्यन्तं चतुष्टयं, तत्-पुरतो बलि-द्वयं च कुर्यात् - अयम् एव व्यजनाकारः।2

एतद्-दक्षिणतः।

प्राचीनावीती - भूमिम् अद्भिस् सम्मृज्य - प्रोक्ष्य -

“ॐ स्व॒धापि॒तृभ्य॒:" इति पितृ-तीर्थेन बलिं दत्त्वा - "पितृभ्य इदं न मम" इत्य् उक्त्वा -

उपवीती - तद्-उत्तरतः, भूमिम् अद्भिस् सम्मृज्य - प्रोक्ष्य -

"ॐ नमो॑रु॒द्राय॑ पशु॒पत॑ये॒ स्वाहा॑" इति दत्त्वा - "रुद्राय पशुपतय इदं न मम" इत्य् उक्त्वा - प्राचीनावीती पितृ-बलिं अ-प्रदक्षिणं परिशिच्य - उपवीति - रुद्र-बलिं परिशिच्य -

[[125]]

अवशिष्टान्ने मुष्टि-त्रयं पात्रान्तरे गृहीत्वा - बहिर् गत्वा - अद्भिर् भूमिं सम्मृज्य - प्रोक्ष्य -

> ये भूताः प्रचरन्ति दिवाबलिमिच्छन्तोवितुदस्य प्रेष्याः, तेभ्यो बलिम्पुष्टि कामोहरामि मयि पुष्टिम्पुष्टि पतिर्दधातु स्वाहा [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति दत्त्वा - "दिवाचरेभ्यो भूतेभ्य इदं न मम" इत्य् उक्त्वा -

परिषिच्य - तत्-पुरतः,

> 3 ऐन्द्र-वारुण-वायव्यास् सौम्यायां याश् च नैर्ऋताः।
> वायसाः प्रतिगृह्णन्तु बलिं भूमौ मयार्पितम्

इति दत्त्वा - "वायसेभ्य इदं न मम" इत्य् उक्त्वा -

परिषिच्य - तत्-पुरतः,

> 4 यौ श्वानौ श्याम-शबलौ वैवस्वत-कुलोद्भवौ।
> ताभ्यां बलिं प्रदास्यामि स्याताम् एताव् अ-हिंसकौ

इति दत्त्वा - "श्वभ्याम् इदं न मम" इत्य् उक्त्वा -

परिषिच्य

भार्यादिना धर्मादि-चतुर्-विंशति-बलीन् अन्यत्रापनाय्य - अग्नि-समीपम् आगत्य -

प्राणानायम्य -

> श्री-भगवद्-आज्ञया भगवत्-प्रीत्य्-अर्थम्, अग्र-दानं करिष्ये

इति सङ्कल्प्य -

अग्नेर् उत्तरतः भूमिम् अद्भिस् सम्मृज्य - प्रोक्ष्य - अन्नस्य, उत्तर-भाग-त्रये पूर्व-भागे, अन्न-मुष्टिम् आदाय -

"अकामोपहताय श्रोत्रियायाग्रं ददामि" इति भूमौ निधाय -

"अकामोपहताय श्रोत्रियायेदं न मम" इत्य् उक्त्वा -

परिषिञ्चेत्।

[[126]]

पञ्च-महा-यज्ञ-क्रमः।

श्रोत्राचमनं कृत्वा - प्राणानायम्य -

> श्री-भगवद्-आज्ञया भगवत्-प्रीत्य्-अर्थं देव-यज्ञेन यक्ष्ये

इति सङ्कल्प्य -

> विद्युंदसि॒ विद्यंमे पा॒प्मान॒मृतां॑त्स॒त्यमुपै॑मि

इति दक्षिण-कर-तलेन, अप आदाय वाम-कर-तलं सम्मृज्य -

> ॐ अदितेनु मन्यस्व - ॐ अनुमतेनु मन्यस्व - ॐ सरस्वतेनु मन्यस्व - देवसवितः प्रसुव [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इत्य् अग्निं परिषिच्य - अग्नौ एकां समिधं दर्भ-द्वयं वा प्रक्षिप्य - उत्तर-भाग-द्वये पश्चिम-भागाद् धविर् गृहीत्वा - "ॐ दे॒वेभ्य॒स् स्वाहा॑" इत्य् अग्नौ हुत्वा - "देवेभ्य इदं न मम" इत्य् उक्त्वा - एकां समिधं दर्भ-द्वयं वा प्रक्षिप्य -

> ॐ अदितेन्वमगँ्स्थाः - अनुमतेन्वमगँ्स्थाः सरस्वतेन्वमगँ्स्थाः - देवसवितः प्रासावीः [[TODO: परिष्कार्यम्]]

इति पुनः परिषिच्य -

> वृष्टिंरसि॒ वृश्चंमेपा॒प्मान॒मृतां॑त्स॒त्यमुपां॑गाम्

इति दक्षिण-कर-तलेन अप आदाय - वाम-कर-तलं सम्मृज्य -

श्रोत्राचमनं कृत्वा - प्राचीनावीति -

> श्री-भगवद्-आज्ञया भगवत्-प्रीत्य्-अर्थं, पितृ-यज्ञेन यक्ष्ये -

इति सङ्कल्प्य -

> विद्युंदसि॒ विद्यंमे पा॒प्मान॒मृतां॑त्स॒त्यमुपै॑मि

इति दक्षिण-कर-तलेन अप आदाय, वाम-कर-तलं सम्मृज्य - आग्नेर् दक्षिणतो भूमिम् अद्भिस् सम्मृज्य - प्रोक्ष्य - देव-यज्ञ-शेषाद् धविर् गृहीत्वा - “ॐ पि॒तृभ्यंस्स्व॒धास्तुं"5 इति पितृ-तीर्थेन

बलिं निधाय - "पितृभ्य इदं न मम" इत्य् उक्त्वा - अ-प्रदक्षिणं परिषिच्य -

[[127]]

> वृष्टिंरसि॒ वृश्च॑मेपा॒प्मान॒मृतां॑त्स॒त्यमुपां॑गाम्

इति दक्षिण-कर-तलेन, अप आदाय, वाम-कर-तलं सम्मृज्य - उपवीती -

श्रोत्राचमनं कृत्वा - प्राणानायम्य -

> श्री-भगवद्-आज्ञया भगवत्-प्रीत्य्-अर्थं भूत-यज्ञेन यक्ष्ये

इति सङ्कल्प्य -

> विद्युंदसि॒ विद्यं॑मे पा॒प्मान॒मृतां॑त्स॒त्यमुपै॑मि

इति दक्षिण-कर-तलेन, आप आदाय, वाम-कर-तलं सम्मृज्य - अग्र-दानात् पश्चिम-भागे अद्भिस् सम्मृज्य - प्रोक्ष्य - देव-पितृ-यज्ञ-शिष्टं हविर् गृहीत्वा - "ॐ भूतेभ्यो॑ब॒लिँ6 हंरामि" इति देव-तीर्थेन भूत-बलिं दत्त्वा - "भूतेभ्य इदं न मम" इत्य् उक्त्वा - परिषच्य -

> वृष्टिंरसि॒ वृश्च॑मेपा॒प्मान॒मृतां॑त्स॒त्यमुपां॑गाम्

इति दक्षिण-कर-तलेन, अप आदाय वाम-कर-तलं सम्मृज्य -

श्रोत्राचमनं कृत्वा - प्राणानायम्य

> श्रीभगवद्-आज्ञया भगवत्-प्रीत्य्-अर्थं, मनुष्य-यज्ञेन यक्ष्ये

इति सङ्कल्प्य -

> विद्युंदसि॒ विद्यं॑मे पा॒प्मान॒मृतां॑त्स॒त्यमुपै॑मि

इति दक्षिण-कर-तलेन, अप उपस्पृश्य, वाम-कर-तलं सम्मृज्य - मध्यम-भागाद् अग्रदानान्न-द्वि-गुणं गृहीत्वा - अग्र-दान-भूत-बल्योर् मध्ये "म॒नु॒ष्येभ्यो॒ हन्तां"7 इति देव-तीर्थेन भूमौ बलिं निधाय -"मनुष्येभ्य इदं न मम" इत्य् उक्त्वा - परिषिच्य -

> वृष्टिंरसि॒ वृश्च॑मेपा॒प्मान॒मृतां॑त्स॒त्यमुपां॑गाम्

इति दक्षिण-कर-तलेन, अप आदाय, वाम-कर-तलं सम्मृज्य -

[[128]]

श्रोत्राचमनं कृत्वा - "ॐ श्री-विष्णंवे॒ स्वाहां" इत्य् अग्नौ दर्भौ प्रक्षिप्य - 'श्री-विष्णवे परमात्मन इदं न मम" इत्य् उक्त्वा - उत्थाय

> अग्नेनय सुपथाराये आस्मान् विश्वानि देव वयुनानि विद्वान्, युयोध्यस्मज्जहुराणमेनो भूयिष्ठान्ते नम उक्तिं विधेम, [[TODO: परिष्कार्यम्]]

ॐ अग्नये नमः,

> मन्त्र-हीनं क्रिया-हीनं भक्ति-हीनं हुताशन।
> यद् धुतं तु मया देव परिपूर्णं तद् अस्तु ते।
> प्रायश्-चित्तान्य् अ-शेषाणि तपः-कर्मात्मकानि वै।
> यानि तेषाम् अ-शेषाणां कृष्णानुस्मरणं परम्

इत्य् उपस्थाय - प्रणम्य - अभिवादयेत्।

पितृ-बलिं भूत-बलिं बहिः प्रक्षिप्य, पात्र-स्थम् अवशिष्टान्नं,भोजनार्थान्नेन प्राणाहुतेः परं संयोजयेत् - अग्र-दानं मनुष्य-यज्ञं च अतिथिभ्यो दद्यात्।

आचम्य

> भगवान् एव स्व-नियाम्य--स्व-रूप--स्थिति-प्रवृत्ति--स्व-शेषतैक-रसेन मया स्वकीयैश् चोपकरणैस् स्वाराधनैक-प्रयोजनाय परम-पुरुषस् सर्व-शेषी स्व-शेष-भूतम् इदं प्रातर् वैश्वदेवाख्यं कर्म स्वस्मै स्व-प्रीतये स्वयम् एव कारितवान् -

इति सात्त्विक-त्यागं कृत्वा -

> कृतञ् च करिष्यामि भगवन् नित्येन भगवत्-प्रीत्य्-अर्थेन महा-विभूति-चतुरात्म्य-भगवद्-वासुदेव-पादारविन्दार्चनेन प्रातर् वैश्वदेवेन भगवत्-कर्मणा भगवान् प्रीयतां वासुदेवः

इति प्रातर् वैश्वदेवं भगवति समर्पयेत्।

प्रातः कृत-ब्रह्म-यज्ञश् चेत् तन् न कुर्यात् - तच् च वैश्वदेवं लौकिकाग्नौ पाके तत्र कुर्यात् - वैदिके पाके तत्र कृत्वा शेषं द्वाव् एव भुञ्जीयाताम् - कदाचिद् इज्यायाः क्षीण-वृत्तितया कलहादि-वशेन वा तृतीय-काले करणाशक्तौ यत्र क्वचिद् अवसरे भोजनात् पूर्वं कुर्यात्।

एकस्मिन् दिने श्रवण-जन्म-र्क्ष-सङ्क्रान्त्य्-उपराग-द्वादशी--पर्व-द्वय--गुरु-जन्म-र्क्षादि-निमित्त-वशेनानेक-भगवद्-आराधने प्राप्ते अभिगमनोपादान-संकोचेन निमित्त-क्रमेण कुर्यात् -

ततो यतिभ्यो ब्रह्म-चारिभ्यश् च, भिक्षां दद्यात् - वैश्वदेवात् पूर्वं यतयो ब्रह्म-चारिणश् च भिक्षार्थम् आगताश् चेद् वैश्वदेवार्थम् अन्नम् उद्धृत्य, पात्रान्तरे निधाय, यतिभ्यो भिक्षां दद्यात् - उद्धृतान्नेन

वैश्वदेवं कुर्यात्

[[129]]

ततः अभिषेक-तीर्थं स्वीकुर्यात्।

ततः अतिथिम्[8] अङ्कणे गो-दोहन-मात्रं,[9] दिदृक्षुस् स्थित्वा, अतिथीन्, अभ्यागतान्,[10] बालान् वृद्धान्, रोगिणः, गर्भिणीः, परिचारकांश् च प्रथमं भोजयेत्।

सायम्②

ततः, वैश्वदेवे षड्-आहुतीर् हुत्वा

> ये भूताः प्रचरन्ति नक्तम्बलिमिच्छन्तो वितुदस्य प्रेष्याः तेभ्यो बलिम्पुष्टिकामो हरामि मयि पुष्टिं पुष्टिपतिर्दधातु स्वाहा [[TODO: परिष्कार्यम्]]

"नक्तं चरेभ्यो भूतेभ्य इदम्" इति मन्त्रेण वैहायस-बलिं च कुर्यात्। बलि-हरण-पञ्च-महा-यज्ञांस् तु न कुर्यात्।
केचिद् बलि-हरणम् अपि कुर्वन्ति - यथा-सम्प्रदायम् अनुष्ठेयम्।

---

1. वैश्वदेवान्न-विभाग-क्रमं त्व् अनुपद-संयोजित-चक्राकार-व्यजनाकार-प्रतिमासत्रयोः प्रकटी-कृतो वर्तते।↩

2. ध्वजाकार-नराकार-वल्मीकाकार-चक्राकार-व्यजनाकार-प्रभृतयो बहवो वैश्वदेवाकारा धर्म-शास्त्रे दृश्यन्ते - तेषु चक्राकार-व्यजनाकाराव् एव, अ-कामानां विहितौ - तयोर् आकारयोर् बलीनां परिषेचनानां च करण-प्रकारा वैश्वदेव-प्रकरणान्ते पृथक् पृथङ् निक्षिप्तयोश् चित्रयोर् द्रष्टव्याः।↩

3. सम्प्रदाये सति दद्यात्।↩

4. सम्प्रदाये सति दद्यात्।↩

5. पितृभ्यस् स्वधा नमस्करोमीति केचित्।↩

6. भूतेभ्यो नम इति केचित्।↩

7. मनुष्येभ्यो ऽन्नं ददामि हन्ता, इत्य् अन्ये।↩

8. एक-रात्रम् एव पर-गृहे निवसन्, अज्ञातो ब्राह्मणः, अतिथिः - ज्ञातस् तु, अभ्यागतः -↩

9. नाडिकायाश् चतुर्-भागः -↩

10. एक-रात्रम् एव पर-गृहे निवसन्, अज्ञातो ब्राह्मणः, अतिथिः - ज्ञातस् तु, अभ्यागतः -↩

Appendix - +Dyugangā द्युगङ्गा①

Goals ध्येयानि②

Dyugangā (https://rebrand.ly/dyuganga) is a work group dedicated to the promotion of ever-victorious Hindu ideals and arts. It's current focus is in presenting important texts for easy study.

The texts may be presented as

- audio files (eg: MahAbhArata audio book project),
- as web pages (eg: Apastamba-gRhya-sUtra, Apastamba-dharma-sUtra, EkAgnikANDa commentary, manu-smRti, raghuvaMsha, more kalpa-texts, tattva-texts, universal subhAShita DB),
- as dictionaries (eg: stardict)
- ebooks distributed on various platforms (eg: book-pub, amazon, google play).

You may subscribe to mail-streams for past and future announcements (dg, hv, san).

The choice of material heavily depends on the special interests of its current lead (vedas, kalpa, purANa-s).

संस्कृतानुवादः③

द्युगङ्गा नाम कार्यसंस्था ऽजेयानां भारतीयपुरुषार्थपरिकल्पनानाञ्च हिन्दुककलानाञ्च प्रसारणाय वर्तते। तदीयस् स्थूलोद्देशोऽधुना प्रमुखग्रन्थानाम् अध्ययनसौकर्याय प्रस्तुतिः। ततो ग्रन्थसङ्कलनकेन्द्रम् इति वक्तुमलम्।

ग्रन्थानाम् प्रस्तुतिर् ध्वनिसञ्चिकाभिस् स्यात् (यथा महाभारतपारायणप्रसारणे), जालक्षेत्रपृष्ठैर् वा (यथा विश्वासस्य मन्त्रटिप्पनीषु, एकाग्निकाण्डटीका), शब्दकोशैर् वाऽपि (stardict)।

सद्यश्च ग्रन्थाः संस्थाग्रण्या रुचिविशेषम् अनुसृत्य चिताः - वेदाः, इतिहासपुराणानि, कल्पवेदाङ्गग्रन्थाश् चेति।

Contribution दानम्③

Donations and sponsorship are welcome (use contact page) - they help offset operating costs (worker payments mainly ~1L/mo) and plan further projects. Project-specific sponsorship opportunities are occasionally advertised on our social media accounts and on certain mailing lists.